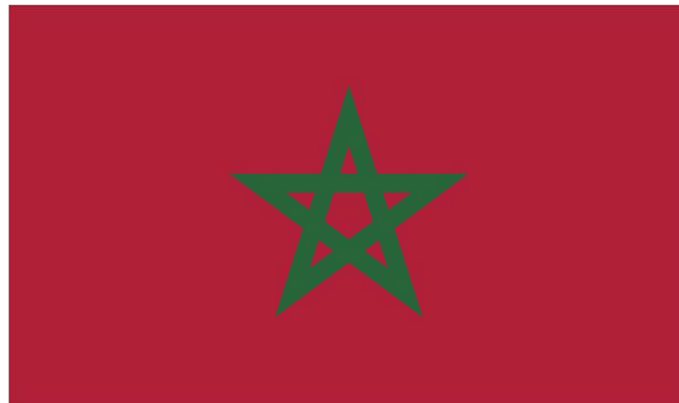

Πρεσβεία της Ελλάδος στο Ραμπάτ
Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων

ΟΔΗΓΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΝ ΣΤΟ ΜΑΡΟΚΟ 2023

Συντάκτρια: Χαρίκλεια Τοπούζη, Γραμματέας Ο.Ε.Υ. Γ΄

Ραμπάτ, Οκτώβριος 2023

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

A. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	4
A.1 Γενικά Χαρακτηριστικά Χώρας	4
A.2 Δημογραφικά Στοιχεία	8
A.3 Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη Αγοράς	8
A.2 Διμερείς Οικονομικές και Εμπορικές Σχέσεις Ελλάδας-Μαρόκου	14
B. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	18
B.1 Θεσμικό πλαίσιο.....	18
B.1.1 Νομικές Μορφές Εταιριών.....	19
B.1.2 Διαδικασία ίδρυσης εταιρίας.....	21
B.1.3 Καθεστώς αδειοδοτήσεων	22
B.1.4 Σήμανση / πιστοποίηση προϊόντων (ετικέτες, πιστοποιήσεις, πρότυπα, τεχνικές προδιαγραφές).....	22
B.1.5 Τιμολόγηση	24
B.1.6 Τελωνειακή νομοθεσία(Διαδικασία – Αρχές)	24
B.1.7 Διαδικασίες εισαγωγής / περιορισμοί εισαγωγών.....	26
B.1.8 Εξασφάλιση πιστώσεων-χρηματοδοτήσεων	29
B.1.9 Καθεστώς ιδιοκτησίας.....	31
B.1.10 Εργασιακό καθεστώς	31
B.2 Στρατηγική Εισόδου στην Αγορά του Μαρόκου	33
B.2.1 Συνεργασία με Αντιπροσώπους/διανομείς	33
B.2.2 Δημιουργία θυγατρικής/υποκαταστήματος/αντιπροσωπείας/κοινοπραξίας/ franchising	34
B.2.3 Δίκτυα Διανομής	34
B.2.4 Πρώθηση – Διαφήμιση.....	35
B.2.5 Πρακτικές οδηγίες	35
B.3 Καταναλωτικά Πρότυπα	37
B.4 Βιομηχανική Ιδιοκτησία	38
Γ. ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ - ΔΑΣΜΟΛΟΓΗΣΗ.....	40
Γ.1 Συμφωνίες αποφυγής διπλής φορολογίας	40

Γ.2 Φορολογία Φυσικών προσώπων.....	40
Γ.3 Φορολόγηση Επιχειρήσεων	41
Γ.4 Ειδικότεροι φόροι	42
Γ.5. Δασμοί – Δασμολόγιο	43
Γ.6 Ειδικές Οικονομικές ζώνες (FTZ)	45
Δ. ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	46
Δ.1 Αναπτυξιακός Νόμος - Κίνητρα Επενδύσεων	48
Δ.2 Καθεστώς Ιδιωτικοποιήσεων	49
Δ.3 Πιστοληπτική ικανότητα χώρας – Κίνδυνοι / προοπτικές.....	50
Ε. ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ - ΠΡΟΜΗΘΕΙΕΣ.....	52
ΣΤ. ΚΛΑΔΟΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΓΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	54
ΣΤ.1 Κατασκευές - Δομικά υλικά - Κτιριακός εξοπλισμός.....	54
ΣΤ.2 Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας	54
ΣΤ.3 Διαχείριση Υδάτινων Πόρων – Αφαλάτωση - Επεξεργασία λυμάτων - Τεχνολογίες επεξεργασίας και εξοικονόμησης νερού	55
ΣΤ.4 Θαλάσσιες Μεταφορές	55
ΣΤ.5 Αγροτικός και αλιευτικός εξοπλισμός - Ενδιάμεσα προϊόντα - Τεχνολογίες επεξεργασίας τροφίμων.....	56
ΣΤ.6 Άλλες χρήσιμες πληροφορίες.....	56
Ζ. ΧΡΗΣΙΜΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.....	58

A. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

A.1 Γενικά Χαρακτηριστικά Χώρας

Το Μαρόκο (γνωστό στα αραβικά ως Al Maghrib) συχνά περιγράφεται ως πύλη προς την Αφρική, μια εύστοχη περιγραφή δεδομένης της εγγύτητάς του με την Ευρώπη (απόσταση 13 χλμ. από την Ισπανία στην περιοχή του Στενού του Γιβραλτάρ) και της γεωγραφικής του θέσης στο βορειοδυτικό άκρο της αφρικανικής ηπείρου. Η χώρα συνορεύει με την Αλγερία στα ανατολικά και τη Μαυριτανία στα νότια, ενώ βρέχεται από τον Ατλαντικό στα δυτικά και την Μεσόγειο στα βορειοανατολικά. Η γεωγραφική θέση του Βασιλείου συνοδεύεται από έναν πλούσιο πολιτισμό και μακρά ιστορία προνομιακών σχέσεων με την Ευρώπη, την Αφρική και άλλες αραβικές χώρες.

Πληθυσμός:	36,313 εκ. (2021)
Αστικός πληθυσμός :	63,8% επί του συνόλου
Ενεργός πληθυσμός (άνω των 15 ετών):	44,8% επί του συνόλου
Ποσοστό πληθυσμού κάτω από το όριο της σχετικής φτώχειας:	17,7% (το 2019)
Εθνική σύνθεση:	Αραβες - Βερβέροι
Γλώσσα:	Επίσημες, αραβικά και amazigh (βερβέρικη) Διοίκηση - διπλωματία, αραβικά και γαλλικά Επιχειρήσεις, γαλλικά και αγγλικά
Θρήσκευμα:	Μουσουλμάνοι
Γεωγραφία:	Το Μαρόκο διασχίζεται από τέσσερις οροσειρές (Rif στα βόρεια, Αντι-Άτλαντας, Υψηλός Άτλαντας και Μεσαίος Άτλαντας στα κεντρικά και νότια). Οι βόρειες παράκτιες περιοχές αποτελούν το πιο πυκνοκατοικημένο τμήμα του Βασιλείου, όπου συναντάται μεγάλο μέρος της αγροτικής δραστηριότητας (π.χ. πεδιάδα Gharb, γνωστή για παραγωγή εσπεριδοειδών). Στα ανατολικά και νότια συναντώνται ημίξηρες και άνυδρες περιοχές, όπου οι ορεινοί όγκοι συναντούν την έρημο Σαχάρα. Κοντά στην πόλη του Μαρακές βρίσκεται το Jebel Toubkal, η ψηλότερη κορυφή της χώρας (4.165 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας).
Φυσικοί πόροι	Το Μαρόκο διαθέτει τα μεγαλύτερα αποθέματα φωσφορικών αλάτων (βασικό συστατικό των λιπασμάτων και των μπαταριών λιθίου για ηλεκτρικά αυτοκίνητα) στον κόσμο, τα οποία υπολογίζονται σε 50 δισ. τόνους, από τα συνολικά 70 δισ. παγκοσμίως. Το Βασίλειο είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος παραγωγός και εξαγωγέας φωσφάτων μετά την Κίνα.

	<p>Υπεύθυνος για την εξαγωγή, επεξεργασία και διάθεση των φωσφάτων και των παραγώγων τους είναι ο κρατικός όμιλος OCP (Office Chérifien des Phosphates). Σε αντίθεση με άλλες χώρες της περιοχής MENA, η χώρα δεν διαθέτει σημαντικά αποθέματα υδρογονανθράκων. 13 εταιρείες δραστηριοποιούνται στην αναζήτηση υδρογονανθράκων στο Μαρόκο, σε περιοχές (και υπεράκτιες) με συνολική έκταση περίπου 283.000 χμ². Η χώρα διαθέτει μεγάλο δυναμικό ΑΠΕ (ειδικά ηλιακής και αιολικής ενέργειας).</p> <p>Κοντά στην πόλη Ouarzazate, βρίσκεται το μεγαλύτερο εργοστάσιο παραγωγής ηλιακής ενέργειας στον κόσμο, ισχύος 580MW (Noor Ouarzazate). Για τον ενεργειακό τομέα του Μαρόκου βλ. και κατωτέρω.</p>
Κλίμα:	<p>Δυτικά και βόρεια υποτροπικό κλίμα, παρόμοιο με την περιοχή της Μεσογείου (ζεστά, ξηρά καλοκαίρια και ήπιοι χειμώνες). Στο νότο πολύ πιο ξηρό και ζεστό κλίμα. Λόγω της κλιματικής αλλαγής και της μείωσης του υδροφόρου ορίζοντα, οι ξηρασίες στη χώρα έχουν αυξηθεί τόσο σε συχνότητα όσο και σε ένταση, με σοβαρές επιπτώσεις στην αγροτική παραγωγή και στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας.</p>
Πολιτικό σύστημα:	<p>Συνταγματική Μοναρχία με Κοινοβουλευτικό σύστημα. Με τη θέσπιση του νέου Συντάγματος το 2011, εισήχθησαν σημαντικές πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Ο Βασιλιάς παραμένει ο δρών με την μεγαλύτερη επιρροή στο πολιτικό σκηνικό, ωστόσο το Κοινοβούλιο και οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι έχουν αποκτήσει ορισμένες εξουσίες και προνόμια. Εφαρμόζεται σύστημα δύο Βουλών (Βουλή των Συμβούλων, Βουλή των Αντιπροσώπων). Ο Βασιλιάς διορίζει ως Πρωθυπουργό τον Επικεφαλής του Κόμματος που διαθέτει την πλειοψηφία στην Βουλή και τα μέλη της Κυβέρνησης ορίζονται έπειτα από δική του συγκατάθεση. Η δικαστική εξουσία ασκείται από τα Δικαστήρια και είναι ανεξάρτητη.</p>
Διοικητικό σύστημα:	12 Περιφέρειες
Νόμισμα:	Ντίρχαμ (DH)
Καθεστώς ισοτιμίας:	<p>Καθορισμός της ισοτιμίας από την Κεντρική Τράπεζα του Μαρόκου (de facto συνδεδεμένο νόμισμα με καλάθι νομισμάτων με βάση το δολάριο κατά 40% και το ευρώ κατά 60%). Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με πράξεις συναλλάγματος είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του Office des Changes.</p>
Ισοτιμία με €:	1€=11 DH (περίπου). Στα σημεία που, προς διευκόλυνση, σημειώνεται η μετατροπή, το ποσό προκύπτει κατά προσέγγιση και θα πρέπει να υπολογίζεται μία προς τα κάτω απόκλιση της τάξης του 10%.

Ο ενεργειακός τομέας του Μαρόκου

Τα ορυκτά καύσιμα εξακολουθούν να κατέχουν εξέχουσα θέση στο ενεργειακό μείγμα του Μαρόκου (90% της συνολικής ποσότητας πρωτογενούς ενέργειας και 80% της ηλεκτροπαραγωγής). Το Μαρόκο εξαρτάται από τις εισαγωγές ορυκτών καυσίμων σε ποσοστό 97%, γεγονός με προφανείς επιπτώσεις τόσο στην ενεργειακή ασφάλεια της χώρας, όσο και στο ισοζύγιο πληρωμών. Κυριότεροι προμηθευτές του Μαρόκου σε διυλισμένο πετρέλαιο είναι η Ισπανία, η Γαλλία, η Ιταλία, οι ΗΠΑ και η Σαουδική Αραβία, ενώ φυσικό αέριο εισάγεται, κατά κύριο λόγο, από τις ΗΠΑ και την Ισπανία (μετά την διακοπή προμήθειας από την Αλγερία το 2021), και άνθρακας από την Ρωσία και τις ΗΠΑ. Μετά τις τελευταίες δυσμενείς εξελίξεις στις σχέσεις Μαρόκου-Αλγερίας και τον πόλεμο στην Ουκρανία, η προμήθεια ορυκτών καυσίμων αποτελεί ζήτημα ιδιαίτερης βαρύτητας για τη χώρα.

Τα ανωτέρω έχουν οδηγήσει σε επίσπευση των δράσεων των μαροκινών Αρχών για ανεύρεση και εκμετάλλευση εγχώριων ορυκτών πλουτοπαραγωγικών πηγών, με εντατικοποίηση των δραστηριοτήτων ανίχνευσης κοιτασμάτων αερίου και πετρελαίου από διεθνείς εταιρείες, σε συνεργασία με τον ΟΝΥΗΜ (Εθνικός Οργανισμός Υδρογοναθράκων και Ορυχείων του Μαρόκου), διά της παροχής 9 αδειών εκμετάλλευσης και 53 αδειών έρευνας (εκ των οποίων οι 26 σε υπεράκτιες περιοχές), σε έκταση 283.000 τετρ.χιλ..

Παράλληλα, η Μαροκινή Κυβέρνηση επιδιώκει την υλοποίηση του μεγάλου περιφερειακού Αγωγού Φυσικού Αερίου Νιγηρίας – Μαρόκου, ο οποίος αποτελεί πρότυπο αναπτυξιακής συνεργασίας των χωρών του Νότου, στρατηγική που τυγχάνει της σταθερής υποστήριξης του Βασιλιά Mohammed VI. Το εν λόγω ενεργειακό επενδυτικό έργο, περίπου 7.000 χιλμ., θα εκτείνεται κατά μήκος των ακτών της Δυτικής Αφρικής από τη Νιγηρία έως το Μαρόκο, διερχόμενο από τα χωρικά ύδατα δεκατριών χωρών, ενώ σχεδιάζεται και η σύνδεσή του με τον αγωγό Maghreb-Europe και το ευρωπαϊκό δίκτυο φυσικού αερίου.

Περαιτέρω, η ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας και αποδοτικότητας επιδιώκεται μέσω συνεπούς προώθησης χρήσης Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, καθώς και του πράσινου υδρογόνου. Μέσω του εν εξελίξει προγράμματος ανάπτυξης των ΑΠΕ, η χώρα επιδιώκει την απόκτηση ηγετικού περιφερειακού και διεθνούς ρόλου στον τομέα της ενεργειακής μετάβασης, με βασικό ενεργειακό της στόχο, η παραγόμενη ηλεκτρική ενέργεια να προέρχεται από ΑΠΕ σε ποσοστό άνω του 52%, έως το 2030. Έμφαση δίνεται ειδικώς στην ηλιακή (το ηλιακό πάρκο Noor Ouarzazate, το οποίο εξακολουθεί να επεκτείνεται, είναι το μεγαλύτερο παγκοσμίως) και την αιολική ενέργεια. Η αύξηση της αποδοτικότητας των ΑΠΕ θα δημιουργήσει νέες προοπτικές για το Βασίλειο, ιδιαίτερες στους τομείς της αφαλάτωσης (ιδιαίτερη σημασία λόγω διαρθρωτικού προβλήματος ξηρασίας) και του πράσινου υδρογόνου.

Ταυτόχρονα και σε συνδυασμό με τα ανωτέρω, το Μαρόκο δρομολογεί φιλόδοξα βήματα όσον αφορά την παραγωγή πράσινου υδρογόνου. Ο Διεθνής Οργανισμός Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (IRENA) κατατάσσει το Μαρόκο μεταξύ των χωρών με τις πλέον ενθαρρυντικές προοπτικές, όσον αφορά την μελλοντική παραγωγή και εξαγωγή υδρογόνου. Σύμφωνα με τον εθνικό οδικό χάρτη υδρογόνου, ο οποίος υιοθετήθηκε τον Ιανουάριο του 2021, το Μαρόκο έχει τη δυνατότητα να καταστεί βασικός περιφερειακός παράγοντας στην ανάπτυξη του τομέα του πράσινου υδρογόνου και των παραγώγων του, και να καλύψει περίπου το 4% της σχετικής παγκόσμιας ζήτησης. Σχετικές επαφές (και δρομολόγηση συνεργασιών) έχει πραγματοποιήσει το Μαρόκο με την Γερμανία, το Βέλγιο και την Ολλανδία.

Σε αυτό το πλαίσιο, η Μαροκινή Υπηρεσία για τη Βιώσιμη Ενέργεια (Masen) έχει επιλέξει την Περιφέρεια Guelmim-Oued-Noun, και συγκεκριμένα την επαρχία Tan-Tan, για ανάπτυξη του πρώτου έργου παραγωγής πράσινου υδρογόνου «Power to Hydrogen (PtH)» στο Μαρόκο. Το έργο, το οποίο θα συγχρηματοδοτηθεί από την Γερμανική Αναπτυξιακή Τράπεζα, και επί του παρόντος βρίσκεται σε αρχικό στάδιο δρομολόγησης των απαραίτητων μελετών, αφορά την δημιουργία μιας πράσινης μονάδας παραγωγής υδρογόνου (ή/και των παραγώγων τους), με ισχύ ηλεκτρόλυσης 100 MW. Η περιοχή Tan-Tan έχει επιλεγεί και από τον αμερικανικό κολοσσό CWP Global για την ανάπτυξη του έργου «Amun», το οποίο αφορά μονάδες ευρείας ηλεκτροπαραγωγής από ΑΠΕ (ηλιακή, αιολική, υδροηλεκτρική) 15 GW, προς τροφοδότηση μιας μονάδας παραγωγής πράσινου υδρογόνου και πράσινης αμμωνίας.

Συμπερασματικά, παρατηρείται ότι το Βασίλειο έχει αξιόλογες προοπτικές ανάδειξής του σε πράσινο ενεργειακό κόμβο στην περιοχή της Βόρειας Αφρικής και πολύτιμο ενεργειακό εταίρο για την ΕΕ, στο πλαίσιο της επιδιωκόμενης ενεργειακής μετάβασης και υπό το φως των πρόσφατων μεταβολών στον παγκόσμιο ενεργειακό χάρτη.

Τέλος, αναφέρεται ότι στο πλαίσιο προώθησης των πράσινων επενδύσεων, και δεδομένης της πρόσφατης συναφούς ευρωπαϊκής νομοθεσίας (φόρος άνθρακα), μεσοπρόθεσμο ζητούμενο για το Μαρόκο αποτελεί η απο-ανθρακοποίηση της μαροκινής βιομηχανίας. Προς την κατεύθυνση ενίσχυσης της ενεργειακής τους συνεργασίας, τον Οκτώβριο του 2022, η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Μαρόκο υπέγραψαν την πρώτη στο είδος της «Πράσινη Εταιρική Σχέση» (Partenariat Vert).

Μεταφορές

Δρόμοι και αυτοκινητόδρομοι	57.334 χλμ. δρόμων 1.800 χλμ. αυτοκινητόδρομων 1.334 χλμ. δρόμων ταχείας κυκλοφορίας 15.548 γέφυρες και τούνελ
Λιμένες	43 λιμένες, από τους οποίους 14 εμπορικοί λιμένες, 22 αλιευτικοί λιμένες και 7 μαρίνες σκαφών αναψυχής 71 χλμ. προστατευτικά έργα 62 χλμ. λιμενικά έργα πλευρίσεως
Αεροδρόμια	19 διεθνή αεροδρόμια 6 εθνικά αεροδρόμια

Βρίσκεται σε εξέλιξη η κατασκευή των δύο νέων μεγάλων λιμένων «New Port of Nador West-Med» και «New Port of Dakhla Atlantique» (προγραμματίζεται να υπερβούν σε χωρητικότητα το λιμάνι «Tanger-Med», το οποίο αποτελεί, σήμερα, το μεγαλύτερο λιμάνι στην Αφρική), έργα που υπερβαίνουν τα 10 δισ. ΔΗ το καθένα (περίπου 1 δισ. €).

A.2 Δημογραφικά Στοιχεία

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία, του 2021, ο πληθυσμός της χώρας υπολογίζεται σε 36,313 εκ., εκ των οποίων το 44,8% ενεργός πληθυσμός και το 63,8% αστικός πληθυσμός. Από το σύνολο του πληθυσμού, το 50,2% είναι γυναίκες και το 49,8% άντρες. Η κατανομή του πληθυσμού ανά περιφέρειες έχει ως εξής:

<u>Περιφέρεια</u>	<u>Σύνολο</u>	<u>Αγροτικός</u>	<u>Αστικός</u>
Tanger - Tétouan - Al Hoceima	3.857.437	1.447.337	2.410.100
Oriental	2.479.317	693.086	1.786.231
Fès – Meknès	4.433.716	1.588.313	2.845.403
Rabat - Salé – kénitra	4.915.673	1.348.549	3.567.124
Béni Mellal – Khénifra	2.628.133	1.257.059	1.371.074
Casablanca – Settat	7.502.556	1.729.992	5.772.564
Marrakech – Saf	4.816.267	2.684.690	2.131.577
Drâa – Tafilalet	1.703.334	1.081.189	622.145
Souss – Massa	2.936.429	1.105.382	1.831.047
Guelmim - Oued Noun	448.382	136.427	311.955
Laâyoune - Sakia El Hamra	406.230	17.021	389.209
Dakhla - Oued Ed-Dahab	185.715	35.244	150.471
Σύνολο	36.313.189	13.124.289	23.188.900

Βλ. και Κεφάλαιο Β.3 Καταναλωτικά Πρότυπα.

A.3 Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη Αγοράς

Η οικονομία του Μαρόκου είναι σχετικά ανοιχτή και φιλελεύθερη. Ωστόσο, το κράτος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αγορά, τόσο μέσω των εθνικών αναπτυξιακών πολιτικών, όσο και ως επενδυτής και εργοδότης.

Η χώρα βρίσκεται σε μία επιτυχημένη πορεία διαφοροποίησης της οικονομίας της, επιδιώκοντας την ανάπτυξη τόσο παραδοσιακών τομέων (γεωργία, αλιεία, κλωστοϋφαντουργία και δερμάτινα), όσο και των τομέων των υπηρεσιών (τουρισμός, out-sourcing, μεταφορές), της βιομηχανίας (αυτοκινητοβιομηχανία, αεροναυπηγική), της εξορυκτικής δραστηριότητας (φωσφάτα) και της ενέργειας (ΑΠΕ). Η γεωργία αντιπροσωπεύει πλέον περίπου το 12-14% του ΑΕΠ της χώρας, εξακολουθεί, ωστόσο, να απασχολεί πάνω από 30% του μαροκινού πληθυσμού. Παρά το σημαντικό οικονομικό και κοινωνικό του βάρος, ο γεωργικός τομέας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την συχνότητα και την ποσότητα των βροχοπτώσεων και τις καιρικές συνθήκες. Τα τελευταία χρόνια, το Βασίλειο έχει επικεντρωθεί στην ανάπτυξη προϊόντων και υπηρεσιών με εξαγωγικό προσανατολισμό (όπως αναφέρθηκαν ανωτέρω), και κατ' επέκταση στην προσέλκυση συναφών ιδιωτικών επενδύσεων.

Η μαροκινή οικονομία κατάφερε να επιδείξει αξιοσημείωτη ανθεκτικότητα έναντι των αιφνίδιων εξελίξεων των τελευταίων ετών (πανδημία Covid-19, διαδοχικές ξηρασίες, επιπτώσεις πολέμου στην Ουκρανία), χάρη στην

σταθερότητα των μακροοικονομικών μεγεθών, των θεσμικών πλαισίων και των οικονομικών πολιτικών. Από πλευράς ΑΕΠ, κατά το 2022 η χώρα κατετάγη 60η παγκοσμίως μεταξύ 209 οικονομιών, σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας (<https://datacatalog.worldbank.org/search/dataset/0038130>).

Μετά την σημαντική οικονομική ανάκαμψη που καταγράφηκε το 2021 (7,9%), καθιστώντας το Μαρόκο μία από τις χώρες, όπου το ποσοστό ανάπτυξης επανήλθε ταχύτατα σε επίπεδα προ κρίσης Covid-19, η μαροκινή οικονομία υπέστη, το 2022, ένα διπλό πλήγμα, τόσο σε διεθνές, όσο και σε εθνικό επίπεδο, επιτυγχάνοντας, παρά ταύτα, ανάπτυξη 1,3%.

Σε διεθνές επίπεδο, ο πόλεμος στην Ουκρανία και οι συνέπειές του επηρέασαν αρνητικά τις προοπτικές ανάκαμψης, οδηγώντας σε απότομη άνοδο των τιμών των πρώτων υλών και σε εκ νέου διατάραξη των εφοδιαστικών αλυσίδων. Μετά από μια περίοδο συγκρατημένου πληθωρισμού, που διήρκεσε μέχρι το τέλος του 2021, ο πληθωρισμός το 2022 διαμορφώθηκε στο 6,6%, έναντι 1,4% ένα χρόνο νωρίτερα, φτάνοντας στο υψηλότερο επίπεδο των τελευταίων 30 χρόνων. Προς αντιμετώπιση των πρωτοφανών πληθωριστικών πιέσεων το 2022 (6,6%), η Κεντρική Τράπεζα του Μαρόκου προσανατολίστηκε προς περιοριστική νομισματική πολιτική, την στιγμή που η Κυβέρνηση προχώρησε σε εφαρμογή σειράς στοχευμένων μέτρων στήριξης του πληθυσμού, με στόχο τον περιορισμό του αντικτύπου της αύξησης του κόστους ζωής επί των πιο αδύναμων κοινωνικών ομάδων.

Σε εθνικό επίπεδο, η ανεπαρκής και ακανόνιστη βροχόπτωση επηρέασε αρνητικά την παραγωγή σιτηρών και, κατά συνέπεια, την προστιθέμενη αξία του γεωργικού τομέα. Ως εκ τούτου, η αύξηση που επετεύχθη οφείλεται στην δυναμική των μη γεωργικών δραστηριοτήτων, ιδίως του τριτογενούς τομέα, ο οποίος ευνοήθηκε από την ανάκαμψη των δραστηριοτήτων του τουρισμού και των μεταφορών.

Τα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας του Μαρόκου, κατά την τελευταία πενταετία, διαμορφώθηκαν ως εξής:

Βασικά οικονομικά μεγέθη Μαρόκου

	2018	2019	2020	2021	2022
Ονομαστικό ΑΕΠ (σε εκ. DH, τρέχουσες τιμές)	1.108.463	1.239.836	1.152.419	1.284.154	1.330.158
Μεταβολή ΑΕΠ	+3,1%	+2,9%	-7,2%	+7,9%	+1,3%
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σε DH)	31.473	34.840	32.055	35.363	36.274
Ανεργία (επίσημος τομέας)	9,5%	9,2%	11,9%	12,3%	11,8%
Πληθωρισμός	1,6%	0,2%	0,7%	1,4%	6,6%
Ισοζύγιο Κεντρικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	-3,5%	-3,3%	-7,1%	-5,5%	-5,1%
Χρέος Κεντρικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	60,5%	60,3%	72,9%	68,9%	69,8%
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% ΑΕΠ)	-4,9%	-3,4%	-1,1%	-2,3%	-3,4%
Συναλλαγματική ισοτιμία (Euro/Dirham)	N/A	N/A	N/A	-4,3%	6,4%

Βασικό επιτόκιο	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	3%
Συναλλαγματικά διαθέσιμα (σε δισ. DH)	234	253	321	331	338

Πηγές: *Haut-Commissariat au Plan, Ministère de l'Economie et des Finances*

Σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες προβλέψεις της Κεντρικής Τράπεζας του Μαρόκου (BAM), Σεπτεμβρίου τρέχοντος έτους, ο πληθωρισμός για το 2023 θα φτάσει το 6%, παρουσιάζοντας μείωση σε σχέση με το 2022 (6,6%), ενώ για το 2024 υπολογίζεται να περιοριστεί στο 2,6%.

Αναφορικά με τον ρυθμό ανάπτυξης της μαροκινής οικονομίας, η συνεχιζόμενη ξηρασία της τελευταίας διετίας, σε συνδυασμό με ένα γενικά δυσμενές εξωτερικό περιβάλλον, συνεχίζουν να επιβαρύνουν την οικονομική δραστηριότητα της χώρας. Μετά τον εντυπωσιακό ρυθμό ανάπτυξης το 2021, και την επιβράδυνσή του το 2022, οι τελευταίες προβλέψεις της BAM τοποθετούν την ανάπτυξη για το 2023 στο 2,9% και για το 2024 στο 3,2%. Συγκεκριμένα, η αύξηση της γεωργικής προστιθέμενης αξίας υπολογίζεται σε 5% για το τρέχον έτος και σε 5,9% για το 2024 (υπό την προϋπόθεση παραγωγής σιτηρών 7 εκ. τόνων), μετά από σημαντική συρρίκνωσή της κατά 12,9%, το 2022. Η προστιθέμενη αξία των μη γεωργικών δραστηριοτήτων, από 3% το 2022, θα διαμορφωθεί σε 2,6% το 2023 και 3% το 2024.

Ωστόσο, οι εν λόγω προβλέψεις, οι οποίες παρουσιάζουν βελτίωση σε σχέση με τις αντίστοιχες του Ιουνίου 2023, δεν λαμβάνουν υπόψη τον αντίκτυπο του μεγάλου σεισμού στην περιοχή Al Haouz, κοντά στο Μαρακές, τον Σεπτέμβριο του 2023, όσον αφορά την ανάπτυξη, τον κρατικό προϋπολογισμό και το χρέος. Το Διοικητικό Συμβούλιο της Κεντρικής Τράπεζας ανέδειξε τον τουρισμό και τις κατασκευές ως τομείς προτεραιότητας, και εκτίμησε ότι ασφαλή συμπεράσματα για τον αντίκτυπο του σεισμού στα μακροοικονομικά μεγέθη της χώρας θα μπορούσαν να παρουσιαστούν κατά την τελευταία συνεδρίασή του για φέτος, τον Δεκέμβριο.

Μακροσκοπικά, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, το Μαρόκο βρίσκεται σε ένα κρίσιμο σημείο της αναπτυξιακής του διαδικασίας. Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που ξεκίνησαν πριν από δύο δεκαετίες, οδήγησαν σε μία διαρκή περίοδο οικονομικής ανάπτυξης και μείωσης της φτώχειας, πρωτοφανή στην πρόσφατη ιστορία της χώρας. Ωστόσο, αυτό το πρότυπο άρχισε να παρουσιάζει αυξανόμενα σημάδια κόπωσης ακόμη και πριν από την πανδημία του Covid-19, αναδεικνύοντας την ανάγκη δημιουργίας ενός περιεκτικού εθνικού προγραμματισμού προς αναζωογόνηση της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση του Νέου Αναπτυξιακού Μοντέλου (New Development Model - NDM), το οποίο έθεσε φιλόδοξους αναπτυξιακούς στόχους με χρονικό ορίζοντα το 2035.

Το περιεχόμενο του Νέου Αναπτυξιακού Μοντέλου έχει πολυδιάστατο χαρακτήρα, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό, και λαμβάνει υπόψη τις σημαντικές προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν η μαροκινή οικονομία και κοινωνία, σε διάφορους, στρατηγικής σημασίας για την χώρα, τομείς, στην μετά Covid εποχή, όπως εκείνοι της υγείας, της γεωργίας και της διατροφικής επάρκειας (η οποία, υπό το φως των πρόσφατων ξηρασιών, αποκτά μέγιστη σημασία για την χώρα), της ενέργειας, της βιομηχανικής ανάπτυξης και του τουρισμού.

Ο εν λόγω σχεδιασμός βασίζεται σε πέντε πυλώνες, ήτοι α) την χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας ως μοχλού ταχέως μετασχηματισμού των οικονομικών και διοικητικών διαδικασιών, β) την δημιουργία αποτελεσματικού

διοικητικού μηχανισμού, γ) την εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων χρηματοδότησης βασικών έργων υποδομής (μέσω φορολογικών μεταρρυθμίσεων και πλήρους ενσωμάτωσης του “ανεπίσημου τομέα” στο νόμιμο παραγωγικό ιστό), δ) την συμμετοχή στο όλο εγχείρημα των Μαροκινών πολιτών, που διαβιούν στην αλλοδαπή και, τέλος, ε) την εκμετάλλευση των προοπτικών συνεργασίας με τους κυριότερους διεθνείς εταίρους της χώρας.

Καθοριστικούς παράγοντες για την επιτυχή υλοποίηση του Νέου Αναπτυξιακού Μοντέλου, αποτελούν η διαφοροποίηση της οικονομίας της χώρας (με την μετάβαση σε υψηλής παραγωγικότητας και προστιθέμενης αξίας δραστηριότητες), η βελτίωση της ποιότητας του ανθρώπινου δυναμικού, η όσον το δυνατόν ευρύτερη συμμετοχή των μαροκινών πολιτών στην νέα αναπτυξιακή διαδικασία, καθώς και η αποκέντρωση και ενίσχυση της περιφερειακής ανάπτυξης.

Στο πλαίσιο του Νέου Αναπτυξιακού Μοντέλου, τομέα προτεραιότητας για το Μαρόκο αποτελεί η, βασιλικής πρωτοβουλίας, διεύρυνση του Κοινωνικού Κράτους, ιδιαίτερα με βάση την εμπειρία της επιδημιολογικής κρίσης, η οποία άλλωστε επιτάχυνε τις διαδικασίες υλοποίησης του κοινωνικού επανπρογραμματισμού της χώρας. Ο εν λόγω σχεδιασμός αποτελεί βασικό διαρθρωτικό έργο, το οποίο απαιτεί την διάθεση σημαντικών δημόσιων πόρων και θα συντελέσει στην άμβλυση των κοινωνικών ανισορροπιών, με την κάλυψη των ιατρικών δαπανών για, κατά το δυνατόν, το σύνολο του πληθυσμού, και την επέκταση των οικογενειακών παροχών προς όλα τα νοικοκυριά. Τα προβλεπόμενα μέτρα συνιστούν αποφασιστικά βήματα για μία εκ βάθρων αναδιαμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής.

Ωστόσο, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, η χώρα αντιμετωπίζει σύνθετες και αλληλένδετες προκλήσεις για την εφαρμογή αυτού του νέου αναπτυξιακού της οράματος: (i) αυξημένη ευπάθεια στην κλιματική αλλαγή, όπως αποδεικνύεται από την πρόσφατη διαδοχή έντονων ξηρασιών (τρεις τα τελευταία τέσσερα χρόνια), (ii) επείγουσα ανάγκη επιτάχυνσης των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, προκειμένου να τεθεί η χώρα σε πιο σταθερή, δίκαιη και βιώσιμη αναπτυξιακή πορεία και (iii) επίτευξη των παραπάνω μέσα σε ένα περιορισμένο δημοσιοοικονομικό πλαίσιο.

Αναλυτικότερα για την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας, καθώς και κινδύνους και προοπτικές της μαροκινής οικονομίας, βλ. κεφάλαιο Δ.3 Πιστοληπτική ικανότητα χώρας – Κίνδυνοι / προοπτικές.

Εξωτερικό εμπόριο

Σύμφωνα με προσωρινά στοιχεία της στατιστικής υπηρεσίας του Μαρόκου (Office des Changes), στο τέλος του 2022, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ήταν -3,4% του ΑΕΠ, έναντι -2,3% το 2021, λόγω αύξησης του εμπορικού ελλείμματος (οφειλόμενο σε αύξηση των διεθνών τιμών), η οποία αύξηση μετριάστηκε από την καλή επίδοση των ταξιδιωτικών εισπράξεων και των εμβασμάτων Μαροκινών που διαμένουν στο εξωτερικό.

Πίνακας εξωτερικού εμπορίου Μαρόκου

	2018	2019	2020	2021	2022
Εξαγωγές αγαθών (αξία σε εκ. DH)	275.441	284.496	263.087	329.405	426.101
Εισαγωγές αγαθών (αξία σε εκ. DH)	481.442	490.953	422.860	528.571	737.728
Εμπορικό ισοζύγιο (αξία σε εκ. DH)	-206.001	-206.457	-159.773	-199.166	-311.627

Εξαγωγές υπηρεσιών (αξία σε εκ. DH)	174.044	186.304	131.196	139.086	220.180
Εισαγωγές υπηρεσιών (αξία σε εκ. DH)	99.062	97.960	67.210	76.704	106.532
Ισοζύγιο υπηρεσιών (αξία σε εκ. DH)	+74.982	+88.344	+63.986	+62.382	+113.648

Πηγές: Office des Changes

Συγκεκριμένα, ο συνολικός όγκος εμπορικών συναλλαγών της χώρας, το 2022, έφτασε τα 1.163,8 δισ. DH (περίπου 116,38 δισ. €), την στιγμή που το εμπορικό ισοζύγιο παρέμεινε σταθερά ελλειμματικό και διαμορφώθηκε σε 311,6 δισ. DH (περίπου 31,16 δισ. €), παρουσιάζοντας σημαντική επιβάρυνση, άνω του 55%, σε σχέση με το 2021.

Στην εν μέρει εξισορρόπηση του ισοζυγίου των τρεχουσών συναλλαγών συνέβαλαν οι πολύ καλές επιδόσεις του τομέα των υπηρεσιών (πλεόνασμα 51,2 δισ. DH, περίπου 5,12 δισ. €), και ειδικώς οι επιδόσεις ρεκόρ του τουρισμού, τα έσοδα από τον οποίο έφτασαν τα 91,3 δισ. DH (περίπου 9,13 δισ. €), παρουσιάζοντας αύξηση 166% σε σχέση με το 2021 και ξεπερνώντας τα αντίστοιχα επίπεδα του 2019 (78,7 δισ. DH – περίπου 7,87 δισ. €). Στον περιορισμό του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών συνέβαλαν, επίσης, τα εμβάσματα των Μαροκινών που διαμένουν στο εξωτερικό, τα οποία έφτασαν τα 109 δισ. DH (περίπου 10,9 δισ. €), σημειώνοντας αύξηση 16% σε σχέση με το 2021.

Συγκεκριμένα για το εξωτερικό εμπόριο αγαθών, οι εξαγωγές έφτασαν τα 426,1 δισ. DH (περίπου 42,6 δισ. €), σημειώνοντας αύξηση περίπου 30% σε σχέση με το 2021, ενώ οι εισαγωγές έφτασαν τα 737,7 δισ. DH (περίπου 73,77 δισ. €), αυξημένες κατά 40% σε σχέση με το 2021. Η συγκεκριμένη εικόνα του εξωτερικού εμπορίου της χώρας αποτελεί, σε μεγάλο βαθμό, αποτέλεσμα της κατακόρυφης αύξησης των τιμών διεθνώς, ειδικά όσον αφορά τα ενεργειακά προϊόντα, λόγω του πολέμου στην Ουκρανία. Η αύξηση των εξαγωγών το 2022 οφείλεται σε αύξηση των εξαγωγών όλων των προϊόντων και, κυρίως, στην σημαντική βελτίωση της εξαγωγικής δραστηριότητας των τομέων των φωσφάτων και παραγώγων (+44% σε σχέση με 2021), της αυτοκινητοβιομηχανίας (+33%), των αγροδιατροφικών προϊόντων (+16%) και της κλωστοϋφαντουργίας και δερμάτινων ειδών (+20%). Από την άλλη πλευρά, η αύξηση των εισαγωγών προς το Μαρόκο, το 2022, οφείλεται σε αύξηση των εισαγωγών γενικά και, κατά κύριο λόγο, στον διπλασιασμό των εισαγωγών ορυκτών καυσίμων, σε αύξηση άνω του 45% των εισαγωγών των ενδιάμεσων προϊόντων (κυρίως της αμμωνίας) και στον διπλασιασμό των εισαγωγών προϊόντων διατροφής, ειδικώς σιταριού και κριθαριού (λαμβάνοντας υπόψη την σοβαρή ξηρασία που έπληξε την χώρα κατά το προηγούμενο έτος, με σοβαρές συνέπειες για την αγροτική παραγωγή).

Κυριότεροι εμπορικοί εταίροι του Μαρόκου είναι η ΕΕ (και ειδικώς οι γειτονικές του ευρωπαϊκές χώρες, Ισπανία, Γαλλία, Ιταλία, καθώς και Γερμανία), οι ΗΠΑ, η Κίνα και η Τουρκία.

Σύμφωνα με στοιχεία της EUROSTAT (τα οποία δεν διαφέρουν ιδιαίτερα από τα αντίστοιχα της Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαρόκου), η ΕΕ παρέμεινε ο κύριος εμπορικός εταίρος του Μαρόκου για το 2022, αντιπροσωπεύοντας το ήμισυ των εμπορικών συναλλαγών του Βασιλείου (διμερές εμπόριο αγαθών 53 δισ. €, αυξημένο κατά 24% σε σύγκριση με το 2021, εκ των οποίων το 50% αφορά Ισπανία και Γαλλία). Συγκεκριμένα, η ΕΕ αποτέλεσε τον κύριο προμηθευτή του Μαρόκου (ευρωπαϊκές εξαγωγές προς το Μαρόκο 32 δισ. €, αυξημένες κατά 26% σε σχέση με το 2021), με μερίδιο αγοράς 45%, την στιγμή που το 56% των μαροκινών εξαγωγών κατευθύνθηκαν προς την ΕΕ (μαροκινές εξαγωγές προς την ΕΕ ανήλθαν σε 22 δισ. €,

αύξηση 21% σε σχέση με 2021). Το διμερές εμπόριο αγροτικών προϊόντων έφτασε σχεδόν τα 7,3 δισ. € το 2022 (14% του συνολικού εμπορίου αγαθών μεταξύ των δύο μερών), παρουσιάζοντας βελτίωση 45% σε σύγκριση με το 2021. Το Μαρόκο εμφάνισε, για πρώτη φορά από το 2014, εμπορικό έλλειμμα με την ΕΕ, ύψους 753 εκ. €, όσον αφορά τα αγροτικά προϊόντα. Η ΕΕ εξήγαγε κυρίως σιτάρι στο Μαρόκο (37% των αγροτικών εξαγωγών στο Μαρόκο) και εισήγαγε κυρίως ντομάτες (25% των αγροτικών εισαγωγών από το Μαρόκο, αύξηση 25% σε σύγκριση με το 2021).

Αναλυτικότερες πληροφορίες για την μαροκινή οικονομία και το εξωτερικό εμπόριο του Μαρόκου μπορούν να αναζητηθούν στην Ετήσια Έκθεση του Γραφείου ΟΕΥ Ραμπάτ για το 2022 στην διαδικτυακή πύλη Agora: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/84615>.

Ανεπίσημος τομέας της οικονομίας

Σύμφωνα με έκθεση της Κεντρικής Τράπεζας του Μαρόκου, έτους 2021, το φαινόμενο του ανεπίσημου τομέα της οικονομίας συνεχίζει να παραμένει έντονο, δεδομένου ότι μέσω αυτού δημιουργείται περίπου το 30% του ΑΕΠ. Παρά το γεγονός ότι ο ανεπίσημος τομέας προσφέρει μία διέξοδο στην ανεργία και παράγει προϊόντα σε τιμές προσιτές για τα κατώτερα εισοδήματα, έχει σοβαρές συνέπειες τόσο για την εθνική οικονομία του Μαρόκου (δημόσια οικονομικά / στρέβλωση των συνθηκών ανταγωνισμού), όσο και για την μακροχρόνια ευημερία των απασχολούμενων σε αυτόν, δεδομένου ότι δεν μπορούν να καλυφθούν από το δίκτυο προστασίας του κοινωνικού κράτους, παραμένοντας ευπρόσβλητοι σε περιόδους κρίσεων. Προτεραιότητα, τόσο του κοινωνικού όσο και του φορολογικού εθνικού σχεδιασμού, είναι η ενσωμάτωση του ανεπίσημου τομέα στον επίσημο οικονομικό ιστό της χώρας.

Οικονομική συνεργασία Μαρόκου με τρίτες χώρες

Η προώθηση της συνεργασίας με τους κυριότερους διεθνείς εταίρους της χώρας αποτελεί έναν εκ των πέντε πυλώνων του Νέου Αναπτυξιακού Μοντέλου του Μαρόκου, το οποίο, όπως αναφέρθηκε, έχει θέσει τους αναπτυξιακούς στόχους της χώρας με ορίζοντα το 2035. Σε αυτό το πλαίσιο, τονίζεται η σημασία εδραίωσης συνεργασιών σε διάφορα επίπεδα, όπως το εγγύτερο περιφερειακό (χώρες Μαγκρέμπ), το ευρύτερο της Αφρικανικής Ηπείρου, καθώς και το ευρω-μεσογειακό. Βαρύτητα, επίσης, δίδεται στην προώθηση των οικονομικών σχέσεων της χώρας με αυτές του Κόλπου, καθώς και με τις ισχυρές αναδυόμενες οικονομίες, όπως της Κίνας και της Ινδίας. Περαιτέρω, θεωρείται εξαιρετικής σημασίας η εμβάθυνση των οικονομικών σχέσεων με τις ΗΠΑ, διά της πλήρους αξιοποίησης της υφιστάμενης Συμφωνίας Ελευθέρων Συναλλαγών μεταξύ των δύο χωρών. Αξίζει να σημειωθεί, ότι το Μαρόκο είναι η μοναδική χώρα της Αφρικής, η οποία έχει υπογράψει τέτοια Συμφωνία με τις ΗΠΑ.

Οι εμπορικές και επενδυτικές σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και του Μαρόκου είναι σημαντικές: η ΕΕ συνιστά τον κορυφαίο εμπορικό εταίρο του Μαρόκου, και μαζί με την Αλγερία, το Μαρόκο αποτελεί τον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της ΕΕ μεταξύ των χωρών της Νότιας Γειτονίας (που περιλαμβάνουν, επίσης, την Αίγυπτο, το Ισραήλ, την Ιορδανία, τον Λίβανο, τη Λιβύη, την Παλαιστίνη, την Συρία και την Τυνησία). Η ΕΕ είναι επίσης ο μεγαλύτερος επενδυτής στο Μαρόκο.

Αναλυτικά για την οικονομική και εμπορική συνεργασία ΕΕ-Μαρόκου, βλ. κεφάλαιο Γ5. Δασμοί-Δασμολόγιο.

A.2 Διμερείς Οικονομικές και Εμπορικές Σχέσεις Ελλάδας-Μαρόκου

Εμπόριο αγαθών

Σύμφωνα με προσωρινά στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ), το 2022 ο συνολικός όγκος εμπορίου της χώρας μας με το Μαρόκο ανήλθε σε 428,86 εκ. €, παρουσιάζοντας αύξηση 80,79% σε σχέση με το 2021. Οι ελληνικές εξαγωγές ανήλθαν σε 304,8 εκ. €, σημειώνοντας αύξηση 108,25% σε σχέση με το 2021, ενώ οι εισαγωγές από το Μαρόκο ανήλθαν σε 124,06 εκ., αυξημένες κατά 36,55% σε σχέση με ένα χρόνο νωρίτερα. Σε σχέση με το προ-πανδημίας έτος 2018, οι εξαγωγές μας αυξήθηκαν κατά 132,81% και οι εισαγωγές μας κατά 567,98%. Το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας μας με το Μαρόκο είναι διαχρονικά πλεονασματικό (+180,73 εκ. € το 2022), κυρίως, χάρη στις εξαγωγές πετρελαιοειδών.

Το μερίδιο των εξαγωγών μας προς το Μαρόκο, επί του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών διεθνώς, αν και παραμένει σε χαμηλά επίπεδα, αυξήθηκε από 0,37% το 2021 σε 0,56% το 2022. Το 2022 και το 2021, το 0,14% εκ του συνόλου των εισαγωγών μας προήλθε από το Μαρόκο.

Πίνακας εμπορικού ισοζυγίου Ελλάδας – Μαρόκου

(αξία σε €)	2018	2019	2020	2021	2022	Μεταβολή 22/21
Εξαγωγές αγαθών	130.920.536	85.288.073	56.822.156	146.365.977	304.801.746	+108,2%
Εισαγωγές αγαθών	18.573.680	39.270.970	52.557.796	90.858.432	124.067.982	+36,5%
Εμπορικό ισοζύγιο	+112.346.856	+46.017.103	+4.264.360	+55.507.545	+180.733.764	+225,6%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Όσον αφορά τις ελληνικές εξαγωγές, ανά 2ψήφιο κεφάλαιο Συνδυασμένης Ονοματολογίας, παρατηρείται ότι τα ορυκτά καύσιμα/λάδια αποτέλεσαν το 79% των συνολικών εξαγωγών το 2022, φτάνοντας τα 240,94 εκ. € και καταγράφοντας αύξηση +159,65% σε σχέση με το 2021, όταν είχαν ανέλθει σε 92,79 εκ. €.

Σε αξία εξαγωγών ακολούθησαν οι λέβητες/συσκευές/αντιδραστήρες με 10,77 εκ. € (αύξηση 25% σε σχέση με 2021), διάφορα προϊόντα των χημικών βιομηχανιών με 7,41 εκ. € (οριακή αύξηση σε σχέση με 2021), τα πλαστικά με 6,63 εκ. € (αύξηση 25% σε σχέση με 2021), τα τεχνουργήματα από σίδηρο ή χάλυβα με 4,18 εκ. € (σημαντική αύξηση 120% σε σχέση με 2021, βελτίωση κατάταξης κατά 4 θέσεις σε σχέση με 2021), τα τεχνουργήματα από πέτρες με 4,14 εκ. € (αύξηση 36% σε σχέση με 2021), τα φαρμακευτικά προϊόντα με 3,48 εκ. € (μείωση -11,39%, απώλεια 2 θέσεων σε σχέση με 2021), τα ψάρια και μαλακόστρακα με 3,30 εκ. € (αύξηση +54,51% σε σχέση με το 2021), τα προϊόντα εκδοτικών οίκων με 2,85 εκ. € (αύξηση +26,92%, αλλά απώλεια 2 θέσεων σε σχέση με 2021) και το χαρτί/χαρτόνια με 2,61 εκ. € (αύξηση +48,50% σε σχέση με 2021).

Οι δέκα αυτές πρώτες κατηγορίες αντιπροσωπεύουν το 94% των ελληνικών εξαγωγών προς το Μαρόκο το περασμένο έτος.

Πίνακας Ελληνικές εξαγωγές στο Μαρόκο – 10 σημαντικότερες κατηγορίες 2022

	2021		2022		Μεταβολή στην αξία
	Αξία σε €	% στο σύνολο	Αξία σε €	% στο σύνολο	
2ψήφιο κεφάλαιο συνδυασμένης ονοματολογίας					
27 ΟΡΥΚΤΑ ΚΑΥΣΙΜΑ, ΟΡΥΚΤΑ ΛΑΔΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΑΞΗΣ ΑΥΤΩΝ. ΑΣΦΑΛΤΩΔΕΙΣ ΥΛΕΣ. ΚΕΡΙΑ ΟΡΥΚΤΑ	92.797.297	63,40%	240.943.942	79,05%	+159,65%
84 ΠΥΡΗΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΗΡΕΣ, ΛΕΒΗΤΕΣ, ΜΗΧΑΝΕΣ, ΣΥΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΕΠΙΝΟΗΣΕΙΣ. ΜΕΡΗ ΑΥΤΩΝ ΤΩΝ ΜΗΧΑΝΩΝ Ή ΣΥΣΚΕΥΩΝ	8.560.305	5,85%	10.776.726	3,54%	+25,89%
38 ΔΙΑΦΟΡΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΤΩΝ ΧΗΜΙΚΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ	7.260.945	4,96%	7.418.191	2,43%	+2,17%
39 ΠΛΑΣΤΙΚΕΣ ΥΛΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΥΛΕΣ	5.295.172	3,62%	6.632.112	2,18%	+25,25%
73 ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΧΥΤΟΣΙΔΗΡΟ, ΣΙΔΗΡΟ Ή ΧΑΛΥΒΑ	1.897.815	1,30%	4.183.793	1,37%	+120,45%
68 ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΠΕΤΡΕΣ, ΓΥΨΟ, ΤΣΙΜΕΝΤΟ, ΑΜΙΑΝΤΟ, ΜΑΡΜΑΡΥΓΙΑ Ή ΑΝΑΛΟΓΕΣ ΥΛΕΣ	3.042.544	2,08%	4.144.221	1,36%	+36,21%
30 ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	3.927.123	2,68%	3.480.006	1,14%	-11,39%
03 ΨΑΡΙΑ ΚΑΙ ΜΑΛΑΚΟΣΤΡΑΚΑ, ΜΑΛΑΚΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΑΣΠΟΝΔΥΛΑ ΥΔΡΟΒΙΑ	2.140.708	1,46%	3.307.645	1,09%	+54,51%
49 ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΤΙΚΩΝ ΟΙΚΩΝ, ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ Ή ΑΛΛΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ ΠΟΥ ΑΣΧΟΛΟΥΝΤΑΙ ΜΕ ΤΙΣ ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ Ή ΔΑΚΤΥΛΟΓΡΑΦΗΜΕΝΑ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑ	2.246.984	1,54%	2.851.958	0,94%	+26,92%
48 ΧΑΡΤΙ ΚΑΙ ΧΑΡΤΟΝΙΑ. ΤΕΧΝΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΚΥΤΤΑΡΙΝΗ, ΧΑΡΤΙ Ή ΧΑΡΤΟΝΙ	1.759.258	1,20%	2.612.440	0,86%	+48,50%
ΛΟΙΠΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	17.437.826	11,91%	18.450.712	6,05%	+6,32%

Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

Από την 8ψήφια ανάλυση των εξαγωγών συγκρατείται ότι:

- Οι ελληνικές εξαγωγές (εκτός των πετρελαιοειδών) στο Μαρόκο αποτελούνται, κυρίως, από βιομηχανικά προϊόντα.
- Οι εξαγωγές ασφάλτου από πετρέλαιο, το 2022, σημείωσαν αύξηση 148,32%, σε σχέση με το 2021, αποτελώντας διαχρονικά έναν δυναμικό τομέα των ελληνικών εξαγωγών. Σύμφωνα με στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαρόκου, η χώρα μας κατατάσσεται παραδοσιακά ως ο τρίτος σημαντικότερος προμηθευτής ασφάλτου, μετά την Ισπανία και την Ιταλία. Αναφέρεται ότι το σύνολο των αναγκών του Μαρόκου σε ασφαλτο, οι οποίες είναι σημαντικές, λαμβάνοντας υπόψη τα εκτεταμένα έργα οδοποιίας που πραγματοποιούνται στην χώρα, καλύπτεται από εισαγωγές.
- Σύμφωνα με στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαρόκου, στους ηλιακούς θερμοσίφωνες η Ελλάδα κατατάσσεται πρώτη μεταξύ των προμηθευτών.
- Σύμφωνα με στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαρόκου, ορισμένα ελληνικά προϊόντα επιλεγμένων κατηγοριών δομικών υλικών και κτιριακού εξοπλισμού (μεταξύ των οποίων μάρμαρα, τεχνουργήματα από σίδηρο ή χάλυβα, τεχνουργήματα από αργίλιο, τεχνουργήματα από χαλκό, γεωμεμβράνες, μηχανισμοί καθαρισμού υδάτων) έχουν αξιόλογη παρουσία στην μαροκινή αγορά.
- Όσον αφορά τα τρόφιμα, στους πρώτους 20 8ψήφιους κωδικούς περιλαμβάνεται μόνο το λαβράκι (για το οποίο η Ελλάδα κατατάσσεται πρώτη μεταξύ των προμηθευτών του Μαρόκου), ενώ στους πρώτους 30 περιλαμβάνονται, επίσης, τα γλυκά κουταλιού/ζελέδες/μαρμελάδες, τα χαρούπια και τα ακτινίδια.

Κυριότερες κατηγορίες εισαγόμενων προϊόντων από το Μαρόκο στην Ελλάδα, το 2022, παρέμειναν, σταθερά, τα επιβατικά οχήματα (55,20 εκ. €, αύξηση 45% σε σχέση με 2021), οι ζωοτροφές (37,12 εκ. €, αύξηση 48% σε σχέση με 2021), τα ψάρια και κυρίως θαλασσινά (9,91 εκ. €, μικρή αύξηση σε σχέση με 2021) και τα φωσφάτα (3,5 εκ. €, μικρή αύξηση σε σχέση με 2021). Μεγάλη αύξηση σημείωσαν οι εισαγωγές λιπασμάτων (+407%), φτάνοντας τα 2,64 εκ. €. Οι εισαγωγές σιδήρου και χάλυβα, ξεκινώντας από μηδενική βάση το 2021, έφτασαν τα 3 εκ. € το 2022.

Τα περιθώρια περαιτέρω ενίσχυσης και διεύρυνσης της εμπορικής συνεργασίας της χώρας μας με το Μαρόκο είναι ευρέα. Σκόπιμη κρίνεται η συμμετοχή, κατά προτίμηση, με εθνικό περίπτερο, ή και αυτοτελώς οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις, σε σημαντικές διεθνείς εκθέσεις στο Μαρόκο, όπως στην αγροτική έκθεση Salon International de l'Agriculture (SIAM), την έκθεση κατασκευών και δημοσίων έργων Salon International du Bâtiment (SIB), την έκθεση αλιείας και υδατοκαλλιέργειας Halieutis και την έκθεση ηλιακής ενέργειας Solaire. Τα επιχειρηματικά ήθη του Μαρόκου, σε συνδυασμό με την καλά εδραιωμένη στην μαροκινή αγορά παρουσία επιχειρήσεων και προϊόντων άλλων ευρωπαϊκών και μη χωρών (π.χ. Γαλλίας, Ισπανίας, Κίνας, Τουρκίας), καθιστούν απαραίτητη την συστηματική και συνεπή επιδίωξη διείσδυσης, από πλευράς ελληνικών επιχειρήσεων και προϊόντων.

Εμπόριο υπηρεσιών

Πίνακας Ισοζύγιο υπηρεσιών

	2018	2019	2020	2021	2022
Εισπράξεις (σε εκ. €)	83,55	97,58	80,82	105,28	178,79
Πληρωμές (σε εκ. €)	15,21	35,54	15,02	10,07	12,44
Ισοζύγιο υπηρεσιών (σε εκ. €)	+68,34	+62,04	+65,80	+95,21	+166,35

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδας (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

Οι εισπράξεις από θαλάσσιες μεταφορές παρουσιάζουν σημαντική αύξηση το 2021 (46% σε σχέση με το 2020) και το 2022 (69% αύξηση σε σχέση με το 2021), φτάνοντας το επίπεδο ρεκόρ των 171,94 εκ. € το περασμένο έτος. Οι εισπράξεις των θαλάσσιων μεταφορών αντιπροσωπεύουν το 96% του συνόλου των εισπράξεων από το Μαρόκο το 2022 (συνολικές εισπράξεις 178,79 εκ. €). Οι ταξιδιωτικές εισπράξεις το 2022 έφτασαν τα 2,76 εκ. €, παρουσιάζοντας ραγδαία αύξηση σε σχέση με το 2021, οπότε δεν είχαν ξεπεράσει τα 0,3 εκ. €.

Η Orient Overseas Container Line – OOCL, μία από τις μεγαλύτερες εταιρίες μεταφοράς εμπορευματοκιβωτίων παγκοσμίως και θυγατρική της κινεζικής COSCO Shipping, εγκαινίασε, από 1 Σεπτεμβρίου 2023, νέα γραμμή «Türkiye Spain Morocco Express - TSM)», παρέχοντας απευθείας σύνδεση μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας, Ισπανίας και Μαρόκου, καθώς και σύνδεση μεταφόρτωσης στον λιμένα του Πειραιά, ο οποίος αποτελεί κόμβο της εταιρίας στην περιοχή της Μεσογείου. Το δρομολόγιο της νέας γραμμής έχει καθοριστεί ως εξής: Πειραιάς – Θεσσαλονίκη – Safi Port Derince (Τουρκία) – Gemlik (Τουρκία) – Aliaga (Τουρκία) – Πειραιάς – Βαλένθια (Ισπανία) – Καζαμπλάνκα (Μαρόκο) – Algeciras (Ισπανία) - Βαρκελώνη (Ισπανία) – Πειραιάς. Η σύνδεση Βαλένθιας - Καζαμπλάνκας υπολογίζεται σε 1 ημέρα, ενώ Βαρκελώνης - Πειραιά σε 3 ημέρες.

B. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Τα τελευταία χρόνια, η χώρα βρίσκεται σε στάδιο σημαντικών μεταρρυθμίσεων προς βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος, μέσω απλοποίησης και ψηφιοποίησης των διαδικασιών, παροχής επενδυτικών κινήτρων και αντιμετώπισης χρόνιων παθογενειών, όπως είναι η καθυστέρηση πληρωμών και η διαφθορά.

Βασικές δυσχέρειες κατά την επιχειρηματική δραστηριοποίηση στο Μαρόκο αποτελούν η γραφειοκρατία στις διοικητικές και δικαστικές διαδικασίες, η διαφθορά, η καθυστέρηση πληρωμών τόσο στις ιδιωτικές όσο και στις δημόσιες συμβάσεις, συγκεκριμένα μη δασμολογικά εμπόδια πρόσβασης στην αγορά και περιορισμοί στις προπληρωμές πριν από την παράδοση όσον αφορά τις εισαγωγές.

Η ικανότητα προσαρμογής στα συναλλακτικά ήθη της χώρας κρίνεται ως καθοριστικός παράγοντας για επιτυχημένη επιχειρηματική δραστηριοποίηση στο Μαρόκο. Η επιτυχημένη έναρξη και διατήρηση επιχειρηματικής δραστηριότητας στην χώρα απαιτεί επιμονή, ευελιξία και εύρεση αξιόπιστων συνεργατών, πελατών και προμηθευτών.

Αρμόδια για την παρακολούθηση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος στο Μαρόκο και για την υποβολή προτάσεων για την βελτίωσή του είναι η Εθνική Επιτροπή Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος (Comité National de l'Environnement des Affaires - CNEA), στον ιστότοπο της οποίας <https://www.cnea.ma/fr>, είναι διαθέσιμες χρήσιμες συναφείς πληροφορίες.

Πληροφορίες για τα μέσα υποστήριξης της επιχειρηματικότητας στο Μαρόκο είναι διαθέσιμες στην ειδική ψηφιακή πλατφόρμα «Portail National d'Appui à l'Entrepreneuriat»: <https://www.almoukawala.gov.ma/fr>.

B.1 Θεσμικό πλαίσιο

Το νομικό σύστημα του Μαρόκου προέρχεται από έναν συνδυασμό γαλλικών, ισπανικών και ισλαμικών νόμων. Τα τελευταία χρόνια, η χώρα έχει προχωρήσει σε εκσυγχρονισμό του νομικού και ρυθμιστικού πλαισίου των επιχειρήσεων. Η είσοδος του Μαρόκου στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, η σύναψη Συμφωνίας Ελευθέρων Συναλλαγών με τις ΗΠΑ και η Συμφωνία Σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση λειτούργησαν ως καταλύτες για τη διαδικασία νομοθετικής μεταρρύθμισης.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, αρκετοί κώδικες και νομοθετικά κείμενα έχουν αναθεωρηθεί, συμπεριλαμβανομένου του Εμπορικού Κώδικα, του Επενδυτικού Νόμου, του Νόμου περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, του Νόμου περί Ελευθερίας των Τιμών και του Ανταγωνισμού, του Νόμου για τις Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού τομέα, του Νόμου περί Ανωνύμων Εταιρειών και του Νόμου περί Διαιτησίας.

Μεταξύ των μεταρρυθμίσεων που έγιναν τα τελευταία χρόνια στο επιχειρηματικό θεσμικό πλαίσιο, αξίζει να αναφερθούν:

- Η ψήφιση νέου Νόμου για τις καθυστερήσεις πληρωμών το 2023 (loi 69-21)
- Η υιοθέτηση του νέου Διατάγματος για τις Δημόσιες Συμβάσεις το 2023 (Décret 2-22-431)
- Η υιοθέτηση του νέου Επενδυτικού Χάρτη το 2022 (loi-cadre 03-22)
- Η ψήφιση του Νόμου για τις Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα το 2020 (loi 46-18)

- Η ψήφιση του Νόμου για την ασφάλεια της προσωπικής περιουσίας το 2019 (loi 21-18)
- Η έγκριση του Χάρτη Αποκέντρωσης το 2018 (Décret n ° 2-17-618)
- Η μεταρρύθμιση του βιβλίου 5 του Εμπορικού Κώδικα για τις επιχειρηματικές δυσκολίες το 2018 (loi 73-17)
- Η μεταρρύθμιση του Νόμου για τις Ανώνυμες Εταιρείες το 2019 και το 2015 (loi 20-19, loi 78-12 αντιστοίχως)
- Η ψήφιση του Νόμου για την ελευθερία των τιμών και του ανταγωνισμού το 2014 (loi 104-12)
- Η ψήφιση του Νόμου για τα Πιστωτικά Ιδρύματα και παρόμοιους Οργανισμούς το 2014 (loi 103-12)

Η εθνική νομοθεσία είναι προσβάσιμη μέσω της ιστοσελίδας της Γενικής Γραμματείας της Κυβέρνησης: <http://www.sgg.gov.ma/Accueil.aspx> (η οποία, ωστόσο, δεν είναι απολύτως ενημερωμένη).

Το Μαρόκο έχει πραγματοποιήσει σημαντικές μεταρρυθμίσεις στο τραπεζικό σύστημα τα τελευταία χρόνια, όσον αφορά προγράμματα στήριξης ΑΞΕ και μικρο-μεσαίων επιχειρήσεων, χρηματοδότηση έργων και εμπορίου. Παρά την πρόσφατη πρόοδο, ωστόσο, ενδέχεται να σημειωθούν καθυστερήσεις που επηρεάζουν τόσο τις προμήθειες όσο και τις πληρωμές.

Προς την κατεύθυνση βελτίωσης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος της χώρας έχει υιοθετηθεί ο «Οδικός Χάρτης για την Βελτίωση του Επιχειρηματικού Κλίματος στο Μαρόκο 2023-2026», στο πλαίσιο του οποίου έχουν ήδη ληφθεί μέτρα (τα αποτελέσματα των οποίων απομένει να φανούν) για παροχή επενδυτικών κινήτρων (νέος Επενδυτικός Χάρτης), για διευκόλυνση της πρόσβασης σε έγγεια ιδιοκτησία, απλοποίηση και ψηφιοποίηση των διοικητικών διαδικασιών (αναμένεται η λειτουργία ψηφιακής πλατφόρμας ίδρυσης εταιριών) και μείωση των καθυστερήσεων κατά την καταβολή των πληρωμών (α) προθεσμία πληρωμών 60 ημέρες, από την ημερομηνία έκδοσης του τιμολογίου, αν δεν έχει συμφωνηθεί άλλως, και το αργότερο 180 ημέρες, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, β) πρόβλεψη άμεσων χρηματικών κυρώσεις, καταβαλλομένων στο Κρατικό Ταμείο (Trésor), σε περίπτωση παρέκκλισης).

Η διεθνής και η εγχώρια διαιτησία γίνονται δεκτές και χρησιμοποιούνται σε εμπορικές διαφορές.

Το σύνολο των μαροκινών εταιριών καταχωρούνται στο Κεντρικό Εμπορικό Μητρώο της χώρας (Registre central du Commerce/RCC): <http://www.ompic.ma/fr/content/propos-du-rcc>.

Ειδική διαδικτυακή πύλη για το οικοσύστημα των νεοφυών επιχειρήσεων (start-up) στο Μαρόκο είναι διαθέσιμη στο: <https://www.startuphubmaroc.ma/>.

B.1.1 Νομικές Μορφές Εταιριών

Οι εμπορικές εταιρίες στο Μαρόκο μπορούν να έχουν τις ακόλουθες μορφές:

1. **Ατομική Επιχείρηση (Entreprise Individuelle):** Άσκηση από ένα και μοναδικό φυσικό πρόσωπο ελεύθερου επαγγέλματος ή οικονομικής δραστηριότητας. Ο ιδιοκτήτης ευθύνεται με όλη του την περιουσία για τα χρέη της επιχείρησης.
2. **Ανώνυμη εταιρεία (Société Anonyme/SA):** Είναι μετοχική και κάθε εταίρος (μέτοχος) είναι υπεύθυνος μόνο για το ποσοστό συμμετοχής του, δηλαδή για τον αριθμό των μετοχών τις οποίες

- διαθέτει. Για την σύσταση απαιτούνται 5 μέτοχοι κατ' ελάχιστο και το ελάχιστο αρχικό κεφάλαιο ορίζεται σε 300.000 DH, χωρίς διάθεση τίτλων στο κοινό, και 3.000.000 DH με διάθεση τίτλων. Διοικείται από δύο όργανα: το Εποπτικό Συμβούλιο και το Διοικητικό Συμβούλιο.
3. **Απλοποιημένη Ανώνυμη Εταιρία (Société Anonyme en Simplifiée):** Σχηματίζεται μεταξύ τουλάχιστον δύο νομικών προσώπων (ελάχιστου κεφαλαίου 2.000.000 DH), με σκοπό τη δημιουργία ή τη διαχείριση μιας κοινής θυγατρικής ή τη δημιουργία εταιρίας που θα γίνει η κοινή τους μητρική. Ελάχιστο κεφάλαιο 300.000 DH.
 4. **Εταιρεία περιορισμένης ευθύνης (La Société à Responsabilité Limitée/SARL):** Η δημοφιλέστερη νομική μορφή για τις ΜΜΕ. Είναι ένας ενδιάμεσος τύπος μεταξύ των προσωπικών εταιρειών και της ανώνυμης εταιρείας. Για την σύστασή της μπορούν να συμπράξουν από 1 έως 50 εταίροι και δεν ορίζεται ελάχιστο κεφάλαιο. Η ευθύνη των εταίρων τους περιορίζεται μέχρι το ύψος του κατατεθειμένου εταιρικού κεφαλαίου. Διοικείται από διαχειριστή ή διαχειριστές είτε μεταξύ των εταίρων είτε από τρίτους.
 5. **Ομόρρυθμη εταιρεία (Société en Nom Collectif/SNC):** Για την ίδρυσή της χρειάζονται δύο εταίροι με εμπορική δραστηριότητα κατ' ελάχιστον. Όλοι οι εταίροι είναι αλληλέγγυα υπεύθυνοι με όλη τους την περιουσία για τη δραστηριότητα και τα χρέη της εταιρείας. Η απόδειξη της ύπαρξης εταιρικού κεφαλαίου δεν είναι απαραίτητη.
 6. **Ετερόρρυθμη εταιρεία (Société en Commandite Simple/SCS):** Χρειάζεται το λιγότερο έναν ομόρρυθμο και τουλάχιστον έναν ετερόρρυθμο εταίρο. Ο ομόρρυθμος εταίρος ευθύνεται, όπως οι εταίροι μίας ομόρρυθμης εταιρείας. Ο ετερόρρυθμος εταίρος έχει περιορισμένη ευθύνη μέχρι το ποσό της εισφοράς του στην εταιρεία και έως ότου καταβληθεί το ποσό της εισφοράς.
 7. **Ετερόρρυθμη εταιρεία δια μετοχών (Société en Commandite par Actions/SCA):** Χρειάζεται το λιγότερο έναν ομόρρυθμο, καθώς και τουλάχιστον 3 ετερόρρυθμους εταίρους. Ο ομόρρυθμος εταίρος ευθύνεται, όπως οι εταίροι μίας ομόρρυθμης εταιρείας. Οι ετερόρρυθμοι εταίροι έχουν περιορισμένη ευθύνη μέχρι το ποσό της εισφοράς τους στην εταιρεία και έως ότου καταβληθεί το ποσό της εισφοράς. Το κεφάλαιο διαιρείται σε μετοχές.
 8. **Συμμετοχική (αφανής) εταιρεία (Société en Participation):** Είναι άτυπη, χωρίς οικονομική αυτοτέλεια, εταιρική επωνυμία ή έδρα και πρόκειται για απλή σύμβαση μεταξύ ορισμένων προσώπων για την ενέργεια εμπορικών πράξεων. Δεν έχει νομική προσωπικότητα.
 9. **Όμιλος οικονομικών συμφερόντων (Groupement d'Intérêt Economique/GIE):** Ενδιάμεση μορφή μεταξύ ένωσης και εταιρείας. Μπορεί να έχει ή να μην έχει κερδοσκοπικό σκοπό. Για την σύσταση απαιτούνται 2 φυσικά ή νομικά πρόσωπα κατ' ελάχιστο. Η διάρκειά του θα πρέπει να αναφέρεται στο συμφωνητικό ίδρυσης. Για την σύστασή του δεν απαιτείται κεφάλαιο και η διαχείρισή του καθορίζεται μετά από συμφωνία των μελών.
 10. **Υποκατάστημα (Succursale):** Κάθε υποκατάστημα ξένης εταιρείας πρέπει να εγγράφεται στο Εμπορικό μητρώο.

Περισσότερες πληροφορίες για τις νομικές μορφές εταιριών μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Καζαμπλάνκας: <https://cciscs.ma/features/les-formes-juridiques/>.

Το καθεστώς του αυτοαπασχολούμενου, το οποίο προβλέφθηκε το 2015 με τον νόμο 114-13, εισήγαγε σύνολο πιο ευέλικτων διαδικασιών και πλεονεκτημάτων (μεταξύ άλλων και φορολογικών). Η σχετική διαδικτυακή πύλη είναι διαθέσιμη στον εξής σύνδεσμο: <https://ae.gov.ma/>.

B.1.2 Διαδικασία ίδρυσης εταιρίας

Εν αναμονή λειτουργίας νέας διαδικτυακής πλατφόρμας ίδρυσης εταιριών στο Μαρόκο, η επί του παρόντος διαδικασία ίδρυσης εταιρίας επιτυγχάνεται με τα ακόλουθα βήματα:

1. Επιλογή νομικής μορφής
Η δημοφιλέστερη νομική μορφή για τις ΜΜΕ είναι η εταιρία περιορισμένης ευθύνης, λόγω διαχωρισμού της προσωπικής περιουσίας. Πριν την επιλογή νομικής μορφής για την επιχείρησή σας στο Μαρόκο, συνιστάται να συμβουλευτείτε έναν νομικό ή λογιστή, για τις νομικές και φορολογικές απαιτήσεις, οι οποίες βεβαίως πρέπει να παρακολουθούνται τακτικά, για ενδεχόμενες τροποποιήσεις.
2. Επιλογή επωνυμίας/προέγκριση
Ηλεκτρονικά από τον Οργανισμό Βιομηχανικής και Εμπορικής Ιδιοκτησίας / OMPIC (<https://nc.directentreprise.ma/home>)
3. Επιλογή έδρας
4. Κατάρτιση καταστατικού
5. Άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού και δέσμευση καταβεβλημένου κεφαλαίου
6. Καταχώρηση εγγράφων ίδρυσης και πληρωμή παραβόλων
Η καταχώρηση γίνεται ηλεκτρονικά από λογιστή
7. Απόκτηση αναγνωριστικού φόρου επιτηδεύματος (TP) και ΑΦΜ (IF)
Στην Περιφερειακή Διεύθυνση Φορολογίας ή στο Περιφερειακό Κέντρο Επενδύσεων (Centre Regionale d'Investissement)
8. Εγγραφή στο Εμπορικό Μητρώο (RC)
Σε δικαστήριο ή στο Περιφερειακό Κέντρο Επενδύσεων
9. Σύνδεση με το Εθνικό Ταμείο Κοινωνικής Ασφάλισης (Caisse Nationale de la Sécurité Sociale – CNSS
<https://www.cnss.ma/fr/content/accueil>)
10. Επίσημες δημοσιεύσεις (εφημερίδες ή ΦΕΚ)
11. Καταχώρηση σήματος (προαιρετικά - Οργανισμός Βιομηχανικής και Εμπορικής Ιδιοκτησίας / OMPIC)

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία του OMPIC, κατά το 2021 δημιουργήθηκαν 72.227 εταιρίες (αύξηση 32% σε σύγκριση με το 2020), εκ των οποίων το 56% μονοπρόσωπες Ε.Π.Ε., το 43,6% πολυπρόσωπες Ε.Π.Ε. και μόλις το 0,3% Α.Ε.

(βλ. <http://www.ompic.ma/fr/content/publications-ompic>)

Ανάλογα με την μορφή της εταιρίας, οι διαδικασίες ίδρυσης διαρκούν, συνήθως, μεταξύ 2 και 6 εβδομάδων, ενώ το κόστος για τα παράβολα ανέρχεται σε 1.500 DH (περίπου 150 ευρώ). Η αμοιβή του λογιστή / συμβολαιογράφου / νομικού ανέρχεται, συνήθως, σε 3.000 έως 10.000 DH (περίπου 300 έως 1.000 ευρώ), ανάλογα με την κοστολόγηση κάθε επαγγελματία.

Περισσότερες πληροφορίες μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα του Οργανισμού Βιομηχανικής και Εμπορικής Ιδιοκτησίας (OMPIC) <http://www.ompic.ma/fr/content/creation-et-vie-de-lentreprise> .

Ομοίως και στις ιστοσελίδες των 12 Περιφερειακών Κέντρων Επενδύσεων (Centres Regionales d'Investissement / CRI), τα οποία λειτουργούν ως one stop shop, διευκολύνοντας τους υποψήφιους επενδυτές

στην διεκπεραίωση των απαραίτητων διαδικασιών <https://www.cri-invest.ma/> . Ενδεικτικά, βλ. ιστοσελίδα Περιφερειακού Κέντρου Επενδύσεων Καζαμπλάνκας <https://www.casainvest.ma/fr/creer-mon-entreprise/procedures-demarches/demarche-de-creation> .

B.1.3 Καθεστώς αδειοδότησεων

Πληροφορίες σχετικά με τις επιμέρους διαδικασίες αδειοδότησης, όσον αφορά τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, την πρόσβαση στην έγγεια ιδιοκτησία, την συμβατότητα με επενδυτικά κίνητρα, την πολεοδομική νομοθεσία και την λειτουργία της εταιρίας είναι διαθέσιμα στις ιστοσελίδες των Περιφερειακών Κέντρων Επενδύσεων (CRI). Ενδεικτικά, βλ. ιστοσελίδα CRI Καζαμπλάνκας <https://www.cri-invest.ma/procedures>.

Ως προς αδειοδοτήσεις που αφορούν τους τομείς ενέργειας και περιβάλλοντος βλ. την ιστοσελίδα του Υπουργείου της Ενεργειακής Μετάβασης και της Βιώσιμης Ανάπτυξης: https://www.mem.gov.ma/Pages/procedures_ autorisations.aspx .

B.1.4 Σήμανση / πιστοποίηση προϊόντων (ετικέτες, πιστοποιήσεις, πρότυπα, τεχνικές προδιαγραφές)

Κάθε προϊόν που προσφέρεται προς πώληση πρέπει να διαθέτει **ετικέτα**, η οποία περιγράφει τα χαρακτηριστικά του και η οποία είναι ευανάγνωστη και ανεξίτηλη. Στην ετικέτα πρέπει να αναγράφονται:

- όνομα προϊόντος
- φύση προϊόντος
- προέλευση: χώρα προέλευσης των εισαγόμενων προϊόντων και τόπο παραγωγής των εγχωρίως παραγόμενων
- επωνυμία και διεύθυνση του υπευθύνου για την κυκλοφορία του στην αγορά
- ποσότητα ή αριθμό των μονάδων που περιέχονται στην συσκευασία τη σύνθεση του προϊόντος και τις οδηγίες χρήσης.

Εάν η ετικέτα είναι γραμμένη σε ξένη γλώσσα, πρέπει να συνοδεύεται απαραίτητα από μετάφραση στα αραβικά. Η αραβική μετάφραση, και μόνο (όχι και η αρχική περιγραφή), μπορεί να τοποθετείται στο προϊόν με αυτοκόλλητο.

Η ετικέτα μπορεί να περιλαμβάνει οποιαδήποτε σήμανση εύκολα κατανοητή ή/και παγκοσμίως αναγνωρισμένη. Εάν η φύση του προϊόντος δεν επιτρέπει την τοποθέτηση ετικέτας, ο προμηθευτής πρέπει να αναφέρει τις απαραίτητες πληροφορίες σε χωριστό έγγραφο. Για προϊόντα που δεν πρέπει να βρίσκονται σε επαφή με τρόφιμα, όπως τα διακοσμητικά αντικείμενα, η ετικέτα πρέπει να περιέχει γραπτή αναφορά ή το σχετικό εικονόγραμμα.

Σήμανση "Υποχρεωτικό Μαροκινό Πρότυπο" (Norme Marocaine Obligatoire / NM)

Στο Μαρόκο, πολλά προϊόντα υπόκεινται σε υποχρεωτικά πρότυπα, τα οποία καθορίζουν απαιτήσεις ασφάλειας και ποιότητας. Αρμόδιο για τη σήμανση και τυποποίηση των προϊόντων που κυκλοφορούν στην μαροκινή αγορά είναι το Μαροκινό Ινστιτούτο Τυποποίησης (Institut Marocain de Normalisation - IMANOR), το οποίο βρίσκεται υπό την εποπτεία του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου. Το IMANOR δημιουργήθηκε το

2010 και αποστολή του είναι η δημιουργία μαροκινών προτύπων, καθώς και η πιστοποίηση της συμμόρφωσης των οικονομικών δρώντων με τα εν λόγω υποχρεωτικά πρότυπα και προδιαγραφές. Στην ιστοσελίδα του IMANOR είναι διαθέσιμο το σύνολο των πληροφοριών που αφορούν την εφαρμογή τους και τις απαραίτητες διαδικασίες πιστοποίησης: <https://www.imanor.gov.ma/>.

Σήμανση "Made in Morocco"

Αυτή η ετικέτα χρησιμοποιείται για την προώθηση μαροκινών προϊόντων στην εθνική και διεθνή αγορά και προωθείται συστηματικά από το μαροκινό Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου. Περισσότερες πληροφορίες για την χρήση της συγκεκριμένης ετικέτας είναι διαθέσιμες στην συναφή ιστοσελίδα https://www.madeinmorocco.org/en_US/the-label/.

Όσον αφορά προϊόντα διατροφής, φάρμακα, καλλυντικά και μαροκινά χειροποίητα προϊόντα, ισχύουν και ειδικοί κανονισμοί σήμανσης.

Όσον αφορά, ειδικώς, τις **ετικέτες των τροφίμων**, το σύνολο της συναφούς νομοθεσίας είναι διαθέσιμο στον εξής σύνδεσμο της μαροκινής Αρχής Ασφάλειας Τροφίμων (Office National de Sécurité Sanitaire des Produits Alimentaires / ONSSA):

<https://www.onssa.gov.ma/reglementation/reglementation-transversale/conformite-des-produits/>

Η ετικέτα οποιουδήποτε προσυσκευασμένου διατροφικού προϊόντος πρέπει να περιλαμβάνει τις ακόλουθες υποχρεωτικές πληροφορίες:

- 1) το όνομα του προϊόντος
- 2) τον κατάλογο των συστατικών
- 3) το όνομα οποιουδήποτε συστατικού ή βοηθητικού μέσου επεξεργασίας που ενδέχεται να προκαλέσει αλλεργία ή δυσανεξία
- 4) την καθαρή ποσότητα του προϊόντος και ορισμένων συστατικών ή κατηγοριών συστατικών που το συνθέτουν
- 5) την ημερομηνία ελάχιστης διατηρησιμότητας ή την ημερομηνία λήξης, κατά περίπτωση
- 6) ειδικές συνθήκες αποθήκευσης
- 7) το όνομα ή την εταιρική επωνυμία και τη διεύθυνση του παραγωγού ή του υπεύθυνου της σχετικής εγκατάστασης ή επιχείρησης τροφίμων, ανάλογα με την περίπτωση, καθώς και το όνομα ή την εταιρική επωνυμία και τη διεύθυνση του εισαγωγέα για τα εισαγόμενα προϊόντα
- 8) τη χώρα προέλευσης ή τον τόπο προέλευσης του προϊόντος
- 9) τις οδηγίες χρήσης όποτε η αναφορά τους είναι απαραίτητη για την κατάλληλη χρήση του προϊόντος, καθώς και, κατά περίπτωση, τις ειδικές συνθήκες χρήσης, ιδίως τις προφυλάξεις κατά τη χρήση
- 10) τον κατ' όγκο αλκοολικό τίτλο για ποτά που περιέχουν περισσότερο από 1,2% αλκοόλ κατ' όγκο
- 11) διατροφικές πληροφορίες, όταν αυτό είναι υποχρεωτικό σύμφωνα με τους ισχύοντες κανονισμούς ή όταν γίνεται αναφορά σε ισχυρισμό διατροφής ή υγείας επί του προϊόντος ή σε διαφήμιση που σχετίζεται με αυτό
- 12) ένδειξη της παρτίδας παραγωγής ή κατασκευής ή συσκευασίας στην οποία ανήκει το προσυσκευασμένο προϊόν
- 13) τυχόν πρόσθετα υποχρεωτικά στοιχεία που αφορούν συγκεκριμένα προϊόντα σύμφωνα με τη σχετική νομοθεσία

14) τον αριθμό της άδειας ή της έγκρισης που αναφέρεται στο άρθρο 14 του Διατάγματος 2-10-473 και κάθε άλλη υποχρεωτική πληροφορία που παρέχεται, κατά περίπτωση, από τις ειδικές κανονιστικές διατάξεις για το εν λόγω προϊόν.

Σήμανση "ONSSA"

Υπεύθυνη για την ρύθμιση και την επίβλεψη της ασφάλειας των προϊόντων διατροφής, καθώς και την προστασία της υγείας των καταναλωτών είναι η μαροκινή Αρχή Ασφάλειας Τροφίμων (Office National de Sécurité Sanitaire des Produits Alimentaires / ONSSA). Στον ιστότοπο του ONSSA μπορούν να αναζητηθούν πληροφορίες σχετικά με την εφαρμογή κανονισμών, προτύπων και πιστοποιήσεων που σχετίζονται με την ασφάλεια των τροφίμων, την υγεία των ζώων και την υγεία των φυτών: <https://www.onssa.gov.ma/> .

Σήμανση "Halal"

Για τα τρόφιμα, η ετικέτα "Halal" απονέμεται από το Μαροκινό Ινστιτούτο Τυποποίησης (IMANOR) για να υποδείξει ότι ένα προϊόν συμμορφώνεται με τα ισλαμικά πρότυπα. Αναλυτικές πληροφορίες για την απόκτηση της συγκεκριμένης ετικέτας είναι διαθέσιμες στο εξής συγκεντρωτικό έγγραφο του IMANOR:

<https://www.imanor.gov.ma/wp-content/uploads/2016/06/RGLH01-R%C3%A8gles-G%C3%A9n%C3%A9rales-du-LHM-Produits-Services-v03.pdf>

Για περισσότερες πληροφορίες για πρότυπα και πιστοποιήσεις βλ. κεφάλαιο B.1.7 Διαδικασίες εισαγωγής / περιορισμοί εισαγωγών.

B.1.5 Τιμολόγηση

Οι τιμές διαμορφώνονται ελεύθερα στην αγορά χωρίς κυβερνητική παρέμβαση, πλην των τιμών των εξής προϊόντων, οι οποίες καθορίζονται από το κράτος: ηλεκτρική ενέργεια, πόσιμο νερό, αλεύρι μαλακού σίτου, ζάχαρη, αέριο βουτανίου, καπνός, φαρμακευτικά προϊόντα, ιατρικές πράξεις και υπηρεσίες στον ιδιωτικό ιατρικό τομέα, υπηρεσίες από μαιές και νοσηλευτές στον ιδιωτικό τομέα, σχολικά βιβλία, πράξεις δικαστικών επιμελητών, πράξεις συμβολαιογράφων, υπηρεσίες οδικής μεταφορά επιβατών (με λεωφορείο και ταξί).

Η ζάχαρη, το αέριο βουτανίου και το μαλακό σιτάρι επιδοτούνται από το κράτος (βλ. ιστοσελίδα Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών <https://www.finances.gov.ma/fr/dcpc/compensation/Pages/Produits-subventionnes.aspx>). Λόγω της ραγδαίας αύξησης του πληθωρισμού το 2022, προβλέφθηκαν έκτακτες επιδοτήσεις βασικών προϊόντων, π.χ. των καυσίμων.

Περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με την τιμολόγηση των προϊόντων και την πολιτική επιδοτήσεων είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα της Διεύθυνσης Ανταγωνισμού, Τιμών και Αποζημιώσεων (Direction de la Concurrence, des Prix et de la Compensation) του μαροκινού Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών:

<https://www.finances.gov.ma/fr/dcpc/Pages/index.aspx>.

B.1.6 Τελωνειακή νομοθεσία(Διαδικασία – Αρχές)

Η εισαγωγή εμπορευμάτων στο Μαρόκο δεν υπόκειται σε περιορισμούς, πλην όσων προβλέπονται στη σχετική νομοθεσία για την προστασία του καταναλωτή, της εθνικής οικονομίας, του περιβάλλοντος, της

εθνικής κληρονομιάς και της δημόσιας τάξης. Κατά τον εκτελωνισμό γίνεται έλεγχος ποιότητας, βάσει προκαθορισμένων προτύπων και πιστοποιητικών ανάλογα με την φύση του προϊόντος.

Κατά παρέκκλιση από την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, οι εισαγωγές ορισμένων προϊόντων υπόκεινται σε προηγούμενη έκδοση άδειας εισαγωγής (κατάλογος με τα εν λόγω προϊόντα: [file:///C:/Users/OEY/Downloads/file_30952%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/OEY/Downloads/file_30952%20(1).pdf)). Εμπορεύματα ελεύθερα προς εισαγωγή είναι αυτά που δεν περιλαμβάνονται στον κατάλογο των προϊόντων που υπόκεινται σε άδεια εισαγωγής.

Περιορισμοί εισαγωγής ισχύουν, μεταξύ άλλων, για όπλα και εκρηκτικά, μεταχειρισμένα ρούχα, μεταχειρισμένα ελαστικά και χαλιά παρόμοια με αυτά που παράγονται στο Μαρόκο.

Για την εισαγωγή εμπορευμάτων, τα οποία δεν υπόκεινται σε περιορισμούς, ο εισαγωγέας υποχρεούται να υποβάλει Δήλωση Ανάληψης Υποχρέωσης Εισαγωγής/ΔΑΥΕ (Engagement d'Importation) σε 5 αντίτυπα, η οποία συνοδεύεται από προτιμολόγιο, το οποίο πρέπει να 1.περιλαμβάνει τα στοιχεία του προμηθευτή, 2. περιγράφει τα προϊόντα στα γαλλικά, 3. αναγράφει τον δασμολογικό κωδικό, όταν είναι διαθέσιμος, 4. αναγράφει την αξία των εμπορευμάτων, υποδεικνύει το νόμισμα για πληρωμή, 5. αναγράφει τη διεύθυνση του αγοραστή, 6. χρησιμοποιεί το ευρωπαϊκό πρότυπο όσον αφορά την μορφή της ημερομηνίας (ηη/μμ/εεεε). Η δήλωση αυτή περιέρχεται στην τράπεζα επιλογής του εισαγωγέα για την αυτόματη χρέωση των τραπεζικών λογαριασμών του δικαιούχου και στην συνέχεια προορίζεται για τελωνειακή χρήση και την εξόφληση της συναλλαγής. Η άδεια εισαγωγής ισχύει για 6 μήνες.

Για την εισαγωγή εμπορευμάτων που μπορούν να προκαλέσουν ζημιά στην εθνική παραγωγή μπορεί να υιοθετηθούν μέτρα διασφάλισης ή anti-dumping. Περισσότερες πληροφορίες για τα προϊόντα που υπόκεινται σε μέτρα εμπορικής άμυνας είναι διαθέσιμες στον ιστότοπο του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου:

<https://mcinet.gov.ma/fr/commerce-exterieur/antidumping> (μέτρα anti-dumping),

<https://www.mcinet.gov.ma/fr/avis-sauvegarde> (μέτρα διασφάλισης).

Για την εισαγωγή προϊόντων σε ποσόστωση απαιτείται αίτηση ατελείας, στο πλαίσιο των εμπορικών Συμφωνιών μεταξύ του Μαρόκου και τρίτων χωρών, της Συμφωνίας Σύνδεσης και των εμπορικών Συμφωνιών με την ΕΕ, και άλλων πολυμερών Συμφωνιών.

Αναλυτικές πληροφορίες για τις τελωνειακές διαδικασίες εισαγωγής και εξαγωγής προϊόντων είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα της Μαροκινής Αρχής Τελωνείων και Έμμεσων Φόρων (Administration des Douanes et des Impôts indirects): <https://www.douane.gov.ma/web/quest>.

Από το 2010, οι τελωνειακές διαδικασίες εισαγωγής και εξαγωγής εμπορευμάτων έχουν ψηφιοποιηθεί και πραγματοποιούνται μέσω της **διαδικτυακής πύλης «PortNet»**, η οποία λειτουργεί ως one stop shop για το εξωτερικό εμπόριο: <https://www.portnet.ma/web/guichet-unique/accueil>.

B.1.7 Διαδικασίες εισαγωγής / περιορισμοί εισαγωγών

Η εισαγωγή πλήθους προϊόντων στο Μαρόκο υπόκειται, ανάλογα με τη φύση τους (βιομηχανικά, φαρμακευτικά, αγροτικά), σε διαδικασίες ελέγχου και αδειοδότησης, σύμφωνα με υποχρεωτικά εθνικά πρότυπα, ο κατάλογος των οποίων καθορίζεται από τις αρμόδιες μαροκινές Αρχές (π.χ. Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου, Υπουργείο Υγείας, Εθνική Αρχή Ασφάλειας Τροφίμων (Office National de Sécurité Sanitaire des Produits Alimentaires – ONSSA). Συγκεκριμένα, συγκρατούνται τα εξής:

Για την εισαγωγή ζώντων ζώων, ζωοτροφών, προϊόντων ζωικής προέλευσης, προϊόντων θαλάσσης και γλυκού νερού, φυτών και των προϊόντων φυτικής προέλευσης, απαιτείται η ύπαρξη συμφωνημένων Υγειονομικών Πιστοποιητικών μεταξύ του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και της Εθνικής Αρχής Ασφάλειας Τροφίμων (Office National de Sécurité Sanitaire des Produits Alimentaires - ONSSA). Υγειονομικά πιστοποιητικά μεταξύ Ελλάδας και Μαρόκου έχουν ήδη συμφωνηθεί όσον αφορά τις εξαγωγές (i) αλιευτικών προϊόντων, (ii) γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων, (iii) μελιού και προϊόντων μελισσοκομίας και (iv) τροφών για ζώα συντροφιάς.

Υποχρεωτική εγγραφή εξαγωγέων τροφίμων σε ηλεκτρονική πλατφόρμα

Σύμφωνα με το Διάταγμα n°466-23 (20.2.2023), από 1.1.2024, προβλέπεται υποχρεωτική εγγραφή όλων των αλλοδαπών εγκαταστάσεων παραγωγής και επεξεργασία α) κρέατος και προϊόντων κρέατος, β) προϊόντων αλιείας και υδατοκαλλιέργειας, γ) γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων, δ) χυμών και νέκταρ και ε) διατηρημένων λαχανικών, που πραγματοποιούν εξαγωγές προς το Μαρόκο, σε ηλεκτρονική πλατφόρμα της μαροκινής Εθνικής Αρχής Ασφάλειας Τροφίμων (Office National de Sécurité Sanitaire des Produits Alimentaires - ONSSA). Η διαδικασία της σχετικής καταχώρησης των εξαγωγικών επιχειρήσεων απαιτεί, σε ορισμένες περιπτώσεις, κατάθεση πιστοποιητικού συμμόρφωσης υπογεγραμμένο και επικυρωμένο από την αρμόδια Αρχή της χώρας εγκατάστασης. Η εν λόγω πλατφόρμα δεν έχει τεθεί ακόμα σε λειτουργία και δεν έχουν δοθεί από τον ONSSA περισσότερες πρακτικές πληροφορίες.

Περιορισμοί και μέτρα για πρόληψη εισαγωγής και εξάπλωσης του βακτηρίου *Xylella Fastidiosa*

Σύμφωνα με το Διάταγμα 2279-22, που έχει τεθεί σε εφαρμογή από τον Σεπτέμβριο του 2023, απαγορεύεται η εισαγωγή καλλωπιστικών φυτών από όλες τις χώρες που έχουν προσβληθεί από το συγκεκριμένο βακτήριο. Τα οπωροφόρα φυτά μπορούν να εισαχθούν από χώρες που έχουν προσβληθεί, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Οι εν λόγω ρυθμίσεις δεν αφορούν τους καρπούς και τα βρώσιμα φυτικά προϊόντα.

Εξωτερική ανάθεση του ελέγχου συμμόρφωσης των εισαγόμενων βιομηχανικών προϊόντων με υποχρεωτικά τεχνικά πρότυπα

Για την εισαγωγή στο Μαρόκο βιομηχανικών και ορισμένων καταναλωτικών προϊόντων, τα οποία εμπíπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Νόμου για την Ασφάλεια των Προϊόντων και των Υπηρεσιών (24-09 του 2009) και στα οποία επιβάλλεται η εφαρμογή υποχρεωτικών τεχνικών προδιαγραφών και προτύπων (βλ. ιστοσελίδα Μαροκινού Ινστιτούτου Τυποποίησης - MANOR: <http://www.imanor.gov.ma/>), είναι απαραίτητη η έκδοση σχετικού Πιστοποιητικού Συμμόρφωσης (Certificat de Conformité), σύμφωνα με τη νέα εξωτερική διαδικασία διαπίστωσης της συμμόρφωσης, η οποία ισχύει από το 2021. Η εν λόγω διαδικασία διενεργείται από εγκεκριμένες εταιρίες πιστοποίησης (Applus-Fomento, Bureau Veritas, TUV Rheinland, SGS Maroc, Intertek Labtest), είτε στη χώρα εξαγωγής (στις περισσότερες περιπτώσεις) είτε στο Μαρόκο, ανάλογα με τις

κατηγορίες των συγκεκριμένων ελεγχόμενων προϊόντων. Το συγκεκριμένο σύστημα εξωτερικού ελέγχου δημιουργεί χρονική και χρηματική επιβάρυνση, επαναλαμβάνοντας τις αξιολογήσεις που έχουν ήδη πραγματοποιηθεί στην ΕΕ, βάσει των ευρωπαϊκών προτύπων.

Περισσότερες πληροφορίες για την συγκεκριμένη διαδικασία πιστοποίησης είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου:

<https://www.mcinet.gov.ma/fr/content/surveillance-du-march%C3%A9>.

Υποχρεωτική σήμανση Cmim για ηλεκτρικά προϊόντα και παιχνίδια

Το μέτρο ισχύει για αρκετά προϊόντα ηλεκτρικού εξοπλισμού που έχουν σχεδιαστεί είτε για αυτοτελή χρήση είτε για ενσωμάτωση σε άλλες συσκευές. Αν και η σήμανση Cmim είναι σε μεγάλο βαθμό ισοδύναμη με την ευρωπαϊκή σήμανση CE, η τελευταία δεν αρκεί πλέον για την εισαγωγή ευρωπαϊκών προϊόντων στο Μαρόκο. Για την απόκτηση της σήμανσης, είναι υποχρεωτική η προετοιμασία ενός «τεχνικού φακέλου» που περιέχει πληροφορίες σχετικά με τον σχεδιασμό, την παραγωγή και τη λειτουργία του προϊόντος, προς αξιολόγηση της ασφάλειας και της ηλεκτρομαγνητικής συμβατότητας.

Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου:

<https://www.mcinet.gov.ma/fr/content/les-produits-soumis-%C3%A0-une-r%C3%A9glementation-technique-exigeant-le-marquage-%C2%ABc%D9%85%C2%BB-0>.

Προϋποθέσεις για έκδοση άδειας κυκλοφορία φαρμακευτικών προϊόντων

Άδεια κυκλοφορίας (Autorisation de Mise sur le Marché/AMM) για φάρμακα ξένων παραγωγών χορηγείται από το Υπουργείο Υγείας μόνον εφόσον υπάρχει επιτόπια παρουσία βιομηχανικής μονάδας ή εφόσον υπάρχει συνεργασία με εγχώριο βιομηχανικό εταίρο για σκοπούς παραγωγής ή διανομής (ο επιτόπιος εταίρος γίνεται ο νόμιμος κάτοχος της άδειας κυκλοφορίας). Η καθυστέρηση εξέτασης των φακέλων μπορεί να φτάσει έως και πάνω από 2 χρόνια, ενώ και οι άδειες που δίνονται είναι προσωρινές, με υποχρέωση ετήσιων ανανεώσεων. Δεδομένης της συγκεκριμένης διαδικασίας αδειοδότησης, η οποία δημιουργεί εκτενή δικαιώματα διάθεσης και εκμετάλλευσης των προϊόντων για τον εισαγωγέα, συνιστάται (α) η προσεκτική κατάρτιση των εμπορικών συμβάσεων με τους εισαγωγείς, καθώς και, προληπτικώς, (β) η κατάθεση, από πλευράς του εξαγωγέα, αιτήσεως προστασίας εμπορικών σημάτων και ευρεσιτεχνιών στον εδώ Οργανισμό Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας (<http://www.ompic.ma/fr>). Επιπλέον περιορισμό αποτελεί το γεγονός ότι δεν χορηγούνται νέες άδειες κυκλοφορίας, εάν για τα συγκεκριμένα φαρμακευτικά προϊόντα υπάρχει ήδη εγχώρια παραγωγή. Η αρμόδια Διεύθυνση Φαρμάκων και Φαρμακευτικής (Direction du Médicament et de la Pharmacie - DMP) του Υπουργείου Υγείας, καθώς και οι διαδικασίες για έκδοση της σχετικής άδειας κυκλοφορίας, βρίσκονται υπό αναμόρφωση.

Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα της DMP: <https://dmp.sante.gov.ma/>.

Προϋποθέσεις για κυκλοφορία καλλυντικών στην μαροκινή αγορά

Για την κυκλοφορία στην μαροκινή αγορά καλλυντικών, απαιτείται προηγουμένως η ολοκλήρωση διαδικασίας εγγραφής τους (κάθε προϊόντος ξεχωριστά) σε μητρώο του Υπουργείου Υγείας. Σύμφωνα με την Αντιπροσωπεία της ΕΕ στο Μαρόκο, μετά την πανδημία Covid-19 δεν έχει εκδοθεί κανένα πιστοποιητικό εγγραφής, ενώ η σχετική διαδικτυακή πλατφόρμα του Υπουργείου Υγείας δεν λειτουργεί, με αποτέλεσμα 8.000 προϊόντα να μην μπορούν να εκτελωνιστούν. Μέχρι στιγμής, επιτρέπεται η κυκλοφορία καλλυντικών, των οποίων οι άδειες έχουν λήξει και δεν έχουν ανανεωθεί, πρακτική, ωστόσο, η οποία θα σταματήσει στο τέλος του 2023, καθώς από 1.1.2024 (εάν δεν έχει βρεθεί κάποια εναλλακτική) θα είναι αδύνατη η εισαγωγή καλλυντικών, χωρίς έγκυρο πιστοποιητικό εγγραφής. Η αρμόδια Διεύθυνση Φαρμάκων και Φαρμακευτικής

(Direction du Médicament et de la Pharmacie - DMP) του Υπουργείου Υγείας, καθώς και οι διαδικασίες για έκδοση της σχετικής άδειας κυκλοφορίας, βρίσκονται υπό αναμόρφωση.

Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα της DMP: <https://dmp.sante.gov.ma/>.

Απαιτήση υπογραφής και σφράγισης των βεβαιώσεων καταγωγής

Οι Τελωνειακές Αρχές του Μαρόκου απαιτούν, στην πράξη, οι «βεβαιώσεις καταγωγής» που αφορούν το σύνολο των ευρωπαϊκών εξαγωγών, να είναι υπογεγραμμένες και σφραγισμένες από τις Τελωνειακές Αρχές των κρατών μελών, παρά το γεγονός ότι, για τους «εγγεγραμμένους εξαγωγείς», η υποχρέωση σφράγισης και υπογραφής των βεβαιώσεων καταγωγής δεν θα πρέπει να είναι απαραίτητη, σύμφωνα με την Συμφωνία Σύνδεσης ΕΕ – Μαρόκου και τις διαβεβαιώσεις των Μαροκινών Τελωνειακών Αρχών προς την Αντιπροσωπεία της ΕΕ.

Ισχύοντα μέτρα εμπορικής άμυνας

- Πρόσθετος δασμός διασφάλισης στις εισαγωγές λαμαρίνων από χάλυβα θερμής έλασης, λαμαρίνων από χάλυβα ψυχρής έλασης και λαμαρίνων επικάλυψης, σωλήνων παντός είδους από σίδηρο ή χάλυβα και επικαλυμμένων ξύλινων πάνελ.
- Πρόσθετος δασμός anti-dumping στις εισαγωγές σωλήνων PVC από ΕΕ, Η.Β. και Μεξικό.

Πολιτική Υποκατάστασης των Εισαγωγών

Προς ενίσχυση της βιομηχανικής βάσης της χώρας και περιορισμό του διαχρονικού ελλείμματος των εξωτερικών συναλλαγών, προωθείται από το Μαρόκο, τα τελευταία χρόνια, μετά την επιδημιολογική κρίση, η εφαρμογή αναπτυξιακής Πολιτικής Υποκατάστασης των Εισαγωγών, με την οποία επιδιώκεται η υποκατάσταση κατά το δυνατόν περισσότερων εισαγόμενων προϊόντων με εγχωρίως παραγόμενα, βάσει των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που διαθέτει η χώρα (πλουτοπαραγωγικές πηγές, τεχνογνωσία, κόστος ανθρώπινου δυναμικού).

Η εν λόγω πολιτική, σε συνδυασμό με αυτή του «Made in Morocco», εφαρμόζεται, μεταξύ άλλων, μέσω της έγκρισης πληθώρας επενδυτικών προγραμμάτων από την σχετική Τράπεζα Επενδυτικών Προτάσεων και αναπτύσσεται υπό την εποπτεία του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου, στο πλαίσιο υλοποίησης της γενικότερης βιομηχανικής πολιτικής (η οποία αναμένεται να επικαιροποιηθεί προσεχώς). Οι κλάδοι των φαρμακευτικών προϊόντων, καθώς και των αγρο-διατροφικών και βιομηχανικών προϊόντων, αποτελούν βασικούς τομείς προτεραιότητας της ανωτέρω πολιτικής.

Από την μία πλευρά, η εν λόγω πολιτική σχετίζεται με πολλαπλασιασμό, τα τελευταία χρόνια, των μη δασμολογικών απαιτήσεων και προδιαγραφών εισαγωγής στην χώρα ξένων προϊόντων, στο πλαίσιο προστασίας και ενίσχυσης της εγχώριας παραγωγής. Από την άλλη, η συγκεκριμένη πολιτική επιφυλάσσει ευκαιρίες για αλλοδαπές εταιρίες, οι οποίες ενδιαφέρονται να επενδύσουν στην χώρα (σε συνεργασία ενδεχομένως με εγχώριες), προς επέκταση των δραστηριοτήτων τους, με εφελτήριο το Μαρόκο, και σε τρίτες ενδο-αφρικανικές αγορές.

Καθεστώς προσωρινής εισαγωγής προϊόντων με σκοπό τη συμμετοχή τους σε δειγματοληψίες και εμπορικές εκθέσεις

Η προσωρινή εισαγωγή προϊόντων για δειγματοληψίες, εμπορικές εκθέσεις και εκδηλώσεις, διέπεται από ειδική διαδικασία «Προσωρινής Εισαγωγής Δειγμάτων» (Admission temporaire des échantillons), προς

αποφυγή καταβολής δασμών και εισαγωγικών φόρων. Η διαδικασία εκκινεί με συναφή αίτηση του ενδιαφερόμενου. Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στον ιστότοπο της μαροκινής Τελωνειακής Αρχής:

https://www.douane.gov.ma/c/journal/view_article_content?groupId=16&articleId=52621&version=1.0&iframe=true&width=900&height=550.

Προσωρινή εισαγωγή για επεξεργασία (Admission temporaire pour perfectionnement actif - ATPA)

Το καθεστώς προσωρινής εισαγωγής για επεξεργασία (ATPA) αφορά αγαθά που πρόκειται να τύχουν επεξεργασίας και να μεταποιηθούν στο Μαρόκο, είτε προς επανεξαγωγή, είτε προς διάθεση είτε προς αποθήκευση. Απευθύνεται αποκλειστικά στις εταιρίες που διαθέτουν τα απαραίτητα εργαλεία για την μεταποίηση και επεξεργασία των προϊόντων, για χρονική διάρκεια έως 2 έτη, και συνεπάγεται την απαλλαγή από καταβολή δασμών και εισαγωγικών φόρων. Η διάθεση, μεταξύ κατασκευαστών, πρώτων υλών που υπάγονται στο καθεστώς ATPA, ανεξάρτητα από το βαθμό επεξεργασίας, επιτρέπεται αυτόματα από το τελωνείο και δεν απαιτείται προηγούμενη έγκριση. Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στον ιστότοπο της μαροκινής Τελωνειακής Αρχής:

<https://www.douane.gov.ma/gr/showQR.jsf?idQR=531&style=rouge&iframe=true&width=548&height=400>.

Το σύνολο των ανακοινώσεων του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου προς τους ενδιαφερόμενους οικονομικούς φορείς (όσον αφορά, μεταξύ άλλων, μέτρα εμπορικής άμυνας, νέες προδιαγραφές και πρότυπα, περιορισμούς κ.α.), είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<https://www.mcinet.gov.ma/fr/content/avis-et-annonces> .

Δεν είναι υποχρεωτική, αλλά συνιστάται, η συνεργασία με αξιόπιστο Μαροκινό εκτελωνιστή.

B.1.8 Εξασφάλιση πιστώσεων-χρηματοδοτήσεων

Ο τραπεζικός τομέας στο Μαρόκο αναπτύσσεται ταχύτατα. Το τραπεζικό σύστημα, το οποίο αρχικά είχε σχεδιαστεί σύμφωνα με το γαλλικό σύστημα, συνεχίζει να εκσυγχρονίζεται. Οι τράπεζες του Μαρόκου είναι από τις μεγαλύτερες της Αφρικής και επεκτείνουν διαρκώς την παρουσία τους στην αφρικανική ήπειρο. Ο κλάδος χαρακτηρίζεται από ικανοποιητικό ανταγωνισμό, διαθέτοντας έναν σημαντικό αριθμό εγχώριων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων με διεθνή εμβέλεια, καθώς και αρκετές θυγατρικές ξένων τραπεζών.

Υπεύθυνη για την εποπτεία του τραπεζικού τομέα της χώρας είναι η Κεντρική Τράπεζα του Μαρόκου (Bank Al-Maghrib). Η Bank Al-Maghrib είναι αρμόδια για τη ρύθμιση και την εποπτεία των τραπεζών, την εφαρμογή της νομισματικής πολιτικής, τη διαχείριση των συναλλαγματικών αποθεμάτων και τη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας.

Σύμφωνα με στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας του Μαρόκου (Bank Al Maghrib), στο τέλος του 2022, ο αριθμός των εγκεκριμένων πιστωτικών ιδρυμάτων και παρόμοιων οργανισμών στο Μαρόκο ανήλθε σε 90, εκ των οποίων:

- 19 τράπεζες (6 εισηγμένες στο Χρηματιστήριο της Καζαμπλάνκα)
- 5 συμμετοχικές τράπεζες

- 29 εταιρίες χρηματοδότησης
- 6 υπερράκιες τράπεζες
- 11 ενώσεις μικροπιστώσεων
- 18 ιδρύματα πληρωμών
- το Caisse de Dépôt et de gestion
- το Caisse Centrale de Garantie

Αναλυτικά βλ. ιστοσελίδα Bank Al Maghrib: <https://www.bkam.ma/Statistiques/Statistiques-sur-le-secteur-bancaire/Structure-du-systeme-bancaire>

Οι μεγαλύτερες τράπεζες του Μαρόκου είναι, κατά σειρά μεγέθους, οι:

- [Attijariwafa Bank](#) (ιδιοκτησίας επενδυτικού fund Βασιλικής οικογένειας)
- [Banque Centrale Populaire](#) (BCP)
- [Bank of Africa](#) (παλαιότερα Banque Marocaine du Commerce Extérieur – BMCE)
- [Credit Immobilier et Hotelier](#) (CIH)
- [Société Générale Maroc](#) (SGM)
- [Banque Marocaine du Commerce et de l'Industrie](#) (BMCI)
- [Crédit du Maroc](#) (CDM)

Το ποσοστό διείσδυσης των τραπεζικών υπηρεσιών είναι περίπου 78%, με το υπόλοιπο ποσοστό να αποτελείται, κυρίως, από αγροτικά και λιγότερο εύπορα τμήματα της αγοράς. Ο τομέας κυριαρχείται από τοπικές τράπεζες, οι οποίες αντιπροσωπεύουν το 82,3 % των περιουσιακών στοιχείων του κλάδου.

Η πίστωση κατανέμεται ελεύθερα και η Κεντρική Τράπεζα χρησιμοποιεί έμμεσες μεθόδους για τον έλεγχο του επιτοκίου και του όγκου της πίστωσης. Τον Σεπτέμβριο του 2023, το Διοικητικό Συμβούλιο της Κεντρικής Τράπεζας του Μαρόκου αποφάσισε την διατήρηση του βασικού επιτοκίου στο 3%, όπως και κατά την προηγούμενη συνεδρίαση του Ιουνίου, μετά από 3 διαδοχικές αυξήσεις, κατά 150 μονάδες βάσης συνολικά, από τον Σεπτέμβριο του 2022.

Οι μικρο-μεσαίες επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση σε μια σειρά χρηματοοικονομικών προϊόντων, συμπεριλαμβανομένων δανείων, πιστωτικών γραμμών και χρηματοδοτικών διευκολύνσεων. Το Μαρόκο ενθαρρύνει την ανάπτυξη του τομέα των ΜΜΕ και έχει αναλάβει πρωτοβουλίες για να διευκολύνει την πρόσβασή τους στη χρηματοδότηση. Προς αυτή την κατεύθυνση, εφαρμόζονται αξιόλογα προγράμματα εγγύησης δανείων, συχνά με την υποστήριξη διεθνών και ευρωπαϊκών αναπτυξιακών Οργανισμών, που αποσκοπούν στη μείωση του κινδύνου για τους δανειστές και στην ενθάρρυνση του δανεισμού προς τις ΜΜΕ. Όσον αφορά την πρόσβαση σε τραπεζική χρηματοδότηση για τις ΜΜΕ, χρήσιμη μπορεί να φανεί η σχετική ψηφιακή πλατφόρμα «Fin-Crea»: <https://www.fincrea.ma/#/Index/Index>.

Προκειμένου να ανοίξουν τραπεζικό λογαριασμό, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να είναι εγγεγραμμένες στο Εμπορικό Μητρώο.

Σύμφωνα με το Global Financial Centres Index (GFCI), τον Μάρτιο του 2023, το Χρηματιστήριο της Καζαμπλάνκα κατατάσσεται πρώτο στην Αφρική (προηγείται του Γιοχάνεσμπουργκ σταθερά από το 2016) και

4^ο στην περιοχή MENA. Ωστόσο, με μόνο 76 εισηγμένες εταιρίες, οι τρέχουσες επενδυτικές επιλογές παραμένουν περιορισμένες.

B.1.9 Καθεστώς ιδιοκτησίας

Το Μαρόκο, παραδοσιακά, αναγνωρίζει σε ξένους ιδιώτες και ξένες εταιρίες δικαιώματα έγγειας ιδιοκτησίας, με εξαίρεση περιπτώσεις που αφορούν σε αγροτική γη. Ωστόσο, ο ν.62-19 του 2021 και η σχετική εγκύκλιος για την εφαρμογή του, περί αγροτικής μεταρρύθμισης, προέβλεψαν την δυνατότητα απόκτησης αγροτικής γης από αλλοδαπούς, προς πραγματοποίηση μίας επένδυσης ή άλλου οικονομικού έργου μη γεωργικής φύσεως, με την προϋπόθεση να λάβουν πρώτα «πιστοποιητικό μη γεωργικής χρήσης» (Attestation de Vocation Non Agricole - AVNA) από τις αρμόδιες αρχές. Επιδίωξη του Μαρόκου ήταν η διατήρηση ισορροπιών, μεταξύ εγχώριας κυριαρχίας, όσον αφορά την έγγεια ιδιοκτησία, και τόνωσης και ενθάρρυνσης των επενδύσεων. Πληροφορίες για το AVNA μπορούν να αναζητηθούν στις ιστοσελίδες των Περιφερειακών Κέντρων Επενδύσεων. Ενδεικτικά βλ. Καζαμπλάνκας: <https://www.cri-invest.ma/procedures/6>.

Αρμόδια για την έκδοση, εγγραφή και τήρηση τίτλων έγγειας ιδιοκτησίας είναι η Εθνική Υπηρεσία Διατήρησης Ακινήτων, Μητρώων Ιδιοκτησίας και Χαρτογραφίας (National Agency for Real Estate Conservation, Property Registries, and Cartography - ANCFCC). Τα έγγραφα που απαιτούνται για την εγγραφή ενός τίτλου ακίνητης περιουσίας στο ANCFCC είναι, σε γενικές γραμμές, τα εξής: γνήσιος τίτλος ιδιοκτησίας (πώληση, πράξη δωρεάς κ.λπ.), κτηματολογικό σχέδιο του ακινήτου, ισχύον πιστοποιητικό ιδιοκτησίας (αν υπάρχει), αίτημα εγγραφής στο ANCFCC, αποδεικτικό πληρωμής τελών εγγραφής, οποιαδήποτε άλλη σχετική τεκμηρίωση. Περισσότερες πληροφορίες μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα του ANCFCC: <https://www.ancfcc.gov.ma/>.

Περίπου το 30% της γης είναι εγγεγραμμένο στο επίσημο σύστημα, ποσοστό που αφορά σχεδόν στο σύνολό του αστικές περιοχές. Εκτός από το επίσημο σύστημα εγγραφής, χρησιμοποιούνται ευρέως έγγραφα που ονομάζονται «moukija», τα οποία εκδίδονται από παραδοσιακούς συμβολαιογράφους, που ονομάζονται «adouls» και παρέχουν περιορισμένο επίπεδο ασφάλειας σε σχέση με έναν επίσημο τίτλο.

Το Μαρόκο κατατάχθηκε 81^ο, μεταξύ 190 χωρών παγκοσμίως, στην κατηγορία «Καταχώρηση ιδιοκτησίας», της έκθεσης Doing Business της Παγκόσμιας Τράπεζας, για το έτος 2020.

B.1.10 Εργασιακό καθεστώς

Απασχόληση και αγορά εργασίας

Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη της Ανώτατης Επιτροπής Προγραμματισμού του Μαρόκου (Haut Commissariat au Plan - HCP), σε συνεργασία με την Διεθνή Οργάνωση Εργασίας, ο αριθμός των εργαζομένων στο Μαρόκο έφτασε τα 10,47 εκ. το 2019 (9,97 εκ. το 2014), εκ των οποίων το 48,1% απασχολείται στον τριτογενή τομέα (υπηρεσίες), το 30,4% στον πρωτογενή (γεωργία, αλιεία) και το 21,5% στον δευτερογενή (βιομηχανία, κατασκευές). Αναφέρεται ότι οι εργαζόμενοι στον πρωτογενή τομέα παρουσιάζουν μείωση της τάξης του 4% μεταξύ 2014 και 2019, με το ποσοστό αυτό να έχει απορροφηθεί από τον τριτογενή τομέα.

Η παράτυπη απασχόληση ανέρχεται σε ποσοστό 67,6% της συνολικής απασχόλησης στην χώρα (56,2% στον αγροτικό τομέα, 41,2% στον ανεπίσημο τομέα της οικονομίας και 2,6% στον επίσημο τομέα). Το 96% της απασχόλησης στον αγροτικό τομέα είναι παράτυπη.

Όσον αφορά την συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, τα ποσοστά διατηρούνται εμφανώς περιορισμένα, με τα 3/4 των γυναικών του εργατικού δυναμικού της χώρας να παραμένουν αποκλεισμένες από την αγορά εργασίας, τη στιγμή που το συνολικό ποσοστό απασχόλησης υπολογίζεται σε 48% (25,2 % όσον αφορά τις γυναίκες, 72,4% όσον αφορά τους άντρες).

Ο μέσος ετήσιος μισθός υπολογίζεται σε 73.365 DH (περίπου 7.330 ευρώ), με τον μέσο ετήσιο μισθό για τον πρωτογενή, τον δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα να διαμορφώνεται σε 22.841 DH (περίπου 2.280 ευρώ), 57.757 DH (περίπου 5.750 ευρώ) και 92.954 DH (περίπου 9.290 ευρώ), αντιστοίχως. Οι αμοιβές των εργαζομένων στον ανεπίσημο τομέα κατέγραψαν μείωση μεταξύ των ετών 2014 και 2019, φτάνοντας τα 18,79 DH/ώρα (περίπου 1,80 ευρώ), ποσό ίσο με το 1/5 της αμοιβής αντίστοιχων εργαζομένων του επίσημου τομέα.

Κανονιστικό πλαίσιο

Σύμφωνα με τον Μαροκινό Εργατικό Κώδικα, Ν. 65-99 του 2003, υπάρχουν δύο τύποι συμβάσεων εργασίας: ορισμένου χρόνου και αορίστου χρόνου. Στο πλαίσιο μιας σύμβασης εργασίας ορισμένου χρόνου, η διάρκεια της απασχόλησης λήγει σε καθορισμένη ημερομηνία και η πρόωρη καταγγελία με πρωτοβουλία του εργοδότη έχει ως αποτέλεσμα την καταβολή αποζημίωσης ίσης με το ποσό των αντίστοιχων μισθών για το υπόλοιπο της σύμβασης. Μια σύμβαση αορίστου χρόνου μπορεί να λυθεί ανά πάσα στιγμή με εφαρμογή μιας σαφώς καθορισμένης διαδικασίας απόλυσης. Ο νόμος απαγορεύει την απόλυση εργαζομένου χωρίς βάσιμο λόγο και η μη τήρηση αυτής της διαδικασίας μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την δικαστική επιδίκαση αποζημίωσης στον απολυθέντα εργαζόμενο. Στην πράξη, οι περιπτώσεις όπου εργοδότες και εργαζόμενοι προσφεύγουν στα δικαστήρια είναι σπάνιες, καθώς και οι δύο πλευρές επιλέγουν συνήθως μια φιλική επίλυση εξωδικαστικού συμβιβασμού, που επιτρέπει την ταχύτερη καταβολή μειωμένης αποζημίωσης.

Η νόμιμη διάρκεια εργασίας σε μη γεωργικές δραστηριότητες ορίζεται σε 2.288 ώρες ετησίως (δηλαδή 44 ώρες την εβδομάδα). Η διάρκεια αυτή μπορεί να κατανεμηθεί ελεύθερα από τον εργοδότη καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, σύμφωνα με τις ανάγκες της εταιρείας, υπό την προϋπόθεση ότι οι κανονικές ώρες εργασίας δεν υπερβαίνουν τις 10 ημερησίως. Στις αγροτικές δραστηριότητες, το κανονικό ωράριο εργασίας ορίζεται σε 2.496 ώρες ετησίως, κατανεμημένο ανά περιόδους ανάλογα με τις ανάγκες των καλλιεργειών.

Το σύνηθες ωράριο εργασίας των επιχειρήσεων είναι 8.30-12.30 και 14.30-17.00 από Δευτέρα έως Παρασκευή. Κατά την διάρκεια του Ραμαζανιού δεν εφαρμόζεται διακεκομμένο ωράριο, αλλά συνεχές και κατά δύο ώρες μειωμένο.

Τον Σεπτέμβριο του 2023, επήλθε 5% αύξηση του ελάχιστου διεπαγγελματικού μισθού, σε 16,33 DH την ώρα και 3.119 DH το μήνα.

Το Μαρόκο έχει περίπου 20 Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας στους ακόλουθους τομείς: τηλεπικοινωνίες, αυτοκινητοβιομηχανία, οδικές μεταφορές, βιομηχανία κονσερβοποίησης ψαριών, εργοστάσια καλωδίων

αεροσκαφών, συλλογή οικιακών απορριμμάτων, κεραμικά, ναυτικές κατασκευές και επισκευές, βιομηχανία χαρτιού, επικοινωνίες και τεχνολογία πληροφοριών, και τράπεζες.

Η χώρα διαθέτει σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, το οποίο πληρώνεται τόσο από τους εργοδότες όσο και από τους εργαζόμενους, και περιλαμβάνει παροχές όπως ιατροφαρμακευτική ασφάλιση, νοσοκομειακή περίθαλψη και σύνταξη. Το κόστος των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης για τον εργοδότη μπορεί να ποικίλλει ανάλογα με τον μισθό του εργαζομένου και τον τομέα δραστηριότητας. Λεπτομέρειες μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα του Εθνικού Ταμείου Κοινωνικής Ασφάλισης (La Caisse Nationale de Sécurité Sociale - CNSS): <https://www.cnss.ma/fr/content/paiement-de-vos-cotisations-sociales>.

Οι αλλοδαποί που επιθυμούν να εργαστούν στο Μαρόκο χρειάζονται γενικά άδεια εργασίας. Άδεια παραμονής απαιτείται επίσης για αλλοδαπούς που μένουν στο Μαρόκο για μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι απαιτήσεις και οι διαδικασίες για την απόκτηση αυτών των αδειών μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με την εθνικότητα του ατόμου και τη φύση της απασχόλησής του. Γενικά, μαροκινός εργοδότης που επιθυμεί να προσλάβει αλλοδαπό εργαζόμενο πρέπει να λάβει άδεια από το [Υπουργείο Εργασίας και Επαγγελματικής Ένταξης](#), η οποία χορηγείται με τη μορφή θεώρησης που επικολλάται στη λεγόμενη Σύμβαση Εργασίας αλλοδαπού (Contrat de travail étranger). Προηγουμένως, ο εργοδότης πρέπει να υποβάλει αίτημα για βεβαίωση δραστηριότητας (demande d'attestation d'activité) από την Εθνική Υπηρεσία για την Προώθηση της Απασχόλησης και των Δεξιοτήτων ([Agence Nationale de Promotion de l'Emploi et des Compétences](#) - ANAPEC). Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την Σύμβαση Εργασίας για αλλοδαπούς είναι διαθέσιμες στην σχετική ειδική ιστοσελίδα <https://www.lec.ma/contrat-travail-etranger-maroc-expert-comptable>.

Μετά την πανδημία COVID-19, υιοθετήθηκε, το 2021, το βασιλικής έμπνευσης Νέο Αναπτυξιακό Μοντέλο (New Development Model), το οποίο αποτελεί έναν οδικό χάρτη για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη του Μαρόκου, με ιδιαίτερη έμφαση στη μείωση της φτώχειας, τη βελτίωση των νοσοκομειακών και εκπαιδευτικών υπηρεσιών και την επέκταση των παροχών κοινωνικής ασφάλισης.

B.2 Στρατηγική Εισόδου στην Αγορά του Μαρόκου

Ο ανταγωνισμός που υπάρχει από ισπανικά, γαλλικά, ιταλικά, κινεζικά και τουρκικά προϊόντα και επιχειρήσεις, τόσο μέσω εδώ εγκατεστημένων θυγατρικών, όσο και εκτεταμένων εξαγωγών, επιβάλλει στους νεοεισερχόμενους στην μαροκινή αγορά την πραγματοποίηση δαπανών προβολής και τη διάθεση επαρκούς χρόνου δικτύωσης. Ο παράγοντας εξοικονόμησης κόστους, καθώς και η ικανότητα προσαρμογής στα συναλλακτικά ήθη της χώρας και ανάπτυξης ειλικρινών διαπροσωπικών σχέσεων πρέπει να θεωρούνται ως καθοριστικές παράμετροι για την τελική επιλογή συνεργάτη από την πλευρά των μαροκινών επιχειρηματιών.

B.2.1 Συνεργασία με Αντιπροσώπους/διανομείς

Οι ξένες εταιρίες, συνήθως, διακινούν τα προϊόντα τους στο Μαρόκο μέσω αντιπροσώπου ή εισαγωγέα-διανομέα. Προς επίτευξη μακροχρόνιων συνεργασιών με αξιόπιστους μαροκινούς συνεργάτες, κρίνεται σκόπιμη η ανάπτυξη και διατήρηση τακτικών διαπροσωπικών επαφών. Για τεχνικά προϊόντα, η παροχή υπηρεσιών υποστήριξης, μετά την πώληση, συμβάλλει σημαντικά στην διατήρηση των συνεργασιών.

Πληροφορίες για τα δίκτυα διανομής βλ. κατωτέρω, κεφάλαιο Β.2.3.

B.2.2 Δημιουργία θυγατρικής/υποκαταστήματος/αντιπροσωπείας/κοινοπραξίας/ franchising

Η διαδικασία ίδρυσης εταιρείας περιγράφεται ανωτέρω, στο κεφάλαιο Β.1.2 «Διαδικασία ίδρυσης εταιρείας». Άνω του 95% των εταιριών που δημιουργούνται στην χώρα είναι Ε.Π.Ε. (SARL).

Η επιλογή συνεργάτη για τη δημιουργία κοινοπραξίας προϋποθέτει ενδελεχή έρευνα και προηγούμενη διαπροσωπική επαφή. Συνίσταται ιδιαίτερη προσοχή στους όρους της σύμβασης, ιδίως όσον αφορά την διανομή των κερδών και δικαιώματα βιομηχανικής ιδιοκτησίας. Σκόπιμη κρίνεται η πρόβλεψη διαιτητικής επίλυσης των διαφορών.

Πριν από την δεκαετία του 90, οι περιπτώσεις franchising στο Μαρόκο ήταν περιορισμένες. Το πρώτο franchise στη χώρα ήταν στον τομέα των μεταφορών, το 1962 με την Avis, και ακολούθησαν οι Herz (1963) και Eurocar (1978). Το 1981 εμφανίστηκε στο Μαρόκο η σχολή εκμάθησης Η/Υ Pigier και αργότερα οι Meridien στον ξενοδοχειακό τομέα και Naf Naf στα ενδύματα. Από το 1990 και μετά, η εξάπλωση του franchising ήταν ραγδαία στις μεγάλες πόλεις (Ραμπάτ, Καζαμπλάνκα, Ταγγέρη, Μαρακές, Αγκαντίρ, Φεζ, Μεκνές). Τομείς που δραστηριοποιούνται εταιρίες franchise: ένδυση, εστίαση, καλλυντικά επίπλωση, ακίνητα, ενοικιάσεις αυτοκινήτων, διανομή κ.α.. Τα περισσότερα δίκτυα αφορούν γαλλικά franchise, εγχώρια, αμερικανικά, ισπανικά, ιταλικά. Η αυξημένη επιρροή των ευρωπαϊκών καταναλωτικών προτύπων, ιδιαίτερα στις μεγάλες πόλεις, η αστικοποίηση, η ανάπτυξη του τουρισμού, ο εκσυγχρονισμός των υποδομών και η αύξηση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού δημιουργούν καλές προοπτικές ανάπτυξης του τομέα του franchising.

B.2.3 Δίκτυα Διανομής

Ο τομέας της διανομής στο Μαρόκο, ο οποίος αντιπροσωπεύει περίπου το 8% του ΑΕΠ της χώρας, συνεχίζει να κυριαρχείται από τα παραδοσιακά δίκτυα (μικρά παντοπωλεία, υπαίθριες αγορές/souk, δημοτικές αγορές και πλανόδιοι πωλητές) κυρίως χάρη στην παρουσία τους στις γειτονιές και στην εύκολη προσβασιμότητα, αλλά και γιατί απευθύνονται σε στρώματα του πληθυσμού με χαμηλό εισόδημα. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία, το 80% της διανομής παρέχεται από παραδοσιακά δίκτυα (χονδρικές αγορές και λιανοπωλητές), ενώ το υπόλοιπο 20% από τα σύγχρονα δίκτυα διανομής (μεγάλα και μεσαία καταστήματα, καθώς και ηλεκτρονικό εμπόριο), ποσοστό το οποίο διπλασιάστηκε εντός της τελευταίας δεκαετίας. Τα παραδοσιακά παντοπωλεία ανέρχεται σε 45.000.

Οι μεγάλοι διανομείς εμφανίστηκαν στις αρχές της δεκαετίας 90 με το κατάστημα Marjane (θυγατρική του επενδυτικού ομίλου Al Mada, ιδιοκτησίας Βασιλικής οικογένειας). Αρχικά συγκεντρώθηκαν στον άξονα Καζαμπλάνκα-Ραμπάτ, αλλά μετά το 2000 έχουν αναπτυχθεί σημαντικά και σε άλλα αστικά κέντρα και επαρχιακές πόλεις.

Οι μεγαλύτερες αλυσίδες σούπερ μάρκετ, κατά σειρά προτίμησης των Μαροκινών καταναλωτών, είναι:

- Marjane (150 σημεία πώλησης, σε 30 πόλεις)
- Carrefour (Label'Vie Group, 95 σημεία πώλησης)
- BIM (687 σχετικά μικρά σημεία πώλησης, τουρκικών συμφερόντων)

- Asswak Assalam (Yhna Holding, 14 σημεία πώλησης)
- Atacadao (Label'Vie Group, 11 σημεία πώλησης)

Όσον αφορά στο hard discount, το τουρκικό BIM έχει εγκατασταθεί και επεκτείνεται δυναμικά στο Μαρόκο, προβάλλοντας τις μειωμένες τιμές ως το σημαντικότερο μέσο για την προσέλκυση του Μαροκινού καταναλωτή.

Οι μεγάλες επιφάνειες αφορούν επίσης σε έπιπλα (Kitea, IKEA, Mobilia), οικιακό ηλεκτρικό εξοπλισμό (Electroplanet, Tanagerois), και σε do-it-yourself (Mr. Bricolage, Bricoma, Weldom). Οι πωλήσεις φαρμάκων υποστηρίζονται από ένα καλά ανεπτυγμένο δίκτυο φαρμακείων.

Ορισμένα προϊόντα εξακολουθούν να διανέμονται μέσω κατακερματισμένων δικτύων. Για παράδειγμα, σιδηρικά προϊόντα είναι διαθέσιμα σε πολύ μικρά παραδοσιακά καταστήματα και σε μεγάλες αλυσίδες ειδών κατασκευής. Συνεπώς, η είσοδος στην συγκεκριμένη αγορά απαιτεί είτε συνεργασία με μεγάλα καταστήματα πώλησης είτε με έναν μεσάζοντα / χονδρέμπορο που έχει πρόσβαση σε μια ευρεία βάση μικρών καταστημάτων.

B.2.4 Προώθηση – Διαφήμιση

Η τηλεόραση κατέχει την μερίδα του λέοντος για την διαφήμιση των προϊόντων ευρείας κατανάλωσης (τρόφιμα, ποτά, προϊόντα υγιεινής). Οι εφημερίδες και τα περιοδικά παρέχουν διαφημιστικό χώρο για μεγάλη ποικιλία προϊόντων. Όσον αφορά τις διαφημιστικές πινακίδες, η σημασία τους είναι αυξημένη. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις στρέφονται όλο και περισσότερο στη διαφήμιση μέσω διαδικτύου και μέσω κοινωνικής δικτύωσης (ειδικά οι απευθυνόμενες σε γυναικείο κοινό), ως πλέον οικονομικού και άμεσου τρόπου προσέγγισης των καταναλωτών. Ενδείκνυται ο δειγματισμός σε ευρύ ή στοχευμένο κοινό, αναλόγως με το είδος και την τιμή του συγκεκριμένου προϊόντος. Ο μήνας του Ραμαζανίου αποτελεί τον πλέον αποδοτικό στον χώρο της διαφήμισης.

Οι περισσότεροι Μαροκινοί διανομείς εισαγομένων αγαθών αναμένουν από τους προμηθευτές να τους παρέχουν την απαραίτητη διαφήμιση και υποστήριξη στην προώθηση των προϊόντων στην αγορά, ειδικά όταν πρόκειται για νέο αγαθό. Πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η κουλτούρα, η θρησκεία και τα ήθη της χώρας.

Απαραίτητη θεωρείται η συμμετοχή ή/και επίσκεψη των ελληνικών επιχειρήσεων στις μεγάλες Διεθνείς Εκθέσεις που λαμβάνουν χώρα στο Μαρόκο, και οι οποίες αφορούν βασικούς εξωστρεφείς τομείς της ελληνικής οικονομίας, όπως η έκθεση κατασκευών, δημοσίων έργων και δομικών υλικών «SIB», η έκθεση αγροτικών προϊόντων και τροφίμων «SIAM», η έκθεση αλιείας και υδατοκαλλιέργειας «Halieutis» και η έκθεση ηλιακής ενέργειας και ενεργειακής αποδοτικότητας «Solaire Expo Maroc». Μέσω των εκθέσεων, οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν την δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με το εδώ σχετικό επιχειρηματικό περιβάλλον και με Μαροκινούς διανομείς του συγκεκριμένου κλάδου.

B.2.5 Πρακτικές οδηγίες

Μέλημα των ελληνικών επιχειρήσεων θα πρέπει να είναι η ανάπτυξη και διατήρηση μακροχρόνιων επαγγελματικών σχέσεων με αξιόπιστους και συνεπείς μαροκινούς συνεργάτες. Η χρήση της αραβικής ή της

γαλλικής γλώσσας μπορεί να διευκολύνει σημαντικά τις επαγγελματικές επαφές, χωρίς, ωστόσο, να αποκλείεται η συνεννόηση στα αγγλικά, ειδικά όσον αφορά τις μεγάλες επιχειρήσεις.

Κατά τις επιχειρηματικές επαφές πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η κουλτούρα, η θρησκεία και τα ήθη της χώρας, καθώς και ο ανεπτυγμένος σεβασμός στην ιεραρχία που χαρακτηρίζει την μαροκινή κοινωνία.

Η επανέναρξη απευθείας πτήσεων Αθήνας-Μαρακές (από την Aegean), από τον Δεκέμβριο του 2022, διευκολύνει τις τουριστικές και επαγγελματικές μετακινήσεις μεταξύ των δύο χωρών. Η ενδεχόμενη επανέναρξη απευθείας πτήσεων Αθήνας-Καζαμπλάνκας θα διευκόλυνε ακόμη περισσότερο τις επιχειρηματικές επαφές και την συμμετοχή σε Διεθνείς Εκθέσεις, καθώς και σε διεθνή θεματικά Forum, που διεξάγονται στις δύο χώρες.

Η διερεύνηση, στο μέτρο του δυνατού, της αξιοπιστίας μιας μαροκινής εταιρείας αποτελεί βασική προϋπόθεση για την έναρξη συνεργασίας. Ιδανικά, της συνεργασίας θα πρέπει να προηγείται διαπροσωπική επαφή, στο πλαίσιο επαγγελματικού ταξιδιού ή συμμετοχής σε κλαδικές εκθέσεις. Η υπηρεσία «[DirectInfo](#)» παρέχει πρόσβαση σε νομικές και οικονομικές πληροφορίες για εταιρείες που είναι εγγεγραμμένες στο Εμπορικό Μητρώο. Επιπλέον, το Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ είναι διαθέσιμο για αρωγή των ελληνικών επιχειρήσεων όσον αφορά την διερεύνηση της αξιοπιστίας των πιθανών μαροκινών συνεργατών.

Οι μαροκινοί εισαγωγείς δεν χρειάζονται εξουσιοδότηση από το Γραφείο Συναλλάγματος (Office des Changes) για να πραγματοποιήσουν πληρωμές για εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών στο Μαρόκο. Σύμφωνα με τους κανονισμούς που διέπουν το συνάλλαγμα, η πληρωμή των αγαθών που εισάγονται στο Μαρόκο διεκπεραιώνεται μόνο μετά την πραγματική είσοδο των αγαθών στη χώρα. Οι μαροκινές τράπεζες επιτρέπεται να πραγματοποιήσουν προκαταβολή πληρωμών, προς όφελος αλλοδαπών προμηθευτών, μέχρι το 30% της συνολικής αξίας της εισαγωγής, με ορισμένες συγκεκριμένες εξαιρέσεις. Επιπλέον, επιτρέπεται να πραγματοποιήσουν προκαταβολή του συνόλου της πληρωμής, εφόσον αυτό προβλέπεται από την εμπορική σύμβαση, σε περίπτωση που αυτή δεν υπερβαίνει τα 200.000 DH (περίπου 20.000 ευρώ). Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με πράξεις συναλλάγματος είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του Office des Changes <https://www.oc.gov.ma/fr/actualites/publication-de-l-instruction-generale-des-operations-de-change-2022>.

Οι καθυστερήσεις στις πληρωμές είναι πολύ συχνό και έντονο φαινόμενο. Η εγγυητική επιστολή έχει σίγουρα ορισμένο κόστος, αλλά παραμένει λύση λιγότερο δαπανηρή από μία ενδεχόμενη δικαστική διεκδίκηση.

Οι Δημόσιες Υπηρεσίες και τα γραφεία είναι κλειστά Σάββατο και Κυριακή. Συνηθίζεται διάλειμμα μεσημεριανού φαγητού μεταξύ των ωρών 12:30 μ.μ. και 2:30 μ.μ.. Τα μεγάλα εμπορικά καταστήματα είναι ανοιχτά και την Κυριακή. Κατά τη διάρκεια του μήνα του Ραμαζανιού και τους καλοκαιρινούς μήνες (Ιούλιο και Αύγουστο) τα ωράρια μεταβάλλονται.

Αργίες

Πρωτοχρονιά:	1 ^η Ιανουαρίου
Επέτειος της διακήρυξης της ανεξαρτησίας:	11 Ιανουαρίου
Εργατική Πρωτομαγιά:	1 ^η Μαΐου
Εορτή του Θρόνου:	30 Ιουλίου
Ημέρα Oued Ed-Dahab:	14 Αυγούστου

Εορτή της επανάστασης του βασιλιά και του λαού:	20 Αυγούστου
Γενέθλια του Βασιλιά:	21 Αυγούστου
Επέτειος Πράσινης Πορείας:	6 Νοεμβρίου
Επέτειος ανεξαρτησίας:	18 Νοεμβρίου
Μουσουλμανική Πρωτοχρονιά:	κινητή
Γέννηση του Προφήτη:	κινητή
Τέλος Ραμαζανιού:	κινητή
Εορτή Θυσιών:	κινητή

B.3 Καταναλωτικά Πρότυπα

Το Μαρόκο έχει νεαρό πληθυσμό, με μέση ηλικία περίπου τα 30 έτη και νοικοκυριά κατά μέσο όρο 4,2 ατόμων. Τις τελευταίες δεκαετίες, ο αστικός πληθυσμός έχει αυξηθεί σημαντικά, φτάνοντας το 63,8% του συνόλου το 2021. Η εδαφική κατανομή της αστικοποίησης είναι ιδιαίτερα άνιση, με έναν στους τρεις κατοίκους να διαβιούν στις Περιφέρειες της Καζαμπλάνκας και του Ραμπάτ. Ο αλφαριθμητισμός κυμαίνεται σε ποσοστά 64% για τις γυναίκες και 83% για τους άντρες. Το σχολείο είναι υποχρεωτικό για παιδιά ηλικίας 6 έως 14 ετών και ο αριθμός των παιδιών που δεν παρακολουθούν την υποχρεωτική εκπαίδευση έχει μειωθεί κατακόρυφα τα τελευταία χρόνια.

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Μαρόκου, για το 2022, υπολογίζεται σε περίπου 3.600 ευρώ. Το επίπεδο της ανισότητας στην κατανομή του πλούτου είναι αρκετά υψηλό στο Μαρόκο. Υπολογίζεται ότι τα 3/4 του συνόλου των καταναλωτικών δαπανών πραγματοποιούνται, αφενός από το 1/2 του πληθυσμού, και αφετέρου από τις 5 εκ των 12 Περιφερειών (Καζαμπλάνκα, Ραμπάτ, Ταγγέρη, Φεζ-Μεκνές, Μαρακές).

Για αγορές, ο Μαροκινός καταναλωτής προτιμά τα συνοικιακά καταστήματα και τις υπαίθριες αγορές, όπου έχουν αναπτυχθεί σχέσεις εμπιστοσύνης που βασίζονται στην επαφή με τον πωλητή. Οι Μαροκινοί δεν είναι ιδιαίτερα πιστοί σε μάρκες. Έχουν την τάση να αναζητούν τις καλύτερες προσφορές και προωθητικές ενέργειες. Γενικά, οι Μαροκινοί καταναλωτές προτιμούν να στραφούν σε τοπικές μάρκες και προϊόντα. Ωστόσο, ολοένα και πιο πολλοί, ειδικά οι νέοι, στρέφονται σε ξένες μάρκες.

Παραδοσιακά, οι Μαροκινοί καταναλωτές έχουν ιδιαίτερη προτίμηση στην κατανάλωση ψωμιού και ζάχαρης, ενώ η χώρα αντιμετωπίζει εκτεταμένο ζήτημα σπατάλης τροφίμων. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αλλαγή στις διατροφικές συνήθειες των Μαροκινών καταναλωτών, οι οποίοι στρέφονται όλο και περισσότερο σε υγιεινά και βιολογικά προϊόντα. Αυτή η καμπή αφορά κυρίως τους νέους και τις εγκύους.

Το ηλεκτρονικό εμπόριο, αν και ακόμη ανεπαρκώς ανεπτυγμένο, αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς. Οι διαδικτυακές αγορές έχουν αυξηθεί μετά την πανδημία του Covid-19 και η τάση συνεχίζεται. Η διείσδυση του Διαδικτύου έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, φτάνοντας περίπου το 88% του συνολικού πληθυσμού. Τα μεγαλύτερα μαροκινά ηλεκτρονικά καταστήματα λιανικής πώλησης στο Μαρόκο είναι: Pan-African Jumia, Hmizate, Citymall (φάρμακα και καλλυντικά) και Lavielclair (τροφήμα), Richbond και Azurahome (είδη σπιτιού και διακόσμησης), Decathlon (ρούχα), Electroplanet (ηλεκτρονικά).

B.4 Βιομηχανική Ιδιοκτησία

Το Μαρόκο είναι μέλος του Παγκόσμιου Οργανισμού Προστασίας της Πνευματικής Ιδιοκτησίας (WIPO) και των Συμφωνιών Bern Copyright, Paris Industrial Property, Universal Copyright, Brussels Satellite, καθώς και των Madrid, Nice, Hague Agreements for the Protection of Intellectual Property.

Αν και το σχετικό θεσμικό πλαίσιο είναι ιδιαίτερα ικανοποιητικό, η εφαρμογή των νόμων υπολείπεται. Η κυκλοφορία στην μαροκινή αγορά εισαγόμενων και εγχωρίως παραγόμενων απομιμήσεων ενδυμάτων και άλλων καταναλωτικών αγαθών, καθώς και τυποποιημένων τροφίμων και λογισμικού, είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη. Ως εκ τούτου, θεωρείται σκόπιμη η συνεπής μέριμνα των ελληνικών επιχειρήσεων για θέματα προστασίας βιομηχανικής ιδιοκτησίας στην μαροκινή αγορά.

Αρμόδιο για την έκδοση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και εμπορικών σημάτων, καθώς και την τήρηση του εμπορικού μητρώου, είναι το Μαροκινό Γραφείο Βιομηχανικής και Εμπορικής Ιδιοκτησίας ([Moroccan Office of Industrial and Commercial Property](#) – OMPIC), το οποίο επιβλέπεται από το Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου.

Τα μαροκινά Τελωνεία έχουν την εξουσία να κατάσχουν προϊόντα απομίμησης κατά τις διαδικασίες εκτελωνισμού. Επιπλέον, οι κάτοχοι δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας έχουν το δικαίωμα να κινηθούν νομικά κατά των παραβατών, αξιώνοντας αποζημίωση και καταστροφή των απομιμήσεων. Ο νόμος 23-13 του 2014 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας αύξησε τις ποινές παραβίασής τους και καθόρισε ευκρινέστερα την σχετική αστική και ποινική δικαιοδοσία και τα προβλεπόμενα ένδικα μέσα. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την εθνική νομοθεσία βιομηχανικής ιδιοκτησίας είναι διαθέσιμες στον ιστότοπο OMPIC: <http://www.ompic.ma/fr/content/lois-et-reglementations>.

Από το 2016, το OMPIC έχει αναπτύξει συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Γραφείο Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας (European Patent Office - EPO). Βάσει μεταξύ τους Συμφωνίας για την επικύρωση ευρωπαϊκών διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στο Μαρόκο, το OMPIC λαμβάνει περίπου το 80% των συνολικών αιτήσεων που δέχεται, μέσω του συγκεκριμένου διαύλου.

Το 2021, το OMPIC κατέγραψε περισσότερες από 17.800 αιτήσεις εμπορικών σημάτων και 2.800 αιτήσεις διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας (βλ. <http://www.ompic.ma/fr/content/publications-ompic>).

Επιπλέον, το Μαροκινό Γραφείο Πνευματικών Δικαιωμάτων ([Moroccan Copyright Office](#) - BMDA), υπό την εποπτεία του Υπουργείου Νεολαίας, Πολιτισμού και Επικοινωνίας, είναι υπεύθυνο για την κατοχύρωση και προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων για λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά έργα (συμπεριλαμβανομένου του λογισμικού) και για τον συντονισμό με Μαροκινούς και διεθνείς εταίρους για την καταπολέμηση της πειρατείας.

Παρά την υπογραφή της το 2015, η κύρωση της Συμφωνίας μεταξύ ΕΕ και Μαρόκου για την Προστασία των Γεωγραφικών Ενδείξεων ακόμα εκκρεμεί τόσο από ευρωπαϊκής όσο και από μαροκινής πλευράς, με αποτέλεσμα να εξακολουθεί να μην υπάρχει το επιθυμητό επίπεδο προστασίας για τα ελληνικά προϊόντα ΠΟΠ και ΠΓΕ.

Τα στοιχεία επικοινωνίας των εθνικών σημείων επαφής για θέματα πνευματικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα του WIPO, στην διεύθυνση https://www.wipo.int/directory/en/details.jsp?country_code=MA.

Γ. ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ - ΔΑΣΜΟΛΟΓΗΣΗ

Γ.1 Συμφωνίες αποφυγής διπλής φορολογίας

Το Μαρόκο έχει υπογράψει Συμφωνίες Αποφυγής Διπλής Φορολογίας με 65 χώρες. Αναλυτικά, με τις εξής: Αίγυπτο, Αιθιοπία, Ακτή Ελεφαντοστού, Αυστρία, Βέλγιο, Βιετνάμ, Βόρεια Μακεδονία, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Γκαμπόν, Γκάνα, Δανία, Ελλάδα, Ζάμπια, ΗΑΕ, Ηνωμένο Βασίλειο, ΗΠΑ, Ιαπωνία, Ινδία, Ινδονησία, Ιορδανία, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Καμερούν, Καναδά, Κατάρ, Κίνα, Κουβέιτ, Κροατία, Λετονία, Λίβανο, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μαδαγασκάρη, Μαλαισία, Μάλι, Μάλτα, Μπαχρέιν, Μπαχρέιν, Μπενίν, Νορβηγία, Νότια Κορέα, Ολλανδία, Ομάν, Ουγγαρία, Ουκρανία, Πακιστάν, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουάντα, Ρουμανία, Ρωσία, Σαουδική Αραβία, Σενεγάλη, Σερβία, Σιγκαπούρη, Σλοβενία, Σουηδία, Συρία, Τουρκία, Τσεχία, Φινλανδία.

Επιπλέον, υφίσταται Συμφωνία Αποφυγής Διπλής Φορολογίας στο πλαίσιο της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ (Μαρόκο, Αλγερία, Τυνησία, Λιβύη, Μαυριτανία).

Αναλυτικά βλ. ιστοσελίδα Γενικής Διεύθυνσης Φόρων του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών:
<https://tax.gov.ma/wps/portal/DGI/Documentation-fiscale/Conventions-internationales>.

Όσον αφορά την Ελλάδα, η Συμφωνία Αποφυγής Διπλής Φορολογίας υπεγράφη το 2007 και έχει τεθεί σε ισχύ από το 2010. Το κείμενο της Συμφωνίας μπορεί να αναζητηθεί στην ιστοσελίδα της ΑΑΔΕ:

<https://www.aade.gr/polites/themata-diethnoys-forologikoy-periehomenoy/keimena-symbaseon-symfonion-apofygis-diplis-forologias-tis-elladas-me>.

Γ.2 Φορολογία Φυσικών προσώπων

Ο φόρος εισοδήματος ισχύει για τα εισοδήματα και τα κέρδη φυσικών και νομικών προσώπων που δεν έχουν επιλέξει υπαγωγή στον εταιρικό φόρο. Συγκεκριμένα αφορά εισόδημα ελεύθερων επαγγελματιών και μισθωτών, εισόδημα από ακίνητη περιουσία, εισόδημα από αγροτικές δραστηριότητες, εισοδήματα και κέρδη από κεφάλαιο. Οι φορολογικοί κάτοικοι Μαρόκου φορολογούνται για το σύνολο των εισοδημάτων τους στο εσωτερικό και το εξωτερικό, ενώ οι μη κάτοικοι για το αποκτηθέν εισόδημα στο Μαρόκο.

Η βασική κλίμακα φορολόγησης έχει ως εξής:

Φορολογητέο Εισόδημα (DH)	Ποσοστό Φορολόγησης
0 - 30.000	0%
30.001 - 50.000	10%
50.001 - 60.000	20%
60.001 - 80.000	30%
80.001 - 180.000	34%
Πάνω από 180.000	38%

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Προϋπολογισμού για το έτος 2023, εφαρμόζεται απαλλαγή διάρκειας 36 μηνών από τον φόρο εισοδήματος για τους νεοπροσληφθέντες με Συμβάσεις εργασίας αορίστου χρόνου, οι οποίοι είναι κάτω των 35 ετών, έως τις 31 Δεκεμβρίου 2026.

Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στην διαδικτυακή πύλη της Γενικής Διεύθυνσης Φόρων του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών: <https://www.tax.gov.ma/wps/portal/DGI/Vos-impots-procedures/Impots-sur-le-revenu>.

Ο Γενικός Φορολογικός Κώδικας είναι διαθέσιμος στον εξής σύνδεσμο: <https://www.finances.gov.ma/Publication/dgi/2023/CGI2023FR.pdf>.

Γ.3 Φορολόγηση Επιχειρήσεων

Στον Προϋπολογισμό του έτους 2023 προβλέφθηκε φορολογική μεταρρύθμιση όσον αφορά τους εταιρικούς φορολογικούς συντελεστές, με χρονικό ορίζοντα το 2026. Η εν λόγω μεταρρύθμιση εισάγει ευνοϊκότερες ρυθμίσεις για τις μικρο-μεσαίες επιχειρήσεις με κέρδη από 100.000 έως 10 εκ. ευρώ και μεγαλύτερη φορολογική επιβάρυνση για τις μικρές και μεγάλες επιχειρήσεις.

Οι φορολογικοί συντελεστές, με σταδιακή προσαρμογή σε βάθος τετραετίας, καθορίστηκαν ως εξής:

- 20% για όλες τις εταιρίες με ετήσιο καθαρό κέρδος μικρότερο από 100 εκ. DH (περίπου 10 εκ. ευρώ), τόσο όσον αφορά τον κύκλο εργασιών που προκύπτει από δραστηριοποίηση εντός της μαροκινής αγοράς, όσο και όσον αφορά τον κύκλο εργασιών που προέρχεται από εξαγωγές. Για να ενταχθεί μία εταιρία από τον συντελεστή 35% στον συντελεστή 20%, θα πρέπει να έχει ετήσιο καθαρό κέρδος μικρότερο ή ίσο των 100 εκ. DH (περίπου 10 εκ. ευρώ), επί τρεις διαδοχικές λογιστικές χρονιές. Ο ίδιος συντελεστής αποφασίστηκε να ισχύει και για τις εταιρίες που εντάσσονται στο καθεστώς CFC (Casablanca Finance City) ή δραστηριοποιούνται σε ζώνες βιομηχανικής ανάπτυξης (zones d'accélération industrielle), σε πόλεις όπως το Ραμπάτ, η Καζαμπλάνκα και η Ταγγέρη.
- 35% για τις εταιρίες με ετήσιο καθαρό κέρδος ίσο ή μεγαλύτερο των 100 εκ. DH (περίπου 10 εκ. ευρώ), με εξαίρεση τις εταιρίες παροχής υπηρεσιών που εντάσσονται στο καθεστώς CFC (Casablanca Finance City) και επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε ζώνες βιομηχανικής ανάπτυξης. Η συγκεκριμένη εξαίρεση προβλέφθηκε μετά από σχετικές επιδιώξεις των επαγγελματικών φορέων, προς διατήρηση της ανταγωνιστικότητας και της ελκυστικότητας των συγκεκριμένων βιομηχανικών περιοχών υψηλής προστιθέμενης αξίας.
- 40% για Πιστωτικά Ιδρύματα και παρόμοιους Οργανισμούς, την Κεντρική Τράπεζα του Μαρόκου (Bank Al-Maghrib), το Ταμείο Παρακαταθηκών (Caisse de Dépôt et de Gestion), και τις ασφαλιστικές και αντισταθμιστικές εταιρείες.

Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στην διαδικτυακή πύλη της Γενικής Διεύθυνσης Φόρων του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών: <https://www.tax.gov.ma/wps/portal/DGI/Vos-impots-procedures/Impots-sur-le-revenu>.

Ο Γενικός Φορολογικός Κώδικας είναι διαθέσιμος στον εξής σύνδεσμο:
<https://www.finances.gov.ma/Publication/dgi/2023/CGI2023FR.pdf>.

Γ.4 Ειδικότεροι φόροι

ΦΠΑ

Ο βασικός συντελεστής ΦΠΑ ορίζεται σε 20%. Μειωμένος συντελεστής προβλέπεται στις εξής περιπτώσεις:

- 7%, με δικαίωμα έκπτωσης: νερό, φαρμακευτικά προϊόντα, πρώτες ύλες και προϊόντα που χρησιμοποιούνται εξ ολοκλήρου ή για μέρος των στοιχείων τους στη σύνθεση φαρμακευτικών προϊόντων, σχολικά είδη, ζάχαρη, σαρδέλες σε κονσέρβα, γάλα σε σκόνη, σαπούνι, επιβατικά αυτοκίνητα χαμηλής κατανάλωσης και όλα τα προϊόντα και τα υλικά που χρησιμοποιούνται στην κατασκευή τους.
- 10%, με δικαίωμα έκπτωσης: υπηρεσίες εστίασης, ξενοδοχειακές υπηρεσίες, υπηρεσίες πώλησης και παράδοσης που σχετίζονται με έργα και αντικείμενα τέχνης, εισιτήρια εισόδου σε μουσεία, κινηματογράφους και θέατρα, βρώσιμα ρευστά έλαια με εξαίρεση το φοινικέλαιο, μαγειρικό αλάτι (πέτρα ή θαλασσινό αλάτι), ρύζι, ζυμαρικά, ζωτροφές, ορυκτά καύσιμα, τραπεζικές και πιστωτικές υπηρεσίες, οι μετοχές, οι συμβολαιογραφικές, δικηγορικές και μεταφραστικές πράξεις, ορισμένα μηχανήματα και υλικά για γεωργική χρήση, ξύλα και κάρβουνα, αλιευτικά εργαλεία.
- 14%, με δικαίωμα έκπτωσης: βούτυρο, υπηρεσίες μεταφοράς επιβατών και εμπορευμάτων, εξαιρουμένων των σιδηροδρομικών, ηλεκτρική ενέργεια.
- 14%, χωρίς δικαίωμα έκπτωσης: ασφαλιστικές υπηρεσίες.

Φόρος ακίνητης περιουσίας (taxe d'habitation)

Αφορά τους ιδιοκτήτες ακίνητης περιουσίας που προορίζεται για κύρια ή δευτερεύουσα κατοικία. Φόρος ακίνητης περιουσίας = ετήσια αξία ενοικίου x συντελεστής που αντιστοιχεί στην κατηγορία αξίας ενοικίου – αφαιρούμενο ποσό, όπως φαίνεται από τον κατωτέρω πίνακα.

Ετήσια αξία ενοικίου	Συντελεστής	Αφαιρούμενο ποσό
0 – 5.000 DH	0%	–
5.001 – 20.000 DH	10%	500 DH
20.001 – 40.000 DH	20%	2.500 DH
Πάνω από 40.001 DH	30%	6.500 DH

Εισφορά Κοινωνικής Αλληλεγγύης

Βάσει του Προϋπολογισμού του 2023, προβλέπεται η ανανέωση της εισφοράς κοινωνικής αλληλεγγύης στα κέρδη και τα εισοδήματα για τα επόμενα τρία χρόνια, προς διατήρηση και επέκταση των κοινωνικών παροχών. Το ποσοστό της συνεισφοράς διαμορφώνεται ως εξής: 1,5% για ποσό κέρδους ή εισοδήματος μεταξύ 1 εκ. και 5 εκ. DH (περίπου 100.000 και 500.000 ευρώ), 2,5% για ποσό μεταξύ 5 εκ. και 10 εκ. DH (περίπου 500.000 και

1 εκ. ευρώ), 3,5% για ποσό μεταξύ 10 εκ. και 40 εκ. DH (περίπου 1 εκ. και 4 εκ. ευρώ), και 5% για πάνω από 40 εκ. DH (περίπου 4 εκ. ευρώ).

Λεπτομερείς πληροφορίες για το σύνολο των ειδικότερων φόρων μπορούν να αναζητηθούν στην διαδικτυακή πύλη της Γενικής Διεύθυνσης Φόρων του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών: <https://www.tax.gov.ma/wps/portal/DGI/Vos-impots-procedures/Impots-sur-le-revenu>.

Ο Γενικός Φορολογικός Κώδικας είναι διαθέσιμος στον εξής σύνδεσμο: <https://www.finances.gov.ma/Publication/dgi/2023/CGI2023FR.pdf>.

Γ.5. Δασμοί – Δασμολόγιο

Λαμβάνοντας υπόψη το πλήθος των Συμφωνιών Ελευθέρων Συναλλαγών που έχει συνάψει το Μαρόκο, η δραστηριοποίηση στην μαροκινή αγορά μεταφράζεται σε ευνοϊκή πρόσβαση σε περίπου 100 αγορές παγκοσμίως, και ειδικά της ΕΕ, της Αφρικής και του Αραβικού κόσμου. Η πλήρης εφαρμογή της African Continental Free Trade Area, σε βάθος περίπου δεκαετίας, σε συνδυασμό με την γεωγραφική θέση του Μαρόκου και το εξαιρετικά υψηλό επίπεδο λιμενικών και εν γένει μεταφορικών υποδομών που διαθέτει η χώρα, εκτιμάται ότι θα ενισχύσουν ακόμη περισσότερο τον ρόλο του Μαρόκου ως πύλης εισόδου για όλη την Αφρική.

ΠΟΕ

Το Μαρόκο είναι μέλος του ΠΟΕ από το 1995 και της GATT από το 1987, αλλά δεν έχει προσχωρήσει στην Συμφωνία του ΠΟΕ για τις Δημόσιες Συμβάσεις.

Ευρωπαϊκή Ένωση

Βάσει της Συμφωνίας Σύνδεσης ΕΕ-Μαρόκου, που υπογράφηκε το 1996 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Μαρτίου 2000, έχει δημιουργηθεί μεταξύ των μερών Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών (Free Trade Area). Η ΕΕ και το Μαρόκο έχουν υπογράψει, επίσης, Συμφωνίες για πρόσθετη απελευθέρωση του εμπορίου γεωργικών προϊόντων, μεταποιημένων γεωργικών προϊόντων και αλιευτικών προϊόντων, οι οποίες τέθηκαν σε ισχύ τον Οκτώβριο του 2012. Το εμπόριο βιομηχανικών προϊόντων έχει απελευθερωθεί σχεδόν πλήρως, ενώ το άνοιγμα της αγοράς για τα γεωργικά προϊόντα είναι επίσης σημαντικό. Μια τροποποίηση των Πρωτοκόλλων της Συμφωνίας Σύνδεσης ΕΕ-Μαρόκου, η οποία επέκτεινε τις δασμολογικές προτιμήσεις, που ορίζονται στη Συμφωνία Σύνδεσης, σε προϊόντα καταγωγής Δυτικής Σαχάρας, τέθηκε σε ισχύ στις 19 Ιουλίου 2019.

Περισσότερες πληροφορίες για την Συμφωνία Σύνδεσης μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα της Αντιπροσωπείας της ΕΕ στο Μαρόκο (https://www.eeas.europa.eu/delegations/morocco_en?s=204).

Για τους δασμούς, το ύψος δασμών και λοιπών επιβαρύνσεων, και τα απαιτούμενα δικαιολογητικά, περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στην σχετική πύλη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Access to Market» (<https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/home>), καθώς και στην ιστοσελίδα των Μαροκινών Τελωνείων <https://www.douane.gov.ma/adil/> (όσον αφορά τους δασμούς βλ. πεδίο Accords et Conventions). Τα προϊόντα επιβαρύνονται κατά την εισαγωγή, με Φ.Π.Α. επί της αξίας τιμολογίου CIF (συνήθως 20%) και με εισαγωγικό φόρο υπέρ τρίτων (συνήθως 0,25%).

Η μαροκινή τελωνειακή ονοματολογία προέρχεται από το Εναρμονισμένο Σύστημα Περιγραφής και Κωδικοποίησης των Εμπορευμάτων (ΕΣ). Στις περισσότερες περιπτώσεις, το μαροκινό σύστημα παρουσιάζει ομοιότητα με το ευρωπαϊκό σύστημα Συνδυασμένης Ονοματολογίας έως την εξαψήφια ανάλυση. Πληροφορίες σχετικά με την μαροκινή ονοματολογία μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα της Μαροκινής Τελωνειακής Αρχής (<https://www.douane.gov.ma/web/guest/tarif>).

Σε συνέχεια της Συμφωνίας Σύνδεσης, το 2008, το Μαρόκο ήταν η πρώτη χώρα στην περιοχή της νότιας Μεσογείου, στην οποία χορηγήθηκε από την ΕΕ «προτιμησιακό καθεστώς» (statut avancé), ήτοι ενδιάμεσο καθεστώς μεταξύ σύνδεσης και ένταξης, το οποίο προωθεί την στενότερη οικονομική σύγκλιση με τη μείωση των μη δασμολογικών εμποδίων, την απελευθέρωση του εμπορίου υπηρεσιών, τη διασφάλιση της προστασίας των επενδύσεων και την τυποποίηση κανονισμών σε διάφορους εμπορικούς και οικονομικούς τομείς.

Το 2013 ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις για την εγκαθίδρυση μίας Deep and Comprehensive Free Trade Area μεταξύ ΕΕ και Μαρόκου (σε τέτοιες περιπτώσεις η ΕΕ παραχωρεί, συνήθως, μεγαλύτερη πρόσβαση στην αγορά της, σε σχέση με τον εταίρο, ενώ μπορούν να εμπεριέχονται και δεσμεύσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα), ωστόσο οι εν λόγω διαπραγματεύσεις τελούν σε αναστολή από το 2014, κατόπιν αιτήματος του Μαρόκου.

Το 2021, στο πλαίσιο της επανεξέτασης της εμπορικής της πολιτικής, η ΕΕ προσφέρθηκε να συζητήσει τον εκσυγχρονισμό των εμπορικών και επενδυτικών σχέσεων με το Μαρόκο, προκειμένου να τις προσαρμόσει καλύτερα στις σημερινές προκλήσεις και, έκτοτε, διεξάγονται περιοδικές συζητήσεις.

Επιπλέον, η ΕΕ καθιέρωσε προνομιακή εταιρική σχέση με τις ανατολικές και νότιες ακτές της Μεσογείου, το 1995, με την έναρξη της Ευρω-Μεσογειακής Εταιρικής Σχέσης, με στόχο τη δημιουργία ενός χώρου ειρήνης, σταθερότητας και οικονομικής ευημερίας που προάγει τις δημοκρατικές αξίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Τον Οκτώβριο του 2022, υπεγράφη μεταξύ ΕΕ και Μαρόκου η πρώτη στο είδος της «Πράσινη Εταιρική Σχέση» (Partenariat Vert).

Αναφέρεται ότι, παρά την υπογραφή της το 2015, η Συμφωνία μεταξύ ΕΕ και Μαρόκου για την Προστασία των Γεωγραφικών Ενδείξεων δεν έχει, προς το παρόν, κυρωθεί από μαροκινής πλευράς, με αποτέλεσμα να εξακολουθεί να μην υπάρχει το επιθυμητό επίπεδο προστασίας για τα ελληνικά προϊόντα ΠΟΠ και ΠΓΕ.

Περιφερειακές Οικονομικές / Τελωνειακές Ενώσεις

Το Μαρόκο έχει συνάψει Συμφωνίες Ελευθέρων Συναλλαγών με τις εξής χώρες και ομάδες χωρών (εντός παρενθέσεως η έναρξη ισχύος):

- Ευρωπαϊκή Ένωση (Συμφωνία Σύνδεσης, 2000)
- Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών (2000)
- Αφρικανική Ηπειρωτική Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών - African Continental Free Trade Area - AfCFTA (μεταξύ 54 αφρικανικών κρατών, υπεγράφη στο πλαίσιο της Αφρικανικής Ένωσης - 2021).
- Greater Arab Free Trade Area (μεταξύ 19 κρατών του Αραβικού Συνδέσμου - 1998)
- Συμφωνία Agadir (μεταξύ Μαρόκου, Αιγύπτου, Ιορδανίας, Τυνησίας - 2007)
- ΗΠΑ (2006)
- Ηνωμένο Βασίλειο (Συμφωνία Σύνδεσης, 2021)

- Τουρκία (2006)
- Αίγυπτος (1999)
- Τυνησία (1999)
- Ιορδανία (1999)
- Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (2003)

Όσον αφορά ειδικώς την Αφρικανική Ηπειρωτική Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών, σημειώνεται ότι αποτελεί ένα εμβληματικό έργο της Ατζέντας 2063, του μακροπρόθεσμου οράματος της Αφρικανικής Ένωσης για μια ευημερούσα και ειρηνική Αφρική. Δημιουργώντας μια αγορά άνω των 1,2 δισ. ανθρώπων, με συνδυασμένο ΑΕΠ άνω των 3 τρισ. \$, η μεσοπρόθεσμη πλήρης εφαρμογή της AfCFTA δημιουργεί υψηλές προσδοκίες για σημαντική τόνωση του ενδοαφρικανικού εμπορίου. Μέχρι τον Αύγουστο του 2023, από τα 54 κράτη που έχουν υπογράψει την Συμφωνία εγκαθίδρυσής της, σε κύρωση έχουν προβεί τα 47 (μεταξύ των οποίων και το Μαρόκο, τον Απρίλιο του 2022).

Εμπορικές και τελωνειακές Συμφωνίες έχει, επίσης, συνάψει το Μαρόκο με την Αλγερία (1989), την Σαουδική Αραβία (1968), το Ιράκ (1982), τη Λιβύη (1990), την Μαυριτανία (1993) την Γουινέα (2000) και την Σενεγάλη (1968).

Γ.6 Ειδικές Οικονομικές ζώνες (FTZ)

Στο Μαρόκο λειτουργούν 150 Βιομηχανικές Ζώνες (Zones Industrielles), σε μία έκταση πάνω από 12.000 εκτάρια. Από αυτές, οι 12 αποτελούν Ζώνες Βιομηχανικής Ανάπτυξης (Zones d' Acceleration Industrielle) στις περιοχές της Καζαμπλάνκας, της Ταγγέρης, της Κενίτρας (πλησίον Ραμπάτ) και του Αγκαντίρ και προβλέπουν σημαντικές φορολογικές και άλλες διευκολύνσεις. Ο συντελεστής εταιρικού φόρου για τις Ζώνες Βιομηχανικής Ανάπτυξης, σύμφωνα με τον Προϋπολογισμό του 2023, διαμορφώθηκε στο 20% του ετήσιου καθαρού κέρδους.

Αναλυτικές πληροφορίες για κάθε περιοχή και το ρυθμιστικό πλαίσιο, μπορούν να αναζητηθούν στην ειδική σχετική ιστοσελίδα του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου: <https://industrial-estate.gov.ma/?lang=en>.

Δ. ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Στη συμβολή της Ευρώπης, της Υποσαχάριας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, το Μαρόκο επιδιώκει να μετατραπεί σε περιφερειακό επενδυτικό κόμβο, αξιοποιώντας την στρατηγική γεωγραφική του θέση, την πολιτική σταθερότητα και τις υποδομές διεθνών προτύπων που διαθέτει, προκειμένου να ενισχύσει τον ρόλο του ως περιφερειακής βάσης διεθνών εταιριών για παραγωγή και εξαγωγή των προϊόντων τους. Το Μαρόκο ενθαρρύνει και διευκολύνει ενεργά τις ξένες επενδύσεις, ιδιαίτερα σε εξαγωγικούς τομείς όπως η μεταποίηση, μέσω θετικών μακροοικονομικών πολιτικών, απελευθέρωσης του εμπορίου, επενδυτικών κινήτρων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Η Κυβέρνηση της χώρας εφαρμόζει στρατηγικές με στόχο την τόνωση της απασχόλησης, την προσέλκυση ξένων επενδύσεων και την αύξηση της απόδοσης και της παραγωγής σε βασικούς τομείς που αποφέρουν έσοδα, με έμφαση στις ΑΠΕ, την αυτοκινητοβιομηχανία, την αεροναυπηγική, την κλωστοϋφαντουργία, την φαρμακοβιομηχανία, την εξωτερική ανάθεση (outsourcing), και τον αγροδιατροφικό τομέα. Οι περισσότερες από τις στρατηγικές της Κυβέρνησης παρουσιάζονται στο Νέο Αναπτυξιακό Μοντέλο, που υιοθετήθηκε το 2021.

Εθνικός στόχος του Μαρόκου, έως το 2035, είναι η αντιστροφή του ποσοστού μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων, ώστε οι ιδιωτικές επενδύσεις να αντιστοιχούν στα 2/3 των συνολικών επενδύσεων της χώρας και οι δημόσιες στο 1/3 (το αντίστροφο, δηλαδή, από ό,τι συμβαίνει επί του παρόντος). Περαιτέρω, βασιλική προτεραιότητα αποτελεί η προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων ύψους 550 δισ. DH (περίπου 55 δισ. ευρώ) και η δημιουργία 500.000 νέων θέσεων εργασίας, κατά την περίοδο 2022-2026. Μέχρι στιγμής, οι εισροές ΑΞΕ στην χώρα έφτασαν τα 39,55 δισ. DH (περίπου 3,9 δισ. ευρώ) το 2022, παραμένοντας σε χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με το 2018, όταν είχαν φτάσει τα 46,09 δισ. DH (περίπου 4,6 δισ. ευρώ).

Το Μαρόκο διαθέτει πολιτική σταθερότητα, υποδομές διεθνούς επιπέδου (λιμένες, αυτοκινητόδρομους, σιδηρόδρομους) και εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Ταυτόχρονα, προσφέρει σημαντικά επενδυτικά κίνητρα (πχ. χρηματοδότηση έως και 30% της επένδυσης, βάσει του νέου Επενδυτικού Χάρτη, ανεξαρτήτως χώρας προέλευσης, λειτουργία του Επενδυτικού Ταμείου Mohammed VI, ανάπτυξη βιομηχανικών και εμπορικών ζωνών, φορολογικά κίνητρα, ευνοϊκή μεταχείριση στους δημόσιους διαγωνισμούς για τις εγχώριες εταιρίες) και εύκολη πρόσβαση στην ευρωπαϊκή αγορά. Επιπλέον, δεδομένης της πολιτικής προώθησης σχέσεων Νότου-Νότου που αναπτύσσει με επιτυχία, λειτουργεί, πράγματι, ως πύλη εισόδου και σε άλλες αφρικανικές αγορές (κυρίως της Δυτικής Αφρικής).

Από την άλλη πλευρά, η δραστηριοποίηση στην μαροκινή αγορά, σύμφωνα με ευρωπαϊκές εταιρίες που διαθέτουν εδώ παρουσία, χαρακτηρίζεται από σημαντική καθυστέρηση στις πληρωμές, περίπλοκες τελωνειακές, διοικητικές και δικαστικές διαδικασίες, δυσχερή πρόσβαση σε χρηματοδότηση, ύπαρξη ζητημάτων διαφάνειας και διακυβέρνησης, καθώς και ιδιαιτεροτήτων, όσον αφορά την επιχειρηματική κουλτούρα και την γλώσσα.

Απαραίτητη για την επιτυχή επιχειρηματική και εμπορική δραστηριοποίηση στην μαροκινή αγορά κρίνεται η ανάπτυξη άμεσων διαπροσωπικών σχέσεων και μακροχρόνιων συνεργασιών με αξιόπιστους Μαροκινούς συνεργάτες.

Σύμφωνα με στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαρόκου, το απόθεμα ΑΞΕ στο Μαρόκο έφτασε, το 2020, τα 641 δισ. DH, ενώ το απόθεμα μαροκινών ΑΞΕ στο εξωτερικό τα 65 δισ. DH.

Επενδύσεις προς το Μαρόκο

	2018	2019	2020	2021	2022
ΑΞΕ (συνολικά κεφάλαια – απόθεμα τέλος έτους αναφοράς) σε εκ. DH	613.486	638.438	640.923	N/A	N/A
Εισροές ΑΞΕ στο Μαρόκο	46.099	34.489	26.005	32.537	39.555

Πηγές: Office des Changes (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

Οι εισροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) στην χώρα αυξήθηκαν το 2022 πάνω από 20% σε σύγκριση με το 2021, φτάνοντας τα 39,5 δισ. DH. Οι καθαρές επενδυτικές εισροές κυμάνθηκαν στα 21,7 δισ. DH, αυξημένες κατά 6,8% σε σχέση με το 2021, παραμένοντας, ωστόσο, αρκετά χαμηλότερες από τα επίπεδα του 2018, όταν οι καθαρές εισροές είχαν ανέλθει στα 33,4 δισ. DH.

Οι κυριότεροι επενδυτές στο Μαρόκο είναι η Γαλλία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Ισπανία, η Ελβετία και οι ΗΠΑ, ενώ οι μαροκινές επενδύσεις κατευθύνονται, κυρίως, στην Ακτή Ελεφαντοστού, το Λουξεμβούργο, την Γαλλία, τον Μαυρίκιο και το Καμερούν.

Απόθεμα ΑΞΕ στο Μαρόκο ανά χώρα προέλευσης (σε εκ. DH)

ΧΩΡΑ	2016	2017	2018	2019	2020
Γαλλία	193.838	207.162	192.503	196.220	194.414
ΗΑΕ	121.970	125.530	128.481	134.753	132.381
Ισπανία	48.731	50.022	51.638	52.468	53.095
Ελβετία	18.888	19.555	33.897	34.832	33.428
ΗΠΑ	27.463	29.818	31.979	32.869	33.304
Σαουδική Αραβία	18.947	20.543	21.030	22.008	22.099
Ηνωμένο Βασίλειο	20.132	21.722	19.286	19.665	20.681
Οικονομική Ένωση Βελγίου - Λουξεμβούργου	12.869	14.619	17.310	19.480	19.362
Γερμανία	13.127	13.377	13.818	14.598	15.143
Ιρλανδία	247	3.715	13.289	13.969	14.059

Πηγές: Office des Changes (τελευταία διαθέσιμα στοιχεία)

Βασικοί τομείς στους οποίους κατευθύνονται οι ξένες επενδύσεις στο Μαρόκο είναι η βιομηχανία, τα ακίνητα, οι τηλεπικοινωνίες, ο τουρισμός και η ενέργεια/εξορύξεις. Οι μαροκινές επενδύσεις στο εξωτερικό κατευθύνονται, κυρίως, στους τομείς των τραπεζικών και χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, τα ακίνητα, την τσιμεντοβιομηχανία, την βιομηχανία και τις τηλεπικοινωνίες.

Απόθεμα ΑΞΕ στο Μαρόκο ανά τομέα δραστηριότητας (σε εκ. DH)

Τομείς	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Βιομηχανία	121.994	137.590	144.347	147.825	151.564	152.045
Ακίνητα	88.609	98.209	107.076	112.264	117.544	121.864

Τηλεπικοινωνίες	69.717	84.023	80.462	83.884	87.277	84.306
Τουρισμός	55.189	56.132	56.696	58.674	60.474	60.702
Ενέργεια και εξορύξεις	27.267	32.052	36.953	39.198	40.691	39.584
Τράπεζες	25.938	29.437	32.569	31.370	36.019	33.528
Εμπόριο	11.412	18.548	28.343	24.106	26.581	29.038
Ασφάλειες	4.464	4.427	7.694	17.119	15.048	14.802
Μεγάλα έργα	15.220	17.537	15.607	14.926	15.438	13.944
Μεταφορές	5.749	6.163	7.846	11.598	12.941	13.379
Επενδύσεις χαρτοφυλακίου	10.813	10.884	11.033	11.803	12.758	13.192
Γεωργία	1.532	1.870	2.044	2.255	2.599	2.970
Σπουδές	843	826	803	1.519	1.872	1.922
Αλιεία	1.047	1.078	1.031	1.007	1.012	1.040
Άλλοι τομείς	20.459	22.240	24.710	24.307	24.806	25.801
Διάφοροι τομείς	31.768	31.768	32.457	31.631	31.815	32.805

Πηγές: Office des Changes

Δ.1 Αναπτυξιακός Νόμος - Κίνητρα Επενδύσεων

Ο νέος Επενδυτικός Χάρτης, ο οποίος υιοθετήθηκε τον Δεκέμβριο του 2022, αποτελεί βασικό εργαλείο της εθνικής στρατηγικής για την ανάκαμψη της μαροκινής οικονομίας (Νέο Αναπτυξιακό Μοντέλο έως το 2035), με στόχο την αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων που κατευθύνονται σε παραγωγικούς τομείς της μαροκινής οικονομίας, την χρηματοδότηση της σχεδιαζόμενης επέκτασης του κοινωνικού κράτους, καθώς και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Βασικά ζητούμενα του νέου Επενδυτικού Χάρτη αποτελούν επίσης η μείωση των γεωγραφικών ανισοτήτων, η ενίσχυση της ισότητας των φύλων και της απασχόλησης των νέων, η καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και η επιτάχυνση των επενδύσεων που εξυπηρετούν την ενεργειακή μετάβαση.

Ως προς τα χρηματοδοτικά κίνητρα, που προβλέπει ο νέος μαροκινός Επενδυτικός Χάρτης και τα σχετικά Διατάγματα που έχουν εκδοθεί, συγκρατούνται τα ακόλουθα:

- Η συνολική κρατική χρηματοδότηση ενός επενδυτικού έργου μπορεί να φτάσει έως και το 30% του συνολικού ποσού της ιδιωτικής επένδυσης, με το ακριβές ποσοστό να καθορίζεται βάσει συγκεκριμένων γενικών (θέσεις εργασίας, συμμετοχή γυναικών, βιώσιμη ανάπτυξη), τοπικών και τομεακών (τουρισμός, βιομηχανία, ψηφιοποίηση, μεταφορές, outsourcing, logistics, πολιτιστική βιομηχανία, υδατοκαλλιέργεια, ΑΠΕ και επεξεργασία απορριμμάτων) προμοδοτήσεων. Ειδική πρόβλεψη υφίσταται για επενδύσεις που, βάσει ορισμένων κριτηρίων, θεωρούνται στρατηγικού χαρακτήρα.

- Κριτήρια επιλεξιμότητας αποτελούν, είτε αποκλειστικά ο αριθμός των σταθερών θέσεων εργασίας που δημιουργούνται (> 150), είτε, σε συνδυασμό, το ύψος της επένδυσης (\geq 50 εκ. MAD, περίπου 5 εκ. ευρώ) και ο αριθμός των δημιουργούμενων σταθερών θέσεων εργασίας (τουλάχιστον 50). Επιλέξιμα είναι τα επενδυτικά έργα ανεξαρτήτως τομέα δραστηριότητας, με εξαίρεση τους τομείς της γεωργίας, των ακινήτων και του εμπορίου, οι οποίοι εξαιρούνται από τις ρυθμίσεις του Επενδυτικού Χάρτη, λόγω ειδικότερων ρυθμίσεων.

- Αρμόδιοι Φορείς για την υποστήριξη των ξένων επενδυτών στη χώρα είναι η Μαροκινή Υπηρεσία για την Ανάπτυξη των Επενδύσεων και των Εξαγωγών (AMDIE) και τα 12 Περιφερειακά Επενδυτικά Κέντρα (Centres Regionales d'Investissement), τα οποία ήδη λειτουργούν ως one stop shop, διευκολύνοντας τους υποψήφιους επενδυτές στην διεκπεραίωση των απαραίτητων διαδικασιών.

Αναφέρεται ότι από την θέση σε ισχύ του νέου Επενδυτικού Χάρτη, η Εθνική Επιτροπή Επενδύσεων (Υπουργικό όργανο, το οποίο αποφασίζει για την ένταξη των προτεινόμενων επενδυτικών έργων στα χρηματοδοτικά κίνητρα του νέου Επενδυτικού Χάρτη), υπό τον Μαροκινό Πρωθυπουργό, κ. Aziz Akhannouch, έχει ήδη συγκληθεί δύο φορές (Μάιο και Ιούλιο 2023), εγκρίνοντας την μερική χρηματοδότηση συνολικά 40 επενδυτικών έργων και 10 έργων στρατηγικού χαρακτήρα.

Για την προσέλκυση ΑΞΕ στο Μαρόκο, εξίσου, ή και περισσότερο, σημαντικός παράγοντας από την παροχή επενδυτικών κινήτρων είναι η γενικότερη βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος στην χώρα, ιδίως όσον αφορά την γραφειοκρατία, τις δικαστικές διαδικασίες και την διαφθορά.

Προς αυτή την κατεύθυνση και στο πλαίσιο εφαρμογής του «Οδικού Χάρτη για την Βελτίωση του Επιχειρηματικού Κλίματος στο Μαρόκο 2023-2026», έχουν ήδη ληφθεί μέτρα (τα αποτελέσματα των οποίων αναμένεται να φανούν) για διευκόλυνση της πρόσβασης σε έγγεια ιδιοκτησία, απλοποίηση και ψηφιοποίηση των διοικητικών διαδικασιών, και μείωση των καθυστερήσεων κατά την καταβολή των πληρωμών (σύμφωνα με πρόσφατη νομοθετική ρύθμιση, η προθεσμία πληρωμών καθορίστηκε από 60 ημέρες, από την ημερομηνία έκδοσης του τιμολογίου, αν δεν έχει συμφωνηθεί άλλως, έως το αργότερο 180 ημέρες, σε εξαιρετικές περιπτώσεις).

Σε αυτό το πλαίσιο βελτίωσης του επιχειρηματικού κλίματος, ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στις ΑΠΕ και στην σταδιακή απο-ανθρακοποίηση της μαροκινής βιομηχανίας, προς διατήρηση της ανταγωνιστικότητας των εγχωρίως παραγόμενων προϊόντων στην ευρωπαϊκή αγορά.

Σύμφωνα με τον μαροκινό Επενδυτικό Νόμο, η Κυβέρνηση εγγυάται για τους ξένους επενδυτές τον επαναπατρισμό τόσο του επενδυμένου κεφαλαίου όσο και των κερδών, υπό την προϋπόθεση ότι η αρχική επένδυση κεφαλαίου έχει κατατεθεί και καταχωρηθεί κατάλληλα.

Δ.2 Καθεστώς Ιδιωτικοποιήσεων

Τα τελευταία 20 χρόνια, ο τομέας των ιδιωτικοποιήσεων εξελίσσεται σταδιακά, ωστόσο αρκετοί τομείς παραμένουν υπό κρατικό μονοπώλιο (σιδηροδρομικές μεταφορές, ορισμένες ταχυδρομικές υπηρεσίες και αερολιμενικές υπηρεσίες). Η εταιρία φωσφάτων Office Cherifien des Phosphates (OCP), ανώνυμη εταιρεία που ανήκει κατά 95% στη μαροκινή κυβέρνηση, είναι από τους κορυφαίους εξαγωγείς φωσφορικών αλάτων και παραγώγων παγκοσμίως. Τα φωσφορικά άλατα θεωρούνται αποκλειστική ιδιοκτησία του κράτους και εξορύσσονται αποκλειστικά από τον OCP.

Ο Νόμος περί Ιδιωτικοποιήσεων του 1989 επιτάχυνε την ιδιωτικοποίηση περισσότερων από 100 δημόσιων επιχειρήσεων. Το άνοιγμα προς τον ιδιωτικό τομέα γίνεται, κυρίως, μέσω παραχωρήσεων, μετά από

διαδικασίες υποβολής προσφορών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι κρατικές εταιρίες εξακολουθούν να εποπτεύουν τις υποδομές, τις οποίες βελτιώνουν μέσω δημόσιων επενδύσεων.

Μετά από παροτρύνσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, το Μαρόκο έχει προχωρήσει σε άνοιγμα στους τομείς των τηλεπικοινωνιών, της διανομής νερού, της παραγωγής ενέργειας, της κλωστοϋφαντουργίας, της τεχνολογίας πληροφοριών, της κατασκευής και λειτουργίας αυτοκινητόδρομων και της διαχείρισης αποβλήτων. Σύμφωνα με τον Προϋπολογισμό του 2024, προγραμματίζονται ιδιωτικοποιήσεις ύψους 9 δισ. DH (περίπου 900.000 εκ. ευρώ).

Δ.3 Πιστοληπτική ικανότητα χώρας – Κίνδυνοι / προοπτικές

Απόδειξη των σταθερών μακροοικονομικών βάσεων της χώρας και του θετικού προσήμου των ακολουθούμενων, τα τελευταία έτη, οικονομικών πολιτικών, φαίνεται να αποτελούν: (i) η απαλοιφή του Μαρόκου από την «γκρίζα» λίστα με χώρες «υψηλού κινδύνου» για ξέπλυμα κεφαλαίων και χρηματοδότηση τρομοκρατίας, του Διακυβερνητικού Οργανισμού GAFI, τον Φεβρουάριο του 2023 (ii) η ένταξη της χώρας στον ιδιαίτερα ευνοϊκό προληπτικό μηχανισμό Ευέλικτης Γραμμής Πίστωσης (Flexible Credit Line - FCL) του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (IMF), για άνευ όρων δανεισμό έως του ποσού των 5 δισ. \$, για 2 χρόνια, τον Απρίλιο του 2023, και (iii) η διατήρηση της πιστοληπτικής αξιολόγησης του Μαρόκου σε «BB+/B», με σταθερές προοπτικές, από τους μεγάλους οίκους αξιολόγησης.

Σύμφωνα με το IMF, σημαντικές προκλήσεις που θα κληθεί να αντιμετωπίσει το Μαρόκο, κατά την επιδίωξη του για προώθηση των σχεδιαζόμενων οικονομικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων (λειτουργία Επενδυτικού Ταμείου Mohammed VI, εφαρμογή νέου Επενδυτικού Χάρτη, υλοποίηση Νέου Αναπτυξιακού Μοντέλου, επέκταση κοινωνικής ασφάλισης, βελτίωση υγειονομικής περίθαλψης, εκπαιδευτική μεταρρύθμιση), με ταυτόχρονη μείωση του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού, αναμένεται να είναι, αφενός οι συνεχιζόμενες πληθωριστικές πιέσεις, και αφετέρου, η ξηρασία και η διαχείριση των υδάτινων πόρων της χώρας.

Όσον αφορά τις επιπτώσεις του μεγάλου σεισμού στην περιοχή Al Haouz, κοντά στο Μαρακές, το Σεπτέμβριο του 2023, σύμφωνα με το Γεωλογικό Ινστιτούτο Ηνωμένων Πολιτειών (US Geological Survey), μπορεί να στοιχίσει στην μαροκινή οικονομία έως και το 8% του ΑΕΠ. Δεδομένου ότι, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, το ΑΕΠ της χώρας για το 2022 έφτασε τα 134,18 δισ. \$, η απώλεια μεταφράζεται σε περίπου 10,7 δισ. \$. Ωστόσο, εδώ αναλυτές επικεντρώνονται περισσότερο στις αναπτυξιακές προοπτικές που παρουσιάζονται κατά το στάδιο της ανασυγκρότησης (ειδικώς όσον αφορά κατασκευαστικό κλάδο), καθώς και στα δημοσιονομικά περιθώρια που υπάρχουν για στήριξη της ανοικοδόμησης των πληγείσων περιοχών. Περαιτέρω, οι επιπτώσεις για επιμέρους τομείς της μαροκινής οικονομίας, όπως ο τουρισμός, η γεωργία και η εξορυκτική δραστηριότητα (έχουν καταγραφεί ζημιές σε ορισμένα ορυχεία), εκτιμάται ότι ενδέχεται να μην είναι τόσο εκτεταμένες, λαμβάνοντας υπόψη ότι η πόλη του Μαρακές έχει υποστεί περιορισμένες υλικές ζημιές και ότι η εν λόγω περιοχή δεν συνεισέφερε σημαντικά στην συνολική εθνική αγροτική παραγωγή.

Συναφώς, σύμφωνα με εκτιμήσεις του οίκου αξιολογήσεων Fitch Ratings, οι οποίες δημοσιεύτηκαν στις 28 Σεπτεμβρίου 2023, η ανασυγκρότηση των περιοχών που επλήγησαν από τον σεισμό της 8ης Σεπτεμβρίου θα οδηγήσει, βραχυπρόθεσμα, σε αύξηση των δημόσιων δαπανών, των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και του

δημόσιου χρέους. Ωστόσο, η διεθνής βοήθεια και τα εμβάσματα των Μαροκινών που διαβιούν στο εξωτερικό θα συμβάλουν στην ελάφρυνση μέρους του κόστους ανασυγκρότησης και στη στήριξη της εξωτερικής χρηματοπιστωτικής σταθερότητας της χώρας.

Συγκεκριμένα, ο οίκος Fitch, αν και αναγνώρισε ότι θα υπάρξουν σημαντικές πιέσεις όσον αφορά την ρευστότητα, σημείωσε ότι η χώρα έχει στην διάθεσή της, από τον Απρίλιο του 2023, Ευέλικτη Γραμμή Πίστωσης (Flexible Credit Line - FCL) με το ΔΝΤ, για ποσό περίπου 5 δισ. \$, η οποία μπορεί να αξιοποιηθεί, αν κριθεί σκόπιμο. Ο αμερικανικός οίκος αναμένει, επίσης, αύξηση των εμβασμάτων και δωρεών από πλευράς της μεγάλης μαροκινής διασποράς, όπως συνέβη και κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19. Τα εμβάσματα ισοδυναμούσαν, το 2022, με περίπου 8,3% του ΑΕΠ και αυξήθηκαν ήδη κατά 10% μεταξύ της περιόδου Ιανουαρίου-Ιουλίου τ.έ. σε σχέση με πέρυσι, φτάνοντας τα 66 δισ. DH (περίπου 6,6 δισ. ευρώ). Ταυτόχρονα, ο οίκος Fitch εκτιμά ότι ο τουρισμός παραμένει ένας σημαντικός μοχλός της οικονομικής ανάπτυξης και των κερδών σε ξένο συνάλλαγμα. Αν και ο σεισμός θα μπορούσε να εμποδίσει την ανάκαμψη του κλάδου μετά την πανδημία, εν τούτοις παρατηρείται ότι τα τουριστικά έσοδα είχαν ήδη αυξηθεί κατά 50,9% το πρώτο εξάμηνο του 2023, σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο πέρυσι, φτάνοντας πολύ πάνω από τα προ πανδημίας επίπεδα. Επιπλέον, οι τουριστικοί φορείς αναφέρουν περισσότερες αναβολές παρά ακυρώσεις κρατήσεων. Τέλος, ο εν λόγω οίκος αξιολόγησης διαπίστωσε, ότι τα κύρια κέντρα σημαντικής βιομηχανικής δραστηριότητας, όπως ο κλάδος της αυτοκινητοβιομηχανίας, δεν βρίσκονταν κοντά στο επίκεντρο και δεν αναμένεται ότι θα επηρεαστούν σημαντικά από τον σεισμό.

Στο περιθώριο της Ετήσιας Συνόδου ΔΝΤ και Παγκόσμιας Τράπεζας, η οποία πραγματοποιήθηκε στο Μαρακές, τον Οκτώβριο του 2023, το μαροκινό Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών υπέγραψε Συμφωνίες χρηματοδότησης τόσο με τον Διεθνή Οργανισμό Χρηματοδότησης (International Finance Corporation –IFC) για χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα της χώρας, ύψους 195 εκ. \$, όσο και με την Αφρικανική Τράπεζα Εισαγωγών-Εξαγωγών (Banque africaine d'import-export - Afreximbank) για την χρηματοδότηση του εμπορίου εντός και εκτός Αφρικής, ύψους 1 δισ. \$. Εντός του ίδιου μήνα, το Μαρόκο εξασφάλισε από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων επιπλέον χρηματοδότηση ύψους 1 δισ. ευρώ, χρονικής διάρκειας 3 ετών, για την υλοποίηση του Προγράμματος ανασυγκρότησης των πληγεισών από τον σεισμό περιοχών. Τέλος, όσον αφορά την Παγκόσμια Τράπεζα, η χρηματοδότηση έχει ήδη αυξηθεί από 1,2 σε 1,8 δισ. \$, με προοπτικές περαιτέρω αύξησης.

Ε. ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ - ΠΡΟΜΗΘΕΙΕΣ

Ο τομέας των Δημοσίων Διαγωνισμών στο Μαρόκο, κυρίως όσον αφορά έργα υποδομής, ΑΠΕ, θαλάσσιες μεταφορές και ψηφιακά συστήματα, προσφέρει αξιόλογες προοπτικές για την δραστηριοποίηση ελληνικών επιχειρήσεων στη χώρα, ιδιαιτέρως σε περιπτώσεις αναπτυξιακών έργων που τυγχάνουν ευρωπαϊκής ή άλλης αναπτυξιακής χρηματοδότησης (ανεξάρτητα ή σε συνεργασία με μαροκινές, ή άλλες ευρωπαϊκές, εταιρίες). Ενδεικτικό είναι το γεγονός, ότι από 195 δισ. DH (περίπου 19 δισ. ευρώ) το 2018, οι δημόσιες επενδύσεις, το 2023, έφτασαν τα 300 δισ. DH (περίπου 30 δισ. ευρώ). Ωστόσο, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη ενδεχόμενες καθυστερήσεις κατά την λήψη των αμοιβών, οι οποίες σχετίζονται με αυξημένες απαιτήσεις τεχνικής φύσης από πλευράς μαροκινών αναθετουσών Αρχών. Στους κλάδους των κατασκευών, λιμενικών έργων (Archirodon Group, Atlantic Dredging) και θαλάσσιων μεταφορών (Attica Group) υπάρχει ήδη ελληνική παρουσία.

Το Μαρόκο δεν είναι μέλος της Συμφωνίας του ΠΟΕ για τις Δημόσιες Συμβάσεις και η Συμφωνία Σύνδεσης ΕΕ-Μαρόκου δεν περιέχει συναφή ειδική ρύθμιση. Στους Δημόσιους Διαγωνισμούς έργων, υπηρεσιών και προμηθειών, υφίσταται δυνατότητα συμμετοχής τόσο εγχώριων, όσο και αλλοδαπών επιχειρήσεων, ωστόσο, ισχύουν σημαντικά προνόμια για τις εγχώριες εταιρίες, βάσει της αρχής της Εθνικής Προτίμησης. Πρόσφατο σχετικό Διάταγμα (Décret no 2.22.431), που τέθηκε σε ισχύ την 1η Σεπτεμβρίου 2023, ενίσχυσε έτι περαιτέρω την αρχή της Εθνικής Προτίμησης, καθώς και τις εγγυήσεις διαφάνειας. Ειδικότερα:

- Το συγκεκριμένο Διάταγμα εντάσσεται στο πλαίσιο υλοποίησης του εθνικού «Οδικού Χάρτη για την Βελτίωση του Επιχειρηματικού Κλίματος στο Μαρόκο (2023-2026)», αντανάκλωντας τις προτεραιότητες που τίθενται από το «Νέο Αναπτυξιακό Μοντέλο» της χώρας, με χρονικό ορίζοντα το 2035, καθώς και την επιδίωξη της μαροκινής Κυβέρνησης να καταστήσει τις ιδιωτικές επενδύσεις μοχλό οικονομικής ανάπτυξης και δημιουργίας σταθερών θέσεων εργασίας.
- Στοχεύοντας στην ενίσχυση της **αρχής της διαφάνειας** και εφαρμοζόμενο στο σύνολο, σχεδόν, των Δημόσιων Φορέων, το νέο Διάταγμα θέτει προϋποθέσεις έγκαιρου προγραμματισμού των Δημοσίων Διαγωνισμών από πλευράς αναθετουσών Αρχών και προβλέπει ότι η δημοσίευση των Διαγωνισμών, καθώς και η διαδικασία υποβολής και ανοίγματος των προσφορών πραγματοποιούνται αποκλειστικά ηλεκτρονικά, μέσω της σχετικής διαδικτυακής πύλης που ήδη λειτουργεί (<https://www.marchespublics.gov.ma/pmmp/>).
- Σύμφωνα με το εν λόγω Διάταγμα, εξακολουθεί να ισχύει η δυνατότητα συμμετοχής στους Δημόσιους Διαγωνισμούς έργων, υπηρεσιών και προμηθειών, τόσο εγχώριων, όσο και αλλοδαπών επιχειρήσεων, ωστόσο, ενισχύεται η αρχή της **Εθνικής Προτίμησης** (Préférence Nationale), μέσω πρόβλεψης σημαντικών προνομίων για τις εγχώριες εταιρίες, προς στήριξη του εθνικού παραγωγικού ιστού.

Ενδεικτικά, αναφέρονται οι εξής, ευνοϊκές για τις εγχώριες εταιρίες, ρυθμίσεις:

- Πρόβλεψη ότι οι Δημόσιοι Διαγωνισμοί για ποσά μικρότερα των 10 εκ. DH (περίπου 1 εκ. ευρώ), σε περιπτώσεις έργων, και 1 εκ. DH (περίπου 100.000 ευρώ), σε περιπτώσεις προμηθειών και υπηρεσιών, θα αφορούν αποκλειστικά εγχώριες επιχειρήσεις, με εξαίρεση έργα που τυγχάνουν αναπτυξιακής χρηματοδότησης.

- Πρόβλεψη ότι το 30% των σχεδιαζόμενων δημοσίων συμβάσεων κάθε Φορέα, ετησίως, θα αφορά εγχώριες μικρές και μικρο-μεσαίες επιχειρήσεις, συνεταιρισμούς και αυτοαπασχολούμενους επιχειρηματίες.

- Εφαρμογή επιβάρυνσης 15% στην τιμή προσφοράς των αλλοδαπών εταιριών, σε περίπτωση ύπαρξης υψηλότερης προσφοράς από πλευράς εγχώριας επιχείρησης.
- Προτίμηση των εγχώριων, σε περίπτωση ύπαρξης προσφορών ίδιου επιπέδου τιμής και ποιότητας εκ μέρους μαροκινών και αλλοδαπών εταιριών.
- Όσον αφορά τις δημόσιες συμβάσεις υπηρεσιών, που σχετίζονται με πληροφοριακά συστήματα, οι συμμετέχουσες αλλοδαπές εταιρίες θα πρέπει να εξασφαλίζουν συμμετοχή Μαροκινών εμπειρογνομόνων σε ποσοστό τουλάχιστον 20%.

Ορισμένα εκ των ανωτέρω προνομίων, όχι πάντως το σύνολο, προβλέπονταν και σε προηγούμενες νομοθετικές ρυθμίσεις (1998, 2007 και 2013) και Εγκυκλίου (2020) για τους Δημόσιους Διαγωνισμούς, χωρίς, ωστόσο, μέχρι στιγμής, να εφαρμόζονται με συνέπεια από τους δημόσιους Φορείς, τακτική η οποία επιδιώκεται να αλλάξει με την εφαρμογή της νέας συνολικής κανονιστικής ρύθμισης.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόβλεψη δυνατότητας έναρξης Δημόσιου Διαγωνισμού μετά από υποβολή προσφοράς, ιδία πρωτοβουλία, από πλευράς ιδιωτικής επιχείρησης, στις περιπτώσεις που επιβεβαιώνεται η ύπαρξη ανάγκης, η οποία δεν είχε, μέχρι εκείνη τη στιγμή, εντοπιστεί από την αναθέτουσα Αρχή. Σε περίπτωση που ο Διαγωνισμός διενεργηθεί, αλλά τελικά δεν επιλεγεί η συγκεκριμένη εταιρία, της απονέμεται κάποιο ποσό ως μπόνους.

- Η διαδικτυακή πύλη, στην οποία αναρτώνται σχεδόν το σύνολο των Δημόσιων Διαγωνισμών είναι διαθέσιμη στο εξής σύνδεσμο: <https://www.marchespublics.gov.ma/pmmp/>.
- Στην διαδικτυακή πύλη της Εθνικής Εταιρίας Αυτοκινητοδρόμων του Μαρόκου (<https://achats.adm.co.ma>), είναι διαθέσιμο, για τους ενδιαφερόμενους, το σύνολο των αρχείων που αφορούν τους διαγωνισμούς του εν λόγω φορέα.
- Πληροφορίες για τις τρέχουσες δημοπρατήσεις έργων ΑΠΕ βρίσκονται διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του αρμόδιου μαροκινού Οργανισμού MASEN (Moroccan Agency for Sustainable Energy): <https://www.masen.ma/fr>.
- Οι ενδιαφερόμενοι για προκηρύξεις διαγωνισμών, για την ίδρυση υδατοκαλλιεργητικών μονάδων, μπορούν να ενημερώνονται σχετικά μέσα από την ιστοσελίδα της μαροκινής Αρχής Agence Nationale pour le Développement de l'Aquaculture (ANDA), www.anda.gov.ma.

Συμπερασματικά, ιδιαίτως αξιόλογες ευκαιρίες εντοπίζονται όσον αφορά την συμμετοχή ελληνικών επιχειρήσεων σε Δημόσιους Διαγωνισμούς (ανεξάρτητα ή σε συνεργασία με εγχώριες ή άλλες ευρωπαϊκές εταιρίες), για κατασκευή μεγάλων έργων υποδομής (αυτοκινητόδρομοι, λιμένες, αεροδρόμια, μονάδες επεξεργασίας υδάτων, εγκαταστάσεις αφαλάτωσης, έργα ΑΠΕ), και σε διαρθρωτικά έργα, τα οποία τυγχάνουν της υποστήριξης της Ε.Ε.. Δεδομένων των προτιμησιακών ρυθμίσεων του νέου Διατάγματος και των ιδιαιτεροτήτων της μαροκινής γραφειοκρατίας και επιχειρηματικής κουλτούρας, για την επιτυχή συμμετοχή ελληνικών επιχειρήσεων σε Δημόσιους Διαγωνισμούς στην χώρα, κρίνεται σκόπιμη η εξεύρεση αξιόπιστων επιτόπιων συνεργατών, η συμμετοχή μέσω εγχώριας εταιρίας ή/και η συνεργασία με έμπειρους εγχώριους εργολάβους.

ΣΤ. ΚΛΑΔΟΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΓΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

ΣΤ.1 Κατασκευές - Δομικά υλικά - Κτιριακός εξοπλισμός

Ο κατασκευαστικός τομέας είναι διαχρονικά ένας από τους πλέον στρατηγικούς και δυναμικούς της μαροκινής οικονομίας (παρά την κάμψη λόγω πανδημίας), λόγω αυξημένων οικοδομικών αναγκών, εκτεταμένων προγραμμάτων δημοσίων έργων (λιμένες, αυτοκινητόδρομοι, αεροδρόμια, φράγματα) και τακτικών δράσεων στεγαστικής πολιτικής.

Συνεπώς, ευκαιρίες εντοπίζονται τόσο για τις ελληνικές κατασκευαστικές εταιρίες και εταιρίες μελετών (ειδικώς όσον αφορά την συμμετοχή σε δημόσια έργα, ανεξάρτητα ή σε συνεργασία με εγχώριες εταιρίες), όσο και για τις ελληνικές εταιρίες δομικών υλικών.

Ευρύ περιθώριο περαιτέρω ανάπτυξης των ελληνικών εξαγωγών δομικών υλικών και κτιριακού εξοπλισμού εντοπίζεται όσον αφορά ειδικά άσφαλτο, πέτρες, μάρμαρα, χρώματα, μονωτικά, πάνελ, επιχρίσματα, σωλήνες, γεωμεμβράνες, μεταλλικά τεχνουργήματα, εργαλεία, ηλεκτρολογικό και υδραυλικό εξοπλισμό, εγκαταστάσεις κλιματισμού, είδη υγιεινής, συσκευές, συστήματα ασφαλείας, συστήματα αυτοματισμού, συστήματα σκίασης κ.α..

Μεγάλες κλαδικές εκθέσεις: Salon International du Bâtiment, (SIB) - επόμενη διοργάνωση 20-24 Νοεμβρίου 2024, και Expro du BTP - επόμενη διοργάνωση 6-10 Δεκεμβρίου 2023 (οι διοργανωτές μάλιστα της τελευταίας έχουν εκδηλώσει ειδικό ενδιαφέρον για την συμμετοχή ελληνικών εταιριών σε προνομιακές τιμές ενοικίασης εκθεσιακού χώρου).

ΣΤ.2 Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας

Η έλλειψη εγχώριων ενεργειακών πλουτοπαραγωγικών πηγών, σε συνδυασμό με την ανοδική πορεία των τιμών των εισαγόμενων ορυκτών καυσίμων και τους φιλόδοξους εθνικούς στόχους για απο-ανθρακοποίηση της βιομηχανίας, ωθούν το Μαρόκο σε συστηματική επιδίωξη ανάπτυξης των ΑΠΕ (και του πράσινου υδρογόνου).

Στόχος: η παραγόμενη ηλεκτρική ενέργεια να προέρχεται από ΑΠΕ σε ποσοστό άνω του 52%, έως το 2030. Η επίτευξη του εν λόγω στόχου επιδιώκεται τόσο μέσω της παρεχόμενης στήριξης από συναφή ευρωπαϊκά προγράμματα, όσο και σε διμερή βάση.

Επιπλέον, επισημαίνεται ότι το Μαρόκο κατατάσσεται μεταξύ των χωρών με τις πλέον ενθαρρυντικές προοπτικές, παγκοσμίως, στον τομέα παραγωγής πράσινου υδρογόνου.

Ευκαιρίες για τις ελληνικές επιχειρήσεις εντοπίζονται όσον αφορά την κατασκευή υποδομών παραγωγής, μεταφοράς και διανομής ηλεκτρικής ενέργειας, παραγόμενης από ΑΠΕ (ανεξάρτητα ή σε συνεργασία με ευρωπαϊκές ή μαροκινές εταιρίες), καθώς και την εξαγωγή προς το Μαρόκο συναφούς εξοπλισμού.

Μεγάλες κλαδικές εκθέσεις: Solaire Expo Maroc - επόμενη διοργάνωση 27-29 Φεβρουαρίου 2024, Global Green Event by Pollutec - επόμενη διοργάνωση 22-25 Νοεμβρίου 2025.

ΣΤ.3 Διαχείριση Υδάτινων Πόρων – Αφαλάτωση - Επεξεργασία λυμάτων - Τεχνολογίες επεξεργασίας και εξοικονόμησης νερού

Η διαχείριση των υδάτινων πόρων αποτελεί μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις (ενδεχομένως, πλέον η σημαντικότερη) που καλείται να αντιμετωπίσει η μαροκινή οικονομία, δεδομένης της λειψυδρίας, λόγω συρρίκνωσης του υδροφόρου ορίζοντα και συνεπεία των επαναλαμβανόμενων ξηρασιών, οι οποίες αποτελούν πλέον διαρθρωτικό πρόβλημα.

Προς περιορισμό του προβλήματος, επιδιώκεται, μεταξύ άλλων, ο πολλαπλασιασμός των σταθμών επεξεργασίας λυμάτων (πραγματοποιείται εκτεταμένη επαναχρησιμοποίηση του νερού για άρδευση) και των μονάδων αφαλάτωσης θαλασσινού νερού (μέχρι στιγμής, λειτουργούν 9 μονάδες αφαλάτωσης και βρίσκονται υπό κατασκευή άλλες 5).

Η διαρκής επιδίωξη της Μαροκινής Κυβέρνησης για την ένταξη στην μαροκινή οικονομία νέων εργαλείων και μεθόδων εξοικονόμησης και αποτελεσματικότερης διαχείρισης των υδάτινων πόρων, δημιουργεί ευκαιρίες τόσο θεσμικής, όσο και επιχειρηματικής συνεργασίας (μεταφορά τεχνογνωσίας, κατασκευή σχετικών υποδομών, εξαγωγή καινοτόμων μηχανισμών και μεθόδων). Προοπτικές εντοπίζονται σε κάθε τομέα, που σχετίζεται με το νερό, από αρδευτικούς μηχανισμούς, μέχρι την παραγωγή πράσινου υδρογόνου.

ΣΤ.4 Θαλάσσιες Μεταφορές

Το Μαρόκο αποτελεί κόμβο μεταφοράς εμπορευμάτων, αλλά και επιβατών, μεταξύ Αφρικής και Ευρώπης, και όχι μόνο. Η χώρα διαθέτει 43 λιμένες, από τους οποίους 14 εμπορικοί, 22 αλιευτικοί και 7 μαρίνες σκαφών αναψυχής.

Το λιμενικό συγκρότημα «Tanger Med» αποτελεί το μεγαλύτερο λιμάνι διαμετακομιστικού εμπορίου στην Αφρική και από τα μεγαλύτερα της Μεσογείου. Το 2022, διακινήθηκαν, μέσω αυτού, συνολικά 107.822.662 τόνοι εμπορευμάτων και 7.596.845 εμπορευματοκιβώτια (αύξηση 6%, σε σχέση με το 2021).

Επιπλέον, έχει ήδη ξεκινήσει η κατασκευή των δύο νέων μεγάλων λιμένων «New Port of Nador West-Med» και «New Port of Dakhla Atlantique», στο Nador και στην Dakhla αντίστοιχα, τα οποία προγραμματίζεται να υπερβούν σε χωρητικότητα το «Tanger-Med».

Η δυναμική αυτή δημιουργεί προοπτικές τόσο θεσμικής, όσο και επιχειρηματικής συνεργασίας στον τομέα των θαλασσίων μεταφορών, τομέα ιδιαίτερης βαρύτητας για την ελληνική οικονομία. Έχει εκδηλωθεί, παλαιότερα, ενδιαφέρον από την μαροκινή πλευρά για συνεργασία με Έλληνες εφοπλιστές στον τομέα των θαλάσσιων μεταφορών.

ΣΤ.5 Αγροτικός και αλιευτικός εξοπλισμός - Ενδιάμεσα προϊόντα - Τεχνολογίες επεξεργασίας τροφίμων

Η αγροτική παραγωγή και η αλιεία αποτελούν έναν πολύ σημαντικό τομέα της μαροκινής οικονομίας, ο οποίος απασχολεί πάνω από το 30% του συνολικού πληθυσμού.

Η χώρα έχει σημαντική εγχώρια παραγωγή των περισσότερων αγροτικών προϊόντων μεσογειακής διατροφής, η οποία, ωστόσο, δυσκολεύεται να καλύψει την εσωτερική ζήτηση σε περιόδους ξηρασίας (πχ. σιτηρά, μέλι κ.α.) και έντονης κατανάλωσης (πχ. περίοδος ραμαζανιού), οπότε η επιπλέον ζήτηση καλύπτεται με εισαγωγές. Το ζήτημα της διατροφικής ασφάλειας και των αυξημένων αναγκών για εισαγωγή σιτηρών, απασχολεί έντονα την μαροκινή κυβέρνηση, ιδιαίτερος λόγω του πολέμου στην Ουκρανία και της έντονης ξηρασίας. Σημειώνεται, ότι τα διατροφικά προϊόντα που απευθύνονται στην μαροκινή αγορά πρέπει να είναι χαλάλ.

Ευκαιρίες στον αγρο-διατροφικό τομέα εντοπίζονται όσον αφορά συγκεκριμένα προϊόντα (π.χ. δένδρúλλια, αρωματικά φυτά, μέλι, ακτινίδια, χαρούπια, γαλακτοκομικά, βόειο κρέας, συγκεκριμένα αλιεύματα, γλυκίσματα, πίτες κ.α.) και, κυρίως, τον αγροτικό, κτηνοτροφικό και αλιευτικό εξοπλισμό, τα ενδιάμεσα προϊόντα (π.χ. ζωτροφές, παρασιτοκτόνα), καθώς και προϊόντα και τεχνολογίες επεξεργασίας και αξιοποίησης αγρο-διατροφικών προϊόντων, τυποποίησης και ποιοτικού ελέγχου.

Υγειονομικά πιστοποιητικά μεταξύ Ελλάδας και Μαρόκου έχουν ήδη συμφωνηθεί όσον αφορά τις εξαγωγές (i) αλιευτικών προϊόντων, (ii) γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων, (iii) μελιού και προϊόντων μελισσοκομίας και (iv) τροφών για ζώα συντροφιάς.

Επενδυτικές και εξαγωγικές ευκαιρίες (εξοπλισμός, τεχνογνωσία) εντοπίζονται και στον τομέα της υδατοκαλλιέργειας.

Μεγάλη αγροτική κλαδική έκθεση: Salon International de l'Agriculture au Maroc (SIAM), επόμενη διοργάνωση Μάιος του 2024.

Μεγάλη έκθεση του τομέα της αλιείας και της υδατοκαλλιέργειας: Halieutis, επόμενη διοργάνωση Φεβρουάριος 2025.

ΣΤ.6 Άλλες χρήσιμες πληροφορίες

Συμπληρωματικά προς τους ανωτέρω κλάδους ειδικού ενδιαφέροντος, συγκρατούνται, επίσης, τα ακόλουθα:

- Προοπτικές εντοπίζονται και στους ακόλουθους τομείς (εντός παρενθέσεως οι αντίστοιχες κλαδικές εκθέσεις): χημικά και πλαστικά (Plast Expo), ιατρικός εξοπλισμός (Morocco Medical Expo), καινοτομία, ψηφιακά προϊόντα και υπηρεσίες (Gitex Africa).
- Η ανελαστική εξάρτηση από τις εισαγωγές πετρελαιοειδών (πετρέλαιο, υδροποιημένα αέρια πετρελαίου, φυσικό αέριο, λιπαντικά, άνθρακας, άσφαλτος οδοποιίας), με μερίδιο 20% επί του συνόλου των

εισαγωγών της χώρας, δημιουργεί ευρύ περιθώριο για διατήρηση και αύξηση των εξαγωγών επεξεργασμένων καυσίμων, λιπαντικών και υγροποιημένων αερίων πετρελαίων, η τιμή λιανικής πώλησης των οποίων καθορίζεται και επιδοτείται από το κράτος.

- Αυξημένες προκλήσεις όσον αφορά την εμπορική συνεργασία, προκύπτουν λόγω της συνεπούς, μετά την πανδημία, επιδίωξης της Μαροκινής Κυβέρνησης για ενίσχυση της αυτάρκειας της μαροκινής οικονομίας, μέσω προστασίας / ανάπτυξης της εγχώριας βιομηχανικής βάσης και μείωσης του εμπορικού ελλείμματος. Συγκεκριμένα, εφαρμόζεται Πολιτική Υποκατάστασης Εισαγωγών για ορισμένες κατηγορίες προϊόντων (π.χ. φάρμακα), σε συνδυασμό με προώθηση του brand “made in Morocco”, μέτρα εμπορικής άμυνας για βιομηχανικά προϊόντα, υποχρεωτικά πρότυπα, πιστοποιητικά και διαδικασίες αδειοδότησης, ειδικώς για βιομηχανικά και ηλεκτρονικά προϊόντα.
- Το Μαρόκο, πέρα από τις ευκαιρίες που προσφέρει η εσωτερική του αγορά (πληθυσμός 36 εκ.), μπορεί να προσφέρει και χρήσιμους διαύλους πρόσβασης στις αγορές όλης της Αφρικής, και ιδίως της Δυτικής Αφρικής. Η συνεργασία Ελλήνων εξαγωγέων με μαροκινά δίκτυα διανομής μπορεί να προωθήσει την εξωστρέφεια των ελληνικών προϊόντων σε πιο μακρινές (και άρα πιο δύσκολα προσβάσιμες) αφρικανικές αγορές.
- Η επανέναρξη απευθείας πτήσεων Αθήνας-Μαρακές, από τον Δεκέμβριο του 2022, αναμένεται να διευκολύνει τις τουριστικές και επαγγελματικές μετακινήσεις μεταξύ των δύο χωρών. Η ενδεχόμενη επανέναρξη απευθείας πτήσεων με την Καζαμπλάνκα θα διευκόλυε ακόμη περισσότερο τις επιχειρηματικές επαφές.
- Η ύπαρξη Επιχειρηματικού Συμβουλίου (ΣΕΒ - CGEM) δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για στενότερη άμεση συνεργασία μεταξύ των δύο επιχειρηματικών κοινοτήτων.
- Ο ανταγωνισμός που υπάρχει από ισπανικά, γαλλικά, ιταλικά, κινεζικά και τουρκικά προϊόντα και επιχειρήσεις, τόσο μέσω εδώ εγκατεστημένων θυγατρικών, όσο και εκτεταμένων εξαγωγών, επιβάλλει στους νεοεισερχόμενους στην μαροκινή αγορά την πραγματοποίηση δαπανών προβολής και τη διάθεση επαρκούς χρόνου δικτύωσης. Ο παράγοντας εξοικονόμησης κόστους, καθώς και η ικανότητα προσαρμογής στα συναλλακτικά ήθη της χώρας και ανάπτυξης ειλικρινών διαπροσωπικών σχέσεων, πρέπει να θεωρούνται ως καθοριστικές παράμετροι για την τελική επιλογή συνεργάτη εκ μέρους των μαροκινών επιχειρηματιών. Η έναρξη και διατήρηση μακροχρόνιων συνεργασιών με αξιόπιστους μαροκινούς συνεργάτες μπορεί να διευκολυνθεί σημαντικά μέσω πραγματοποίησης συχνών επαγγελματικών ταξιδιών, καθώς και σταθερής συμμετοχής σε μεγάλες κλαδικές εκθέσεις στη χώρα (για παράδειγμα Siam, Halieutis, Sib, Solaire). Η χρήση της αραβικής ή της γαλλικής γλώσσας μπορεί να διευκολύνει αρκετά την ανάπτυξη επαγγελματικών επαφών, χωρίς, ωστόσο, να αποκλείεται η συνεννόηση στα αγγλικά, ειδικά όσον αφορά τις μεγάλες επιχειρήσεις.

Z. ΧΡΗΣΙΜΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

🇬🇷 ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΡΑΜΠΑΤ

Διεύθυνση: 18 Rue Aït Hdidou, Souissi, Rabat 10 000

Τηλέφωνο: +212 537638975

Email: gremb.rab@mfa.gr

Website: www.mfa.gr/missionsabroad/fr/morocco.html

🇬🇷 ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΡΑΜΠΑΤ

18 Rue Aït Hdidou, Souissi, Rabat 10 000

Τηλέφωνο: +212 537638975

Email: ecocom-rabat@mfa.gr

Website: www.agora.mfa.gr/ta-grafeia-oikonomikon-emporikon-upotheseon/grafeia-ana-xora/office/853

🇬🇷 ΠΡΟΞΕΝΕΙΟ ΡΑΜΠΑΤ

18 Rue Aït Hdidou, Souissi, Rabat 10 000

Τηλέφωνο: +212 537655454

Email: grcon.rab@mfa.gr

ΜΑΡΟΚΙΝΕΣ ΑΡΧΕΣ

🇬🇷 Επίσημη ιστοσελίδα του Βασιλείου του Μαρόκου - Πρόσβαση στην ιστοσελίδα του συνόλου των μαροκινών Κεντρικών και Περιφερειακών Αρχών <https://www.maroc.ma/fr/contact-administration>

🇬🇷 Ιστότοπος με στοιχεία επικοινωνίας όλων των μαροκινών Υπουργείων και των εποπτευόμενων από αυτά Οργανισμών και Ερευνητικών Ινστιτούτων (κυρίως ευρύτερης οικονομικής φύσης)

<https://lof.finances.gov.ma/fr/liens-utiles/minist%C3%A8res-marocains>

🇬🇷 SECRETARIAT GENERAL DU GOUVERNEMENT

Διεύθυνση : Quartier administratif, Avenue Mohamed V, Rabat - Chellah, Rabat

Τηλ.: +212 537739295

Website: <https://www.sgg.gov.ma/>

🇬🇷 MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES DE LA COOPÉRATION AFRICAINE ET DES MAROCAINS RÉSIDANT À L'ÉTRANGER

Διεύθυνση : 7 rue F. Roosevelt, Rabat

Τηλ.: +212 537761125

Website : www.diplomatie.ma

🇬🇷 MINISTERE DE LA JUSTICE

Διεύθυνση : Place Mamounia, BP 1015 Rabat

Τηλ.: +212 537213737

Email: Mjustice@justice.gov.ma

Website: www.justice.gov.ma

🇬🇷 MINISTERE DES HABOUS ET DES AFFAIRES ISLAMIQUES

Διεύθυνση : Mechouar, Rabat

Τηλ.: +212 537766851 / +212 537766801

Website: <https://www.habous.gov.ma/fr/>

MINISTERE DE L'ECONOMIE ET DES FINANCES

Διεύθυνση : Bd. Med V. Quartier Administratif Rabat – Chellah

Τηλ.: +212 537677501

Fax: +212 537677526

E-mail : internet@finances.gov.ma

MINISTERE DE L'EQUIPEMENT ET DE L'EAU

Διεύθυνση : Quartier Administratif, BP597, Rabat-Chellah

Téléphone: +212 537684242

Fax: +212 537684170

Website: <https://www.equipement.gov.ma/>

MINISTERE DE L'EDUCATION NATIONALE, DU PRESCOLAIRE ET DES SPORTS

Διεύθυνση : Siège central-Bab Rouah

Τηλ.: +212 537687219

Fax : +212 537771874

Website: <https://www.men.gov.ma/>

MINISTERE DE LA SANTE ET DE LA PROTECTION SOCIALE

Διεύθυνση: 335. Avenue Mohamed V RABAT

Τηλ.: +212 537761025 /+212 537761403/ +212 537763662

Fax: +212 537763895

E-mail: Contact@sante.gov.ma

Website: <https://www.sante.gov.ma/>

MINISTERE DE L'AMENAGEMENT DU TERRITOIRE NATIONAL, DE L'URBANISME, DE L'HABITAT ET DE LA POLITIQUE DE LA VILLE

Aménagement du Territoire National et Urbanisme

Διεύθυνσης : Immeuble Fadaa Ennakhil 1 - Espace les Palmiers, Angle Av Mehdi Benbarka et Annakhil Hay Riad, Rabat 10000 - Maroc

Annexe I : Angle Michlifen et Bou Iblane, Agdal – 10000 – Rabat

Annexe II : Hassan, Rabat, Maroc

Τηλ.: +212 537565003

Email: contact@muat.gov.ma

Website : <https://muat.gov.ma/>

Habitat et Politique de la Ville

Διεύθυνση : Rues Al Jouaze & Al Joumaize, Rabat 10000, Maroc

Τηλ.: +212 537577372

Email: contact@mhpv.ma

Website: <https://muat.gov.ma/>

MINISTERE DE L'AGRICULTURE, DE LA PECHE MARITINE, DU DEVELOPPEMENT RURAL ET DES EAUX ET FORETS

Διεύθυνση : Avenue Mohamed V, Quartier administratif Place Abdellah Chefchaouni B.P.607, Rabat

Telephone: +212 802002050

Email: agri.contact@gmail.com

Website: <https://www.agriculture.gov.ma/>

MINISTERE DE L'INCLUSION ECONOMIQUE, DE LA PETITE ENTREPRISE, DE L'EMPLOI ET DES COMPETENCES

Διεύθυνση : Rue Al Jommayz, Hay riad, Rabat

Τηλ.: +212 537760521

Email: communication@emploi.gov.ma

Website: <https://miepeec.gov.ma/>

MINISTERE DE L'INDUSTRIE ET DU COMMERCE

Διεύθυνση: Quartier administratif, Rabat, Maroc.

Τηλ.: +212 53776522

Website : <https://www.mcinet.gov.ma/>

MINISTERE DU TOURISME, DE L'ARTISANAT ET DE L'ECONOMIE SOCIALE ET SOLIDAIRE

Tourisme

Διεύθυνση : Av. Ennakhil, Hay Ryad-Rabat

Τηλ.: +212 537577800

Fax : +212 537577901

Website: <https://mtaess.gov.ma/fr/tourisme/>

Artisanat et Economie Sociale

Διεύθυνση : Avenue Mae Al Aynayne , Bp 6435, Haut Agdal , Rabat Instituts – Maroc

Téléphone: +212 537276290/91

Website: <https://mtaess.gov.ma/fr/artisanat>

MINISTERE DE L'ENSEIGNEMENT SUPERIEUR, DE LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE ET DE L'INNOVATION

Διεύθυνση : Boulevard Mohamed Lyazidi - Hassan, BP : 4500 - RABAT

Téléphone: +212 5372175/01/02/03

Fax: +212 537217547

Email: contact@enssup.gov.ma

Website: <https://www.enssup.gov.ma/>

MINISTERE DE LA TRANSITION ENERGETIQUE ET DU DEVELOPPEMENT DURABLE

Διεύθυνση : Rue Abou Marouane Essaadi BP : Rabat Instituts 6208 - Haut Agdal - Rabat – Maroc

Τηλ.: +212 537688400

Fax : +212 537688744

Email : contact@mem.gov.ma

Website: <https://www.mem.gov.ma>

MINISTERE DU TRANSPORT ET DE LA LOGISTIQUE

Διεύθυνση : Avenue Mae Al Ainaine, Quartier Administratif - Agdal, Rabat BP 6381 Al Irfane- Rabat- CD

Τηλ.: +212 537679436

Fax : +212 537716953

Website: www.transport.gov.ma

MINISTERE DE LA JEUNESSE, DE LA CULTURE ET DE LA COMMUNICATION

Jeunesse

Διεύθυνση : Avenue Ibn Sina, Rabat

Τηλ.: +212 537770419

Culture

Διεύθυνση : 1, Rue Ghandi, Rabat

Τηλ.: +212 537209400

Communication

Διεύθυνση : Avenue Allal El Fassi, Al Irfane, Rabat

Τηλ.: +212 537774274

Website: <https://mjcc.gov.ma/>

Email: contact@mjcc.gov.ma

MINISTERE DE LA SOLIDARITE, DE L'INSERTION SOCIALE ET DE LA FAMILLE

Διεύθυνση : 47, Avenue Ibn Sina, Agdal

Τηλ.: +212 537684062

Email: contact@social.gov.ma

Website: <https://social.gov.ma/>

MINISTERE DE L'INVESTISSEMENT, DE LA CONVERGENCE ET DE L'EVALUATION DES POLITIQUES PUBLIQUES

Διεύθυνση : Complexe administratif nouveau siège ANCFCC Tour 6 Avenue Abderrahim Bouabid Guich Oudaya, arrondissement Agdal Ryad Rabat, Rabat

MINISTERE DE LA TRANSITION NUMERIQUE ET DE LA REFORME DE L'ADMINISTRATION

Διεύθυνση : B.P : 1076 Rue Ahmed Cherkaoui, quartier administratif, Agdal, Rabat

E-mail : ogpmaroc@mmsp.gov.ma

Website: <https://www.mmsp.gov.ma/fr>

BANK AL-MAGRIB

Διεύθυνση : 277, Avenue Mohammed V, Rabat

Τηλ.: +212 802001111

Email : accueil@bkam.ma

Website : <https://www.bkam.ma/>

HAUT-COMMISSARIAT AU PLAN (HCP)

Διεύθυνση : Ilot 31-3, secteur 16, Hay Riad, Rabat

Tél.: +212 537576900

Website: <https://www.hcp.ma/>

OFFICE DES CHANGES

Διεύθυνση : 31, Avenue Patrice Lumumba, Hassan, Rabat

Τηλ.: +212 537266363

Website: <https://www.oc.gov.ma/fr>

ADMINISTRATION DES DOUANES ET IMPOTS INDIRECTS

Διεύθυνση : Avenue Annakhil, Hay Riad

Tél.: +212 801007000

Website: <https://www.douane.gov.ma/web/guest>

OFFICE NATIONAL DE SECURITE SANITAIRE DES PRODUITS ALIMENTAIRES (ONSSA)

Διεύθυνση: Avenue Hadj Ahmed Cherkaoui Agdal - Rabat - Maroc

Tél: +212 537676500 / +212 537681351

Email: contact@onssa.gov.ma

Website: <https://www.onssa.gov.ma/>

OFFICE MAROCAIN DE LA PROPRIETE INDUSTRIELLE ET COMMERCIALE

Διεύθυνση : R.S. 114 KM 9,5 Route de Nouasseur - SIDI MAAROUFCASABLANCA

Τηλ.: +212 522586400/10

Website : <http://www.ompic.ma/fr>

DIRECTION DES MEDICAMENTS ET DE LA PHARMACIE (DMP)

Διεύθυνση : Rue Lamfadal Charkaoui B.P. 6206 – Rabat

Tél. : +212 537682289 / +212 537770645

Fax : + 212 537681931

Website : <https://dmp.sante.gov.ma/>

AGENCE MAROCAINE DE DEVELOPPEMENT DES INVESTISSEMENTS ET DES EXPORTATIONS

Διεύθυνση : Attine Avenue, Mahaj Riad Center, Rabat

Tél. : +212 537673417

Website : <https://www.morocconow.com/>

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT RABAT-SALE-KENITRA

Διεύθυνση : 23, avenue de la Victoire, Rabat

Τηλ.: +212 537776400 / +212 537776388

Email : info@rabatinvest.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT TANGER-TETOUAN-AL HOCEIMA

Διεύθυνση : Avenue Omar Ibn Al Khattab, 90000 Tanger, Maro

Τηλ.: +212 539342303 / +212 539943314

Email : info@investangier.com

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT L'ORIENTAL

Διεύθυνση : Bd. Prince Héritier Moulay El Hassane Oujda

Τηλ.: +212 536682827

Email : msabri@orientalinvest.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT FES-MEKNES

Διεύθυνση : 45 Avenue Taha Houssine, Fès

Τηλ.: +212 535652057 / +212 535651646

Email : ytazi@fesmeknesinvest.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT CASABLANCA-SETTAT

Διεύθυνση : 104 Ang. GHANDI et rue LAARBI DOGHMI CASABLANCA

Τηλ.: 0522494242

Email : invest.cri@casainvest.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT BENI MELLAL-KHENIFRA

Διεύθυνση : Boulevard Bayrouth, BP 354, Béni Mellal 23 000 – Maroc

Τηλ.: +212 523482072

Email : azmi@coeurdumaroc.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT DARAA-TAFILALET

Διεύθυνση : N° 23 Bd Bir Anzarane, Centre-ville. Errachidia. Maroc

Τηλ.: +212 535573801

Email : elbaz@cridt.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT MARRAKECH-SAFI

Διεύθυνση: Avenue John Kennedy, Jnane IHarti, Gueliz Marrakech

Τηλ.: +212 524420493 / +212 524420492

Email : contact@crimarrakech.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT SOUSS-MASSA

Διεύθυνση : Souss Massa - Agadir Cité Founty B.P : 31.333 Agadir

Τηλ.: +212 528230877

Email : kgassib@agadirinvest.com

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT GUELMIM-OUED NOUN

Διεύθυνση : N° 04, Lotissement Al-Qods - BP 202 - 81000 Guelmim - Maroc

Τηλ.: +212 528771555 / +212 528771777 / +212 528771444

Email : contact@guelmiminvest.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT LAAYOUNE-SAKIA EL HAMRA

Διεύθυνση : Mahaj Mohamed VI (Ex Av Es-Smara), Bp 2266 Laâyoune, 70 000

Τηλ.: +212 528991201

Email : mo.jiffer@gmail.com

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT DAKHLA-OUED-EDDAHAB

Διεύθυνση: bd Ahmed Benchekroune, Massira II DAKHLA

Τηλ.: +212 528898535

ΕΜΠΟΡΙΚΑ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΑ

✚ Επίσημη ιστοσελίδα της Ομοσπονδίας των Μαροκινών Επιμελητηρίων Εμπορίου, Βιομηχανίας και Υπηρεσιών - Πρόσβαση στην ιστοσελίδα και τα στοιχεία επικοινωνίας του συνόλου των Επιμελητηρίων της χώρας <http://www.fcmcis.ma/fr/ccis-fr.html>

✚ **CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE CASABLANCA-SETTAT (CCIS-CS)**

Διεύθυνση : 98, Boulevard Mohammed V, Casablanca 20250

Tél : +212 522264371

Fax : +212 522268436

Email: contact@cciscs.ma

Website: www.cciscs.ma

✚ **CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE RABAT-SALE-KENITRA (CCIS-RSK)**

Διεύθυνση : 1 Rue Ghandi, Rabat 10000

Τηλ.: +212 537202430

Website: <http://www.rabat.cci.ma/>

✚ **CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE MARRAKECH-SAFI (CCIS-MS)**

Διεύθυνση: Jhane El Harti Guéliz Marrakech - Maroc

Tél: +212 524457560

Website : <https://www.ccisrms.ma/>

✚ **CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE TANGER-TETOUAN-AL HOCEÏMA (CCIS-TTA)**

Διεύθυνση : Angle Rues Ibn Taimia et EL Hariri –B.P : 411-Tanger- Maroc.

Τηλ.: +212 539323842 / +212 531987548

Email : contact@ccistta.ma

Website: <https://ccistta.ma/?lang=fr>

CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE L'ORIENTAL (CCIS-ORIENTAL)

Διεύθυνση : District d'Al Quds BP 413 Oujda PL 60000, Oujda Maroc

Τηλ.: +212 536500697

Email: contact@cciso.ma

Website: <https://ccis-oriental.ma/>

CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE DRAA-TAFILALET (CCIS-DT)

Διεύθυνση : C.C.I.S, Av. Moulay Abdellah, Ouarzazate 45000

Τηλ.: +212 524882832

ΤΡΑΠΕΖΕΣ

✚ Μαροκινός ιστότοπος που προσφέρει πρόσβαση στο σύνολο των τραπεζικών ιδρυμάτων που δραστηριοποιούνται στο Μαρόκο <https://ma-banque.ma/liste-des-banques/>

✚ **BANQUE POPULAIRE DU MAROC** <https://www.groupebcp.com/fr>

✚ **ATTIJARIWafa BANK** <https://www.attijariwafabank.com/fr>

✚ **BANK OF AFRICA** <https://www.bankofafrica.ma/>

✚ **CREDIT AGRICOLE DU MAROC** <https://www.creditagricole.ma/fr>

✚ **SOCIETE GENERALE MAROC** <https://www.sanmaroc.com/>

✚ **CREDIT DU MAROC** <https://www.creditdumaroc.ma/>

✚ **CIH BANK** <https://www.cihbank.ma/>

✚ **BANQUE MAROCAINE POUR LE COMMERCE ET L'INDUSTRIE (BMCI)** <https://www.bmci.ma/>

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

✚ **OFFICE DES FOIRES ET DES EXPOSITIONS DE CASABLANCA**

Τηλ.: +212 522201157

✚ **URBACOM**

Τηλ.: +212 522207583

Email: urbacom@urbacom.net

Website: www.urbacom.net

✚ **AICOM EVENTS**

Τηλ.: +212 522994585

Email: contact@aicomevents.com

Website: www.aicomevents.com

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ

✚ Συνομοσπονδία Μαροκινών Ξενοδόχων - Fédération Nationale de l'Industrie Hôtelière

Διαθέσιμες πληροφορίες για τις περιφερειακές ξενοδοχειακές Ενώσεις, καθώς και τις μεγάλες αλυσίδες ξενοδοχείων)

+212 522267313

Email: info@fnih.ma

Website: www.fnih.ma

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ

- 📄 Ιστοσελίδα Στοιχεία Μαροκινού Υπουργείου Εξωτερικών με τα στοιχεία επικοινωνίας των Διπλωματικών Αποστολών στο Μαρόκο

www.diplomatie.ma/fr/annuaire